

ЗАПОРІЗЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ

Департамент захисту довкілля

РЕГІОНАЛЬНА ДОПОВІДЬ

**про стан навколишнього
природного середовища
Запорізької області у 2023 році**

м. Запоріжжя
2024 р.

	Вступне слово	7
1.	Загальні відомості	
1	Географічне розташування та кліматичні особливості території	9
2	Соціальний та економічний розвиток регіону	10
2.	Атмосферне повітря	
1	Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря	21
	Динаміка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря	
	Основні забруднювачі атмосферного повітря (за видами економічної діяльності)	
2	Транскордонне забруднення атмосферного повітря	26
3	Якість атмосферного повітря в населених пунктах	26
4	Стан радіаційного забруднення атмосферного повітря	29
5	Вплив забруднюючих речовин на здоров'я людини та біорізноманіття	30
6	Державна політика та заходи у сфері поліпшення та відновлення стану атмосферного повітря	31
3.	Зміна клімату	
1	Тенденції зміни клімату	33
2	Політика та заходи у сфері скорочення антропогенних викидів парникових газів та адаптації до зміни клімату	34
3	Політика та заходи у сфері захисту озонового шару	35
4.	Водні ресурси	
1	Водні ресурси та їх використання	36
	Загальна характеристика	
	Водокористування та водовідведення	
2	Забруднення поверхневих вод	41
	Скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти та очистка стічних вод	
	Основні забруднювачі водних об'єктів (за сферами діяльності)	
	Транскордонне забруднення поверхневих вод	
3	Стан поверхневих вод	43
	Екологічний стан та потенціал масивів поверхневих вод	
	Хімічний стан масивів поверхневих вод	
	Мікробіологічна оцінка якості вод з огляду на епідемічну ситуацію	
	Радіаційний стан поверхневих вод	
4	Екологічний стан Азовського моря	47
5	Державна політика та заходи щодо поліпшення стану водних об'єктів	47
5.	Збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, розвиток природно-заповідного фонду та формування національної екологічної мережі	
1	Збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, формування національної екологічної мережі	49
	Загальна характеристика	

	Загрози та вплив антропогенних чинників на структурні елементи екомережі, біологічне та ландшафтне різноманіття	
	Заходи щодо збереження біологічного та ландшафтного різноманіття	
	Формування національної екомережі	
	Біобезпека та поводження з генетично модифікованими організмами	
2	Охорона, використання та відтворення рослинного світу	55
	Загальна характеристика рослинного світу	
	Охорона, використання та відтворення лісів та інших рослинних ресурсів	
	Охорона та відтворення видів рослин та грибів, занесених до Червоної книги України, та тих, що підпадають під дію міжнародних договорів	
	Охорона природних рослинних угруповань, занесених до Зеленої книги України	
	Охорона, використання та відтворення зелених насаджень	
	Інвазійні чужорідні види рослин у флорі в межах адміністративно-територіальної одиниці	
3	Охорона, використання та відтворення тваринного світу	63
	Загальна характеристика тваринного світу	
	Стан і ведення мисливського господарства	
	Стан і ведення рибного господарства	
	Охорона та відтворення видів тварин, занесених до Червоної книги України, та тих, що підпадають під дію міжнародних договорів	
	Охорона, використання та відтворення водних біоресурсів	
	Інвазійні чужорідні види тварин у фауні в межах адміністративно-територіальної одиниці	
4	Природні території та об'єкти, що підлягають особливій охороні	67
	Стан і перспективи розвитку природно-заповідного фонду	
	Водно-болотні угіддя міжнародного значення	
	Біосферні резервати та всесвітня природна спадщина	
	Формування Смарагдової мережі	
5	Еколого-освітня та рекреаційна діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду	72
6	Державна політика та заходи збереження біорізноманіття	72
6.	Земельні ресурси і ґрунти	
1	Структура та стан земель	74
	Структура та динаміка основних видів земельних угідь	
	Стан ґрунтів	
	Деградація земель	
2	Основні чинники антропогенного впливу на земельні ресурси та ґрунти	76
3	Державна політика та заходи у сфері охорони земель	76
	Практичні заходи	
	Нормативно-правове, фінансове та інституційне забезпечення, міжнародне співробітництво	

7.	Надра	
1	Мінерально-сировинна база	78
	Стан та використання мінерально-сировинної бази	
2	Система моніторингу геологічного середовища	78
	Підземні води: ресурси, використання, якість	
	Екзогенні геологічні процеси	
3	Дозвільна діяльність у сфері використання надр	79
4	Геологічний контроль за вивченням та використанням надр	84
5	Державна політика та заходи щодо геологічного вивчення та раціонального використання надр	86
8.	Відходи	
1	Структура утворення та накопичення відходів	88
2	Поводження з відходами (збирання, зберігання, утилізація та видалення)	89
3	Транскордонне перевезення небезпечних відходів	97
4	Державна політика та заходи у сфері поведінки з відходами	97
9.	Екологічна безпека	
1	Екологічна безпека як складова національної безпеки	99
2	Об'єкти підвищеної небезпеки	99
3	Радіаційна безпека	100
	Стан радіаційного забруднення території адміністративно-територіальної одиниці	
	Поведінки з радіоактивними відходами	
4	Тимчасово окуповані території	103
5	Державна політика та заходи з забезпечення екологічної безпеки	108
10.	Промисловість та її вплив на навколишнє природне середовище	
1	Структура та обсяги промислового виробництва	109
2	Вплив на навколишнє середовище	110
	Гірничодобувна промисловість	
	Металургійна промисловість	
	Хімічна та нафтохімічна промисловість	
	Харчова промисловість	
3	Державна політика та заходи з екологізації промислового виробництва	117
11.	Сільське господарство та його вплив на навколишнє природне середовище	
1	Тенденції розвитку сільського господарства	119
2	Вплив на навколишнє середовище	119
	Внесення мінеральних і органічних добрив на оброблювані землі та під багаторічні насадження	
	Використання пестицидів	
	Зрошення та осушення земель	
	Тенденції в тваринництві	
3	Органічне сільське господарство	121

4	Державна політика та заходи з екологізації сільського господарства	121
12.	Енергетика та її вплив на навколишнє природне середовище	
1	Структура виробництва та використання енергії	123
2	Ефективність енергоспоживання та енергозбереження	125
3	Вплив енергетичної галузі на навколишнє середовище	126
4	Використання відновлювальних джерел енергії та розвиток альтернативної енергетики	128
5	Державна політика та заходи щодо зменшення впливу енергетики на навколишнє природне середовище	129
13.	Транспорт та його вплив на навколишнє природне середовище	
1	Транспортна мережа адміністративно-територіальної одиниці	132
	Структура та обсяги транспортних перевезень	
	Склад парку та середній вік транспортних засобів	
2	Вплив транспорту на навколишнє середовище	135
3	Державна політика та заходи щодо зменшення впливу транспорту на навколишнє середовище	135
14.	Стале споживання та виробництво	
1	Тенденції та характеристика споживання	137
2	Запровадження елементів сталого споживання та виробництва	137
15.	Державне управління у сфері охорони навколишнього природного середовища	
1	Національна та регіональна екологічна політика	139
2	Удосконалення нормативно-правового регулювання у сфері охорони навколишнього природного середовища	140
3	Державний нагляд (контроль) у сфері навколишнього природного середовища	144
4	Виконання державних цільових екологічних програм	148
5	Державна політика у сфері моніторингу навколишнього природного середовища	148
6	Оцінка впливу на довкілля	149
7	Економічні засади природокористування	152
	Економічні механізми природоохоронної діяльності	
	Стан фінансування сфери охорони навколишнього природного середовища	
8	Технічне регулювання у сфері охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки	157
9	Державне регулювання природокористування	159
10	Стан та перспективи наукових досліджень у сфері охорони навколишнього природного середовища	161
11	Участь громадськості в процесі прийняття рішень з питань, що стосуються охорони навколишнього природного середовища	167
12	Екологічна освіта та інформування	172
13	Міжнародне співробітництво у сфері охорони навколишнього	174

	природного середовища	
Висновки		176
Додатки		

ВСТУПНЕ СЛОВО

Війна завжди призводить до неймовірних та непоправних страждань. Люди гинуть, втрачають здоров'я, родини, друзів, домівки. Серед численних злочинів росії проти України та українського народу є ті наслідки, яких відчуватиме не одне покоління людей і за межами нашої держави. Йдеться про екологічні злочини, які цинічно вчиняють росіяни, або – екоцид.

Довкілля часто називають мовчазною жертвою війни. Спалені промислові об'єкти, ліси, забруднена мінами і снарядами ґрунти, затоплені вугільні шахти, підірвані споруди, загиблі тварини й знищені рослини – справа рук і зброї російських окупантів, які ведуть бойові дії на території нашої країни.

Зараз навіть неможливо повністю оцінити вплив війни на довкілля через брак точної інформації. Причин цьому дві: збирати ці дані небезпечно для фахівців, оскільки тривають активні бойові дії та не вся інформація може бути озвучена публічно з тактичною метою.

Пропонуємо для ознайомлення чергову щорічну доповідь про стан навколишнього природного середовища Запорізької області. Доповідь є однією з найбільш повних спроб узагальнити та систематизувати спостережну, статистичну та науково-дослідницьку екологічну інформацію про стан довкілля нашого краю, про заходи з його збереження та охорони, які були здійснені організаціями, установами та підприємствами у 2023 році.

В умовах повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України та введенням в Україні воєнного стану (Указ Президента України від 24.02.2022 № 64 «Про введення воєнного стану в Україні»), а також згідно з положеннями Закону України від 03.03.2022 № 2115-IX «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни» у період дії воєнного стану або стану війни, а також протягом трьох місяців після його завершення, органи державної статистики призупиняють оприлюднення статистичної інформації (за деяким винятком). Враховуючи, що значна частина території Запорізької області знаходиться в районі проведення воєнних (бойових) дій, або які перебувають у тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні), унеможлиблює проведення повного та об'єктивного аналізу.

Для підготовки доповіді використані матеріали, які надані:

Державною екологічною інспекцією Південного округу;

ДП «Запорізький обласний центр контролю та профілактики хвороб МОЗ України»;

ДП Запорізький науково-виробничий центр стандартизації, метрології та сертифікації;

Головним управлінням Держгеокадастру у Запорізькій області;

Басейновим управлінням водних ресурсів річок Приазов'я;

Запорізьким обласним центром з гідрометеорології;

Регіональним сервісним центром ГСЦ МВС у Дніпропетровській та Запорізькій областях;

Державною службою геології та надр України;

Запорізькою філією Державної установи «Інститут охорони ґрунтів України»;

Головним управлінням статистики у Запорізькій області;

Південно-східним управлінням лісового та мисливського господарства;

Управлінням державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм у Запорізькій області;

Сектором Держводагентства у Запорізькій області;

Національним заповідником «Хортиця»;

Приазовським національним природним парком;

Національним природним парком «Великий луг»;

промисловими підприємствами області;

громадськими організаціями: релігійна громада «Помісна Церква християн Євангельської Віри «СІОН», «Запоріжжя без сміття», «Довкола», «Чисте повітря для України», «Екосенс»;

структурними підрозділами Запорізької обласної державної адміністрації.

Висловлюємо подяку керівникам і працівникам згаданих установ, підприємств та організацій за надані матеріали.

1. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ

Запорізька область утворена 10 січня 1939 року. Територія області - 27,2 тис. км², що становить 4,5 % території України. Протяжність з півночі на південь 208 км, із заходу на схід 235 км.

За територіально-адміністративним поділом область має: 5 районів (Бердянський, Василівський, Запорізький, Мелітопольський та Пологівський), 950 населених пунктів (36 – міських, 914 – сільських), 67 територіальних громад (36 – сільських, 17 – селищних, 14 – міських). Обласний центр – м. Запоріжжя.

1. Географічне розташування та кліматичні особливості території

Запорізька область розташована на південному сході України та займає, головним чином, лівобережну частину басейну нижньої течії Дніпра.

Область знаходиться на півдні Східноєвропейської рівнини в степовій зоні з характерним рівнинним ландшафтом.

Межує:

на півночі і північному заході з Дніпропетровською областю;

на заході з Херсонською областю;

на сході з Донецькою областю;

на півдні її побережжя омиває Азовське море.

Для області характерні переважно чорноземні ґрунти. Рельєф Запорізької області складається з двох виразних геоморфологічних частин: окраїн Приазовської і Придніпровської височин, що геоструктурно відповідають південно-східній частині Українського кристалічного масиву і окраїн приморських (Приазовської та Причорноморської) рівнин, які розташовані в межах Причорноморської западини. Ці дві геоморфологічні одиниці ніби зв'язуються третьою — Запорізькою внутрішньою рівниною.

Умовно область поділяється на три природно-сільськогосподарські зони:

зону степу (50,8 %),

степну посушливу (34,8 %),

сухостепову (14,4 %).

Територія Запорізької області розділена на два водозабірні басейни: Басейн р. Дніпро та басейн Азовського моря.

Запорізька область розташована в степовій зоні на півдні України. Клімат області – степовий атлантико- континентальний. Характер атмосферної циркуляції визначається частою зміною циклонів та антициклонів. Циклони приходять протягом року із заходу, північного та південного заходу та з півдня. Вони приносять з собою морські повітряні маси з Атлантики і Арктики. Вторгнення континентальних повітряних мас із Азії (антициклони) обумовлює взимку різкі похолодання, а влітку – засуху.

Зима починається наприкінці листопада – на початку грудня. Вона помірно-холодна, малосніжна, переважає нестійка погода з чисельними відлигами, після яких відбуваються різкі похолодання. Весна зазвичай настає в першій декаді березня. Характерною особливістю весни є інтенсивне наростання тепла, завдяки цьому весняні процеси розвиваються швидко і весна зазвичай буває

короткою. Літо переважно спекотне та сухе. В окремі періоди переміщення холодніших повітряних мас супроводжується активною грозовою діяльністю, виникають небезпечні метеорологічні явища: сильні зливи, шквали, град. Осінь зазвичай настає у третій декаді вересня. Для осені характерне повернення тепла на загальному фоні зниження температури та початок заморозків

Середньорічна температура повітря в північній половині області коливається від +10.1 до +11.2°, в північно-східних районах – від +9,2 до +9,6°. Середня температура повітря найтеплішого місяця (липня) +23,4°, а найбільш холодного (січня) – 2,4° морозу. Абсолютний максимум температури повітря 39-41° тепла, абсолютний мінімум – 31-33° морозу.

Тривалість безморозного періоду на більшій частині території області в середньому складає 193 дні, у північно-східних районах області – 164 дні. Перші морози бувають у першій половині жовтня, в північно-східних районах – у другій половині вересня. Закінчуються морози як правило у квітні, в окремі роки – у першій половині травня.

Середньорічна швидкість вітру 2,6 м/с. Переважають вітри північного та північно-східного напрямків. Максимальна швидкість вітру в 1969 році досягала 40 м/с.

Річна кількість опадів в північній половині області – 504-572 мм, в південній – 442-496 мм. Випадіння опадів взагалі відрізняється нерівномірністю і значними коливаннями їх кількості, що приводить до нерівномірного зволоження в різні роки. Протягом року опади теж випадають нерівномірно, за рахунок сильних злив більше їх у теплий період року. Середньорічна відносна вологість повітря становить 72-76%.

2. Соціальний та економічний розвиток регіону

24 лютого 2022 року росія почала повномасштабну військову агресію проти України. Цей день став точкою відліку, коли у тенденціях розвитку економіки держави, регіону є не довготривалі тренди, а зміни, спричинені фактором безпеки. При цьому падіння економічної складової є більш регіонально диференційованим і визначається основним чином наближеністю до лінії фронту.

За підсумками 2023 року надходження до загального фонду *державного бюджету* в порівнянні з 2022 роком зменшилися на 10,5 % (на 1140,2 млн грн) та склали 9719,4 млн грн. Без урахування сум бюджетного відшкодування податку на додану вартість надходження зменшилися на 5,3 % (на 616,0 млн грн) та склали 11089,8 млн грн.

До загального фонду *місцевих бюджетів* області у 2023 році надійшло 12724,1 млн грн доходів (без трансфертів), що становить 94,7 % до плану на звітний період, затвердженого місцевими радами та військовими адміністраціями. Недовиконання плану склало 708,3 млн грн. Надходження зменшилися в порівнянні з 2022 роком на 705,4 млн грн або на 5,3 %.

Із 67 бюджетів територіальних громад області виконано плани надходження доходів 37 громадами (у районах: Бердянському – 5 із 8, Василівському – 4 із 11, Запорізькому – 14 із 17, у Мелітопольському – 10 із 16, Пологівському – 4 із 15).

У 16 громадах рівень виконання в межах 90-100 %; у 11 громадах рівень виконання в межах 60-90 %; у 2 громадах - менше 60 %.

З 61 бюджету громад, прийнятих на 2023 рік, за січень–грудень перевиконано 37 бюджетів (на 66,7 млн грн).

У порівнянні з 2022 роком перевищено рівень в 13 громадах; зменшення відбулося в 54 громадах (із 67); зниження більш ніж на 25 % – в 47 громадах.

На невиконання плану і зниження темпу росту доходів, у тому числі вплинуло внесення змін до Податкового кодексу України щодо зарахування до державного бюджету ПДФО з військовослужбовців з 01 жовтня 2023 року. Розрахункові втрати місцевих бюджетів області внаслідок цього склали 3419,3 млн грн.

Найбільш вагомими податками для місцевих бюджетів є податок на доходи фізичних осіб (його питома вага в надходженнях загального фонду місцевих бюджетів за 2023 рік складає 73,5 %), єдиний податок (10,9 %), плата за землю (6,8 %).

Податку на доходи фізичних осіб надійшло в обсязі 9347,9 млн грн, що на 5 % або на 485,1 млн грн менше, ніж у 2022 році. Рівень 2022 року досягнуто у 9 громадах.

Надходження по єдиному податку склали 1384,9 млн грн (на 0,1 % або на 1,0 млн грн більше). Перевищено рівень 2022 року в 17 громадах Запорізького району.

Плати за землю надійшло 861,2 млн грн, що на 16,6 % або на 171,0 млн грн менше, ніж у 2022 році. Рівень 2022 року досягнуто у 6 громадах.

Надходження до бюджету розвитку (без трансфертів) у 2023 році склали 7,3 млн грн та збільшилися у порівнянні з 2022 роком на 11,5 % (на 0,8 млн грн), у тому числі за рахунок надходжень від відчуження майна, що перебуває в комунальній власності – на 26,8 % (на 1,1 млн грн).

Видатки загального фонду місцевих бюджетів області за 2023 рік склали 15967,1 млн грн або 80,7 % до річної суми, затвердженої місцевими радами та військовими адміністраціями.

У рамках виконання низки регіональних цільових програм на посилення обороноздатності держави, підтримки підрозділів Збройних Сил України, Національної гвардії України та Державної прикордонної служби України, підрозділів територіальної оборони, правоохоронних органів, а також на реалізацію заходів цивільного захисту населення з обласного бюджету в 2023 році спрямовано більш ніж 192,6 млн грн.

Війна, розв'язана росією, завдала величезної шкоди **промисловому потенціалу** області, який завжди відігравав значущу роль в економіці регіону (зокрема, у довоєнний період ним створювалося майже 39 % валової доданої вартості області; було зайнято понад третину загальної чисельності зайнятих працівників; забезпечувалося в значущій мірі наповнення бюджетів регіону та країни).

Виробничі потужності багатьох промислових підприємств були повністю або частково зруйновані, а інших – суттєво пошкоджені. Деякі з цих підприємств належали до високотехнологічних, а тому відновити їх буде досить складно й

витратно. У цілому майже вся промисловість області зазнала критичного падіння обсягів виробництва (за підсумками 2022 року – майже на 54 %, по Україні – на 37 %).

Протягом 2023 року до Державної електронної системи обліку руйнувань та статусу відновлення інфраструктури України внесені дані щодо 167 пошкоджень/руйнувань об'єктів промисловості, які відбулися на 13 промислових підприємствах.

Загалом, за наявною інформацією, з початку воєнних дій пошкоджено або зруйновано 425 об'єктів промисловості (з них 84 об'єкти пошкоджено повторно) на 28 промислових підприємствах, зокрема:

оборонно-промислового комплексу – ТОВ «Запорізький авіаційний ремонтний завод «МПРемонт», ДП «Івченко-Прогрес», КП «НВК «Іскра»;

електротехнічних підприємствах – ПрАТ «Запорізький електроапаратний завод», ПАТ «Завод «Перетворювач», ПрАТ «Запоріжтрансформатор», ТОВ «Еліз»;

машинобудування – АТ «Мотор Січ», ПрАТ «Запорізький автомобілебудівний завод»;

металургії – ПАТ «Запорізький виробничий алюмінієвий комбінат», ТОВ «Запорізький титано-магнієвий комбінат», ДП «Завод алюмінієвої фольги», ТОВ «Запорізький ливарно-механічний завод», ТОВ «Феррокс», АТ «Запорізький завод феросплавів», ПАТ «Запоріжсталь»;

інших підприємствах – ПрАТ «Запорізький абразивний комбінат», профілакторій ПрАТ «Дніпроспецсталь», оздоровчий комплекс «Маяк» АТ «Мотор Січ», АТ «Мотор-банк», ТОВ «Джаз-А», ПрАТ «Промвибух», ПрАТ «Запоріжвогнетрив», спорткомплекс Торпедо ПрАТ «Запорізький автомобілебудівний завод», санаторій-профілакторій АТ «Мотор Січ», ТОВ «Капітал Інвест Січ», ПП ВКФ «Полімер», ТОВ «ТПД «Зварювання» на території НВТ «ДОНІКС», ПрАТ «Запоріжжкокс».

За оцінкою Державної електронної системи обліку руйнувань, статусу відновлення інфраструктури України та джерел його фінансування загальна сума збитків підприємств промисловості складає 4 129,6 млн грн, з них підприємств: машинобудування – 1 971,26 млн грн, металургійної промисловості – 1 042,49 млн грн, електротехнічної промисловості – 386,89 млн грн, інші підприємства – 728,96 млн грн.

За наявною на 01.01.2024 інформацією на відновлення пошкоджених та зруйнованих об'єктів підприємствами промисловості витрачено понад 113,1 млн грн, у т.ч.: КП «НВК «Іскра» – 14,5 млн грн (з них державного бюджету – 9,9 млн грн), АТ «Мотор Січ» – 87,91 млн грн, ПрАТ «Запорізький абразивний комбінат» – 9,25 млн грн, ТОВ «Запорізький титано-магнієвий комбінат» – 1,45 млн грн.

Повністю відновлені 2 об'єкти на ПрАТ «Запорізький абразивний комбінат» (котельня) та на ТОВ «Запорізький титано-магнієвий комбінат» (лінія електропередачі).

Умови функціонування кардинально змінилися для усіх бізнес-структур. Більшість активних підприємств, знаходячись під постійними обстрілами цивільної і виробничої інфраструктури, відчувають значні проблеми з попитом

(як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринках) і логістикою (особливо це стосується експортоорієнтованих), браком обігових коштів та доступом до кредитних ресурсів, дефіцитом кваліфікованого персоналу тощо.

Разом з тим, натеper відзначаються й ознаки поступової стабілізації у роботі промислового комплексу, у тому числі завдяки бізнес-структурам, які виявились найбільш гнучкими в прийнятті рішень. Так, у результаті комплексу рішень, що були реалізовані металургійними підприємствами, збільшено виробництво, зокрема на ПрАТ «Дніпроспецсталь» (на 10,3 %), ПАТ «Запоріжсталь» – чавуну (на 35,3 %), сталі (на 65,4 %), прокату на (57,2 %).

Збільшено обсяги промислового виробництва ряду стратегічних підприємств машинобудування, серед яких: ПрАТ «Запоріжтрансформатор» (в 5,2 рази), ПрАТ «Запорізький електровозоремонтний завод» (на 69 %), ПП «ЕЛТІЗ» (на 40 %), ТОВ «Запорізький авіаційний ремонтний завод «МІГремонт» (на 29,9 %), ПрАТ «Запорізький автомобілебудівний завод» (на 18,7 %), ДП «Івченко-Прогрес» (на 16,6 %).

Загалом, за підсумками 2023 року спостерігалися наступні тенденції, зокрема:

середньомісячна заробітна плата становила 13,7 тис. грн проти 12,3 тис. грн за 2022 рік та коливалася від max 25,2 тис. грн (ТОВ «Запорізький авіаційний ремонтний завод «МІГремонт» до min 5,9 тис. грн (ПрАТ «Електротехнологія»);

середньооблікова чисельність працюючих становила 32,3 тис. осіб, що на 10,5 % менше, ніж у 2022 році (36,1 тис. осіб). Зменшення чисельності працюючих відбулося на 19 підприємствах, найбільше на: АТ «Мотор Січ» (на 1105 осіб), ТОВ «Запорізький титано-магнієвий комбінат» (на 857 осіб), АТ «Запорізький завод феросплавів» (на 495 осіб), ПрАТ «Укрграфіт» (на 447 осіб), ПрАТ «Дніпроспецсталь» (на 404 особи), ПрАТ «Запорізький автомобілебудівний завод» (на 373 особи). Разом з тим, у 2023 році чисельність працюючих зросла на 4 підприємствах, з яких 3 підприємства галузі машинобудування (ПрАТ «Запоріжтрансформатор», ПрАТ «Запорізький кабельний завод», КП «НВК «Іскра») та легкої промисловості (ТОВ «ЗВФ «Міда, 1992»);

прибутково спрацювало 13 підприємств, найбільші прибутки отримали ПрАТ «Запоріжтрансформатор», АТ «Мотор Січ», ДП «Івченко-Прогрес»; збитки задекларували 9 промислових підприємств, найбільше – ПрАТ «Дніпроспецсталь».

У цілому, за останніми статистичними даними, індекс промислової продукції за підсумками 2023 року склав 94,5 % проти 47,1 % у 2022 році.

Енергетичний комплекс області у довоєнний час був одним із найбільш потужних у державі (в області вироблявся кожен третій кіловат електроенергії в Україні), у якому формувалося понад 10 % валової доданої вартості.

Але, через окупацію більшої частини Запорізької області тимчасово втрачено значний потенціал об'єктів традиційної та альтернативної енергетики, зокрема, на тимчасово окупованій території області знаходяться:

Запорізька АЕС (зі встановленою потужністю 6000 МВт) та Запорізька ТЕС

(2850 МВт);

5 вітрових електростанцій (ВЕС): Ботієвська ВЕС, Приморська ВЕС 1, Приморська ВЕС 2, Орлівська ВЕС, Запорізька ВЕС (із загальною потужністю – 595,845 МВт);

28 сонячних електростанцій (196,04 МВт) та частина установок сонячної генерації приватних домогосподарств (населення).

У цілому в 2023 році на підконтрольній Україні території підприємствами традиційної та альтернативної генерації області вироблено 4879,5 млн кВт год, що на 25,6 % більше, ніж у 2022 році (3884,95 млн кВт год), у тому числі:

традиційної генерації (філія «Дніпровська ГЕС» ПрАТ «Укргідроенерго») – 4 470,5 млн кВт год електроенергії, що на 28,3 % більше у порівнянні з 2022 роком;

альтернативної генерації – 409,0 млн кВт год, що на 1,7 % більше, зокрема: електростанціями на вторинних енергетичних ресурсах (ПАТ «Запоріжсталь» та ТОВ «Оптімусагро трейд») – 267,03 млн кВт год (на 1,3 % більше);

17 сонячними електростанціями – 121,3 млн кВт год (на 8,5% більше);

сміттєспалювальним біогазовим енергетичним комплексом ТОВ «Біогаз» – 7,76 млн кВт год електроенергії (на 0,38 % менше);

малою ГЕС на скидних спорудах ТОВ «Гідропауер-1» – 2,62 млн кВт год (на 28,4 % більше).

В умовах повномасштабної війни іншою ключовою галуззю економіки, що зазнала найвагоміших втрат, став **агропромисловий комплекс**. Зокрема, у довоєнний період галуззю створювалося 10 % валової доданої вартості області (4 % в Україні) та забезпечувалася продовольча безпека (у тому числі за рахунок власного виробництва повністю забезпечувалося споживання населенням хліба та хлібобулочних виробів, яєць, овочів, олії тощо).

До початку введення воєнного стану в Запорізькій області оброблялось 1,88 млн га ріллі. На цей час майже 1,5 млн га або 80 % ріллі знаходиться на тимчасово окупованій території або на території, на якій ведуться активні бойові дії (у результаті, за підсумками 2022 року виробництво сільськогосподарської продукції по області скоротилося майже на 75,0 %, по Україні – на 25,0 %).

Індекс сільськогосподарської продукції за 2023 рік склав 58,7 % (проти 25,1 % у 2022 році).

Водночас, необхідно зазначити, що індекс сільськогосподарської продукції за 2023 рік по підприємствах склав 105,4 %, по господарствах населення – 18,2 %.

Незважаючи на важкі сьогоденні умови та можливість обробляти лише близько 20 % сільськогосподарських земель Запорізької області, станом на 01.01.2024 отримано валовий збір зернових та зернобобових культур в обсязі 452,2 тис. тонн, при урожайності 30,8 ц/га (у 2022 році – 26,9 ц/га), з них пшениці – 369,5 тис. тонн при урожайності 31,8 ц/га (у 2022 році – 28,1 ц/га).

Соняшнику з площі 78,5 тис. га зібрано 187,2 тис. тонн, урожайність становить 23,8 ц/га (у 2022 році – 13,5 ц/га).

За розрахунками кількість продовольчого зерна нового врожаю складає близько 185 тис. тонн.

На підконтрольній Україні території працює 31 підприємство харчової та переробної промисловості.

Крім того, наявні 9 елеваторів, у т.ч.: 7 елеваторів по зберіганню зернових культур (з них 3 зазнали пошкодження), 2 елеватори – насіння соняшника.

Більшість аграріїв на тимчасово окупованих територіях та територіях, де відбувалися (йдуть) бойові дії, зазнали значних втрат, пошкоджень земельних угідь, знищення та розкрадання майна, техніки.

Враховуючи, що область знаходиться під постійними обстрілами, значна територія тимчасово окупована, замінована, власники не перебувають на території своїх господарств, наразі неможливо здійснити не лише об'єктивний підрахунок збитків, але й визначити перелік та балансову вартість знищеного чи пошкодженого майна (зокрема, за наявними даними, пошкоджено або викрадено 146 одиниць сільськогосподарської техніки, вартістю понад 170,8 млн грн).

Агровиробники області зазнали значних втрат через знищення системи поливу сільськогосподарських культур у зв'язку з руйнуванням дамби Каховської ГЕС.

На постійній основі забезпечено моніторинг щодо розмінування земель сільськогосподарського призначення та використання площ сільськогосподарських угідь, які розміновано в рамках гуманітарного розмінування.

Протягом 2023 року на підконтрольній території проведено обстеження на 1235 га, з яких розміновано 7 га, знищено 17 вибухонебезпечних предметів.

Суттєвих втрат через повномасштабну військову агресію рф зазнає і галузь тваринництва.

Багато підприємств пошкоджені або частково зруйновані, пошкоджене та знищене технологічне обладнання, загинули тисячі голів великої рогатої худоби та десятки тисяч голів свиней. Зокрема, за інформацією від 14 постраждалих сільгосппідприємств з початку збройної агресії рф: зруйновано 22 і пошкоджено 12 тваринницьких приміщень та 5 будівель рибного господарства; загинуло майже 1,5 тис. голів великої рогатої худоби, 1,4 тис. голів свиней, понад 10 тис. голів птиці, знищено 770,93 тис. доз генетичного матеріалу молочних та м'ясних порід великої рогатої худоби.

Наразі на підконтрольній території області галуззю тваринництва займаються 15 сільськогосподарських підприємств м'ясо-молочного комплексу та 1 по виробництву яєць курячих.

В сільгосппідприємствах області утримується 1,9 тис. голів великої рогатої худоби, в тому числі 688 корів, 20,9 тис. голів свиней та 373,2 тис. голів курей.

Станом на 01.01.2024 виробництво складає: м'яса у живій вазі – 2,7 тис. тонн (на 909 тонн більше або на 50 % рівня 2022 року), молока – 2,9 тис. тонн (на 924 тонни більше або на 65 % рівня 2022 року), яєць – 62,3 млн штук.

Втрата економічного потенціалу Запорізької області, як наближеної до лінії фронту, а також перебування більшості території регіону під тимчасовою окупацією, відразу відобразилося на *зовнішньоекономічній діяльності*.

До повномасштабної війни економіка Запорізької області, порівняно з

іншими регіонами, була однією з найбільш експортноорієнтованою – частка експорту у валовому регіональному продукті перебувала на рівні 60-70 %. Відповідно обсяги втрат експортного потенціалу області тісно корелюють із обсягами втрат, яких зазнала регіональна економіка.

Так, зовнішньоторговельний оборот товарів у 2023 році склав 2286,6 млн дол. США і порівняно з 2022 роком зменшився на 43,0 %.

Зовнішньоторговельні операції проводились із партнерами зі 123 країн світу.

Експорт товарів у 2023 році становив 1456,7 млн дол. США, що на 48,1 % менше, ніж у 2022 році. За обсягами експорту товарів Запорізька область займає 7 місце серед регіонів України (у довоєнний період область стабільно входила в п'ятірку регіонів-лідерів).

Основу товарної структури експорту області складали: недорогоцінні метали та вироби, з них – 70,9 % (1032,6 млн дол. США, порівняно з 2022 роком зменшився на 50,9 %); машини, обладнання та механізми, електротехнічне обладнання – 10,6 % (153,8 млн дол. США, зменшився на 31 %); продукти рослинного походження – 10,6 % (154,4 млн дол. США, зменшився на 28,6 %).

Імпорт товарів становив 829,9 млн дол. США (11 місце серед регіонів), що на 30,6 % менше, ніж у 2022 році.

У структурі імпорту найбільші обсяги припадали на: машини, обладнання та механізми, електротехнічне обладнання – 36,4 % (301,7 млн дол. США, порівняно з 2022 роком збільшився на 89,2 %), мінеральні продукти – 26,7 % (221,3 млн дол. США, зменшився на 61,0 %); живі тварини, продукти тваринного походження – 10,2 % (84,6 млн дол. США, збільшився на 29,4 %); недорогоцінні метали та вироби з них – 7,3 % (60,4 млн дол. США, зменшився на 65,3 %), готові харчові продукти – 5,0 % (41,4 млн дол. США, збільшився на 50,5 %).

У зовнішньоекономічній діяльності Запорізької області обсяг експорту товарів традиційно переважає над імпортом. За підсумками 2023 року позитивне сальдо склало 626,8 млн дол. США, що на 38,9 % менше, ніж за 2022 рік. Коефіцієнт покриття експортом імпорту склав 1,76 (за 2022 рік – 2,35).

Проблеми з логістикою постачання сировини, матеріалів та готової продукції вплинули на найбільших постачальників експортної продукції області – промислові підприємства. Так, за 2023 рік найбільше скорочення обсягів експорту зафіксовано, зокрема на: ТОВ «ЗАРЗ «МІГремонт», ПрАТ «Запорізький автомобілебудівний завод», ПрАТ «Запоріжсклофлюс», ПрАТ «Дніпроспецсталь», АТ «Мотор Січ», ПрАТ «Запоріжтрансформатор».

Порушення логістики, передусім морської, через блокаду морських портів з боку РФ, стало ключовим викликом для всього українського експорту, у т.ч. вітчизняної сільгосппродукції. Дана проблема розірвала традиційні логістичні маршрути експортних поставок сільськогосподарської продукції. Український агропромисловий комплекс виробляє продукції в рази більше, ніж її внутрішнє споживання. Таким чином, Україна вже багато років бере участь у забезпеченні продовольчої безпеки світу, експортуючи більшу частину врожаю зернових до країн Європи, Азії та Африки. Крім того, у 2023 році до негативних чинників додалася заборона імпорту окремих сільськогосподарських продуктів з боку п'яти прикордонних країн ЄС, що також спричинило певні втрати для

вітчизняних експортерів.

Так, за підсумками 2023 року експорт аграрної продукції склав:

163,0 млн дол. США – сільськогосподарська сировина, обсяг якої зменшився на 31,2 %, у т.ч. продукти рослинного походження – 154,4 млн дол. США (на 28,6 % менше); живі тварини, продукти тваринного походження – 8,6 млн дол. США (на 58,1 % менше);

32,7 млн дол. США – продукти переробки сільськогосподарської сировини, обсяг яких зменшився на 73,7 %, у т.ч. готові харчові продукти – 17,1 млн дол. США (на 45,3 % менше), жири та олії тваринного або рослинного походження – 15,6 млн дол. США (на 83,2 % менше).

Наразі, можна констатувати, що ключові тенденції у формуванні та розвитку експортного потенціалу як регіону, так і країни в цілому, є переважно негативними і, водночас, взаємозалежними, а саме: зменшення частки високотехнологічної продукції у структурі товарного експорту при поглибленні сировинної орієнтації останнього; витіснення вітчизняних товаровиробників із традиційних сегментів ринку унаслідок втрати ними конкурентних переваг; незначна ймовірність зайняти нові ринкові сегменти із продукцією низькотехнологічних сегментів промисловості; залежність від циклічних коливань та зовнішніх чинників (зокрема, надмірна енерго- і ресурсоемність внутрішнього виробництва та його залежність від високотехнологічного імпорту).

Економіка України другий рік потерпає від вторгнення російських окупантів. З огляду на те, що переважна частина Запорізької області перебуває в тимчасовій окупації, місцеві підприємці опинилися у важких умовах *ведення бізнесу*.

Так, за час повномасштабної війни значна кількість підприємств повністю або тимчасово припинила свою діяльність, а робота тих, які розташовані на прифронтових територіях, значно ускладнена. Через наближеність до лінії фронту та постійні обстріли, місцевий бізнес продовжує виїжджати на безпечні території.

Загалом з початку повномасштабної війни релоковано майже 3,3 тис. активних підприємств, з яких більше половини (1,96 тис. од.) залишили область у 2023 році.

Водночас завдяки державній та місцевій підтримці бізнес регіону продовжує працювати в умовах воєнного стану та підтримувати економіку області. Зокрема, у 2023 році продовжують свою діяльність та сплачують податки 71176 суб'єктів підприємництва (7237 – юридичних осіб та 63939 – фізичних осіб-підприємців).

Про відновлення економічної активності підприємств області свідчить збільшення протягом року кількості найманих працівників на понад 30 % (з 62,7 тис. осіб у I кварталі 2023 року до 84,4 тис. осіб у IV кварталі).

За підсумками 2023 року суб'єктами малого та середнього бізнесу до бюджетів всіх рівнів сплачено понад 7,1 млрд грн.

У 2023 році продовжено роботу, спрямовану на забезпечення *діяльності центрів надання адміністративних послуг* (далі – ЦНАП), у тому числі у частині розширення мережі об'єктів діючих ЦНАПів області.

Так, якщо до російського вторгнення на території Запорізької області створено та функціонувало 117 об'єктів мережі ЦНАПів (47 ЦНАПів, 59 віддалених робочих місць адміністраторів, 10 територіальних підрозділів, 1 мобільний ЦНАП), то натеper на підконтрольних територіях:

забезпечено роботу 35 об'єктів мережі (18 ЦНАПів, 10 віддалених робочих місць адміністраторів, 6 територіальних підрозділів, 1 мобільний ЦНАП). Це лише до 30 % від всієї створеної довоєнної мережі об'єктів ЦНАПів, але наразі на достатньому рівні охоплено обслуговуванням мешканців підконтрольної території та внутрішньо переміщених осіб;

організовано повноцінну роботу нових ЦНАПів Михайло-Лукашівської, Новоолександрівської та Петро-Михайлівської громад, віддаленого робочого місця адміністратора ЦНАПу Мелітопольської громади у м. Запоріжжя, мобільного ЦНАПу Широківської громади.

Натеper **внутрішня торгівля** області змогла адаптуватись до нових умов роботи забезпечивши безперебійну діяльність суб'єктів господарювання спрямовану на задоволення життєво важливих потреб населення, зокрема в частині продовольчого забезпечення, що набуло першочергового значення.

Споживча інфляція за 2023 рік в області склала – 105,9 % (по Україні – 105,1 %). Ціни на продукти харчування у 2023 році по області зросли на 4,7 % (по Україні – на 4,1 %).

Війна, розпочата рф призвела до масштабних руйнувань і пошкоджень, значних руйнувань зазнав і **житловий фонд, об'єкти енергетичної та інженерної інфраструктури**.

Кількість зареєстрованих об'єктів *житлового фонду* області в Реєстрі пошкодженого та знищеного майна становить: житлових будинків – 10676 (багатоквартирних – 1683, приватних – 8993); домогосподарств – 13118 (приватних будинків – 8993, квартир, кімнат у гуртожитку – 4125).

Електронною публічною послугою «Відновлення» (відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 21.04.2023 № 381, зі змінами) на надання компенсації за пошкоджені об'єкти нерухомості скористалося 1096 заявників. Розглянуто комісіями – 876 заяв (80 %), з них: погоджено – 579 заяв на суму 39,04 млн грн, з яких у 2023 році нараховано компенсацію – 510 заявникам на загальну суму 35,06 млн грн.

Відповідно до Порядку надання компенсації за знищені об'єкти нерухомого майна, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30.05.2023 № 600, подано 71 заяву на надання компенсації за знищені об'єкти нерухомого майна. Розглянуто комісіями – 39 заяв, з них: погоджено комісіями – 13 заяв на суму 16,750 млн грн, з яких сформовано сертифікат 12 заявникам на суму 15,572 млн грн.

Триває відновлення 4 багатоквартирних будинків, яке здійснюється виконавчим комітетом Запорізької міської ради (будівельні роботи розпочаті у червні 2023 року).

Відсоток виконання будівельно-монтажних робіт по об'єктах складає: 77 % – пр. Соборний, 151; 73 % – вул. Зестафонська, 10; 66 % – вул. Кияшка, 22; 63 % – вул. Сталеварів, 16.

По багатоквартирних будинках, відновлення яких здійснюється Службою відновлення та розвитку інфраструктури у Запорізькій області, укладені договори 18.10-31.10.2023 на будівельні роботи по 6 об'єктах (вул. Незалежної України, 67; вул. Незалежної України, 80/вул. Якова Новицького, 3; вул. Кам'яногірська, 6; вул. Миру, 14; вул. Запорізька, 2-А і 2-Б) на яких розпочато демонтажні роботи зруйнованих конструкцій. Ще по одному об'єкту (вул. Зестафонська, 8) питання наразі опрацьовується.

По житловому будинку по пр. Соборний, 44, пошкодженому внаслідок ракетного обстрілу 18.10.2023, проведено ремонт покрівлі та консервація зруйнованих під'їздів. На сьогодні розроблено проєктно-кошторисну документацію.

Відповідно до Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на забезпечення нагальних потреб функціонування держави в умовах воєнного стану (постанова Кабінету Міністрів України від 03.05.2022 № 528, зі змінами) обласному бюджету розподілено кошти субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам, у тому числі видатки на будівельні матеріали для першочергових аварійно-ремонтних робіт на об'єктах, які пошкоджені внаслідок бойових дій, в сумі 10 млн грн, за рахунок яких у 2022 році закуплено та розподілено протягом 2022-2023 років в повному обсязі будівельні матеріали в кількості понад 32,7 тис. одиниць.

Станом на 01.01.2024 за рахунок зазначеної субвенції в Запорізькій області відновлено 1231 об'єктів, в т.ч.: індивідуальних житлових будинків – 907; багатоквартирних житлових будинків – 178; будівель: закладів охорони здоров'я – 13; закладів дошкільної освіти – 13; закладів середньої та вищої освіти – 30; адміністративних та інших будівель – 90.

Крім того, завдяки співпраці з міжнародними партнерами протягом 2023 року для проведення тимчасових невідкладних робіт щодо ліквідації наслідків збройної агресії РФ, пов'язаних із пошкодженням будівель та споруд на підконтрольній території, організована видача органам місцевого самоврядування, установам та організаціям будівельних матеріалів, зокрема:

350 ремонтних наборів для аварійного укриття – від Представництва Норвезької Ради у справах біженців в Україні;

12,7 тис. одиниць будівельних матеріалів – від Міжнародного Комітету Червоного Хреста;

91,4 тис. одиниць комплектів аварійного ремонту, з яких розподілено 71,1 тис. одиниць (в резерві 20,3 тис. од.) – від Міжнародної організації з міграції, представництво в Україні;

703 шт., з яких розподілено 570 шт. (в резерві 133 шт) – від ТОВ «КРОНОСПАН РІВНЕ».

За наявною інформацією станом на 01.01.2024 на підконтрольній Україні території області внаслідок ведення бойових дій пошкоджено/зруйновано об'єктів електро- та газопостачання:

2050 об'єктів електропостачання ПАТ «Запоріжжяобленерго», з них відновлено 1575 об'єктів;

1728 об'єктів газопостачання АТ «Запоріжгаз» (зруйновано 802,8 км газових

мереж та 6 шафових газорегуляторних пунктів), з них відновлено – 121 об'єкт.

Через пошкодження ліній електро-, газопостачання протягом тривалого часу знеструмленими залишаються 50 населених пунктів (кількість населення, що фактично проживає – 3730 осіб), з них 5 – частково; відключено від газопостачання 39 населених пунктів (14 476 абонентів), з них частково 16 населених пунктів (503 абоненти).

Забезпечено виконання ремонтно-будівельних робіт з відновлення автомобільних доріг та **утримання дорожньої інфраструктури** в належному експлуатаційному стані, виходячи з можливих фінансових ресурсів.

На підконтрольній території України на даний час знаходяться 1320,2 км автодоріг (19 % від загальної протяжності автодоріг області), з яких: державного значення – 382,4 км (23,3 %); місцевого значення – 937,8 км (17,5 %) та 106 штучних споруд.

У 2023 році на забезпечення ремонту і утримання автомобільних доріг загального користування місцевого значення, вулиць і доріг комунальної власності у населених пунктах області запланований обсяг субвенції з державного бюджету (з урахуванням залишків субвенції 2022 року) становив 911317,007 тис. грн, з яких фактично освоєно 616034,975 тис. грн (67,6 %, залишок субвенції на 2024 рік – 295 282,033 тис. грн).

Протягом 2023 року **на ринку праці області** продовжували спостерігатися негативні тенденції, які обумовлені збройною агресією з боку російських військ, руйнуванням виробничих приміщень внаслідок ракетних обстрілів та окупацією значної частини території області, у зв'язку з чим, значна кількість підприємств змушена була працювати не на повну потужність.

За даними Пенсійного фонду України чисельність найманих працівників, застрахованих у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування області у 2023 році *(по тих підприємствах, що надали звіти, зважаючи на те, що суб'єкти господарювання наразі мають право не звітувати)* продовжувала зменшуватися і станом на 01.01.2024 склала 253,9 тис. осіб, що на 4,6 тис. осіб (на 1,8 %) менше ніж у 2022 році.

Протягом 2023 року послуги служби зайнятості отримали 24,4 тис. громадян, з них 20,2 тис. зареєстрованих безробітних, що на 48,5 % менше, ніж у 2022 році.

Станом на 01.01.2024 на обліку в службі зайнятості продовжувало перебувати 9,5 тис. осіб, в тому числі 8,6 тис. зареєстрованих безробітних, що на 37,8 % менше порівняно з відповідною датою минулого року.

Зменшення звернень громадян в пошуках роботи до обласної служби зайнятості, насамперед, обумовлено їх виїздом в інші, більш безпечні, регіони або за кордон, а також скороченням терміну виплат допомоги по безробіттю до 90 днів на період воєнного стану, що демотивує реєстрацію безробітними свого статусу.

Суттєво зменшилась і кількість вакансій у базі даних служби зайнятості Запорізької області: з 25,5 тис. одиниць у 2021 році до 4,6 тис. одиниць у 2023 році. Кількість вакансій на 01.01.2024 становила 423 одиниці (на 1 вакансію в середньому претендувало 22 особи).

Протягом 2023 року прийнято 49 рішень щодо надання компенсацій роботодавцям, що дало змогу працевлаштувати 773 внутрішньо переміщених осіб.

Співвідношення між створеними та ліквідованими робочими місцями становило 142,1 %.

На постійному контролі обласної влади залишалися питання своєчасної виплати заробітної плати

Загальна сума заборгованості із виплати заробітної плати на 01.01.2024 склала 160,5 млн грн, що на 52,1 млн грн більше порівняно з 01.01.2023, що певним чином зумовлено наслідками бойових дій (призупиненням виробничої діяльності, втратою основних ринків збуту продукції у зв'язку з логістичними проблемами, руйнуванням виробничих приміщень тощо).

Найбільші борги накопичені на 5 підприємствах державного сектору економіки області (123,6 млн грн, або 77 % від загальної суми заборгованості по області), які підпорядковані:

Фонду державного майна України – 4 підприємства із загальною сумою 118,5 млн грн (ТОВ «Запорізький титано-магнієвий комбінат» – 71,1 млн грн, ЗДП «Кремнійполімер» – 22,7 млн грн, АТ «Запорізький виробничий алюмінієвий комбінат» – 13,7 млн грн, АТ «Інститут титану» – майже 11 млн грн);

Державному агентству відновлення та розвитку інфраструктури України – ДП «Запорізький облавтодор» – 5 млн грн.

Здійснено призначення та виплату різних видів державних допомог, зокрема отримали:

державну допомогу сім'ям з дітьми – 23,2 тис. осіб;

державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям – 7,8 тис. сімей;

допомогу особам з інвалідністю дитинства та дітям з інвалідністю – 17,2 тис. осіб (в тому числі 6,9 тис. дітей з інвалідністю);

державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію та особам з інвалідністю – 8,4 тис. осіб;

щомісячну грошову допомогу особі, яка проживає разом з особою з інвалідністю I чи II групи внаслідок психічного розладу, який за висновком лікарської комісії медичного закладу потребує постійного стороннього догляду, на догляд за ним – 1,3 тис. осіб;

компенсацію фізичним особам, які надають соціальні послуги на непрофесійній основі – 949 осіб;

тимчасову державну соціальну допомогу непрацюючій особі, яка досягла загального пенсійного віку, але не набула права на пенсійну виплату – 815 осіб.

Станом на 01.01.2024 в Єдиній інформаційній базі внутрішньо переміщених осіб перебуває 232,3 тис. осіб (з 24.02.2022 кількість внутрішньо переміщених осіб в області збільшилася на 175,8 тис. осіб), допомогу на проживання виплачено 130,2 тис. внутрішньо переміщеним особам.

2. АТМОСФЕРНЕ ПОВІТРЯ

1. Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря

Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами по Запорізькій області у 2023 році склали 52,11 тис. т (у 2022 році – 64,07 тис. т). В структурі викидів значну частину складають оксид вуглецю діоксид та інші сполуки сірки, оксиди азоту, та речовини у вигляді суспендованих твердих частинок, недиференційованих за складом.

Викиди основних забруднюючих речовин, діоксиду вуглецю в атмосферне повітря від стаціонарних джерел викидів у 2023* році

Таблиця 2.1.1

	Обсяги викидів	у % до 2022 р.
Усього, т	52106,6	81,3
у тому числі		
метали та їх сполуки	94,2	67,6
метан	147,1	8,8
неметанові леткі органічні сполуки	449,4	64,4
оксид вуглецю	40473,3	117,3
діоксид та інші сполуки сірки	4197,6	26,0
сполуки азоту	3600,1	50,5
речовини у вигляді твердих суспендованих частинок	3079,7	82,7
стійкі органічні забруднювачі	54	70,8
Крім того, діоксид вуглецю, млн.т	6,9	100,9

* - дані наведено без урахування тимчасово окупованих російською федерацією територій та частини територій, на яких ведуться (велися) бойові дії. Інформація сформована на основі фактично поданих підприємствами звітів (рівень звітування у 2023 становив 66,9 %). Дані можуть бути уточнені.

Зменшення обсягів викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря у 2023 році у порівнянні з 2022 роком пов'язано військовим вторгненням російської федерації на територію України, у зв'язку з чим виробничі процеси були майже зупинені, порушено логістичні шляхи збуту продукції, постачання сировини. Також важливу роль у зменшенні виробництва, а отже і викидів забруднюючих речовин, відіграють перебої з енергопостачанням.

Аналіз динаміки викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря свідчить про зменшення на 19 % обсягів викидів в атмосферне повітря від стаціонарних джерел у 2023 році у порівнянні з 2022 роком. Зменшення відбулось за рахунок повної або часткової зупинки виробництв та відсутністю даних щодо викидів забруднюючих речовин від підприємств, які знаходяться на тимчасово окупованій території.

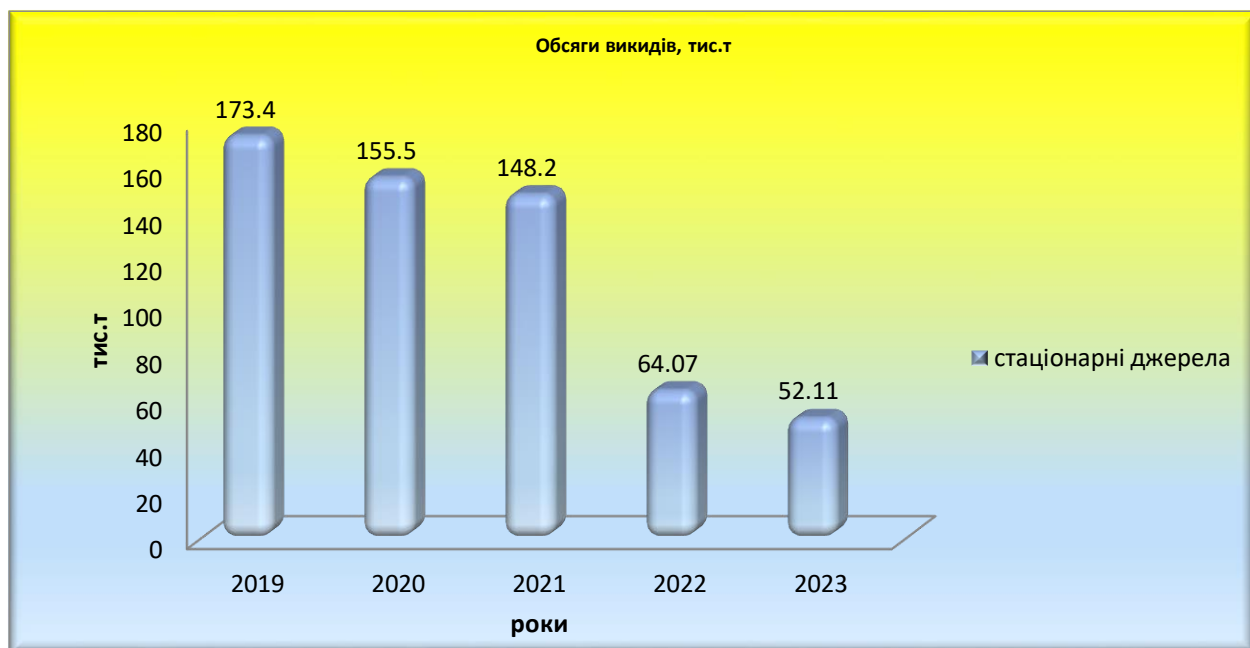

Рис. 2.1.1. Динаміка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря по Запорізькій області

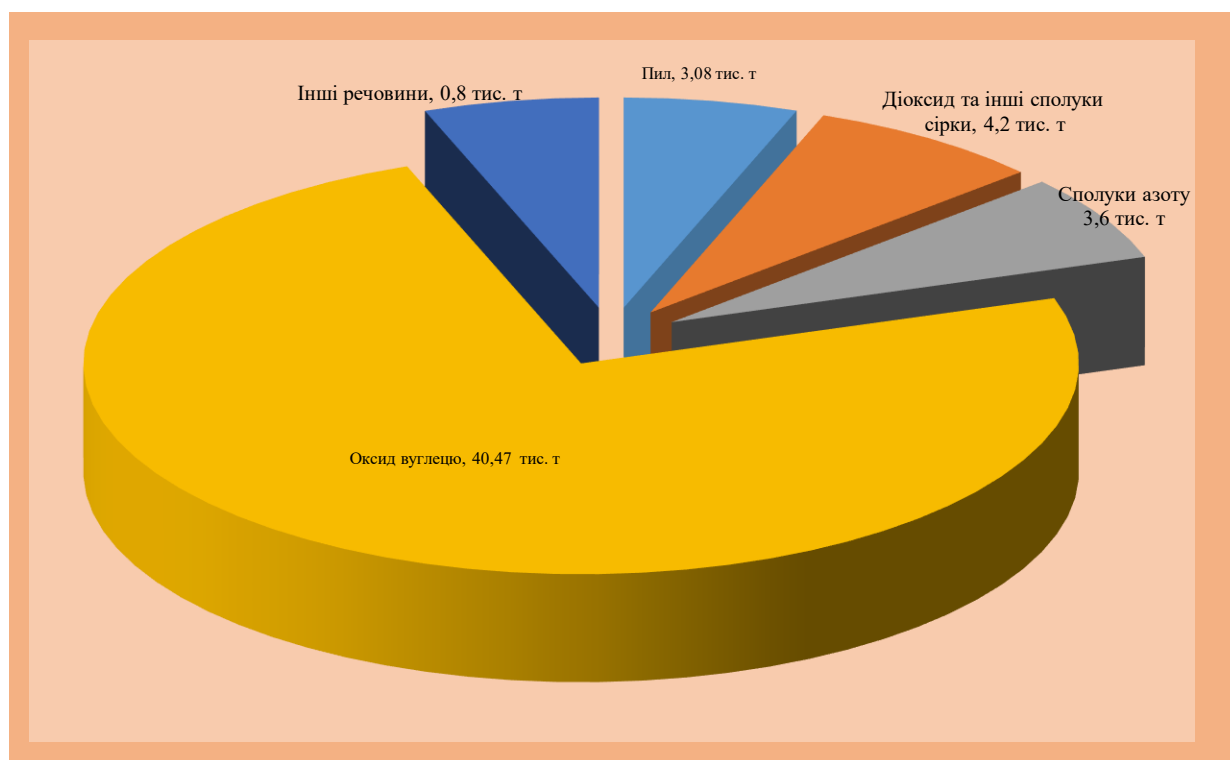

Рис. 2.1.2. Структура викидів основних забруднюючих речовин в атмосферне повітря Запорізької області у 2023 році

Динаміка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря

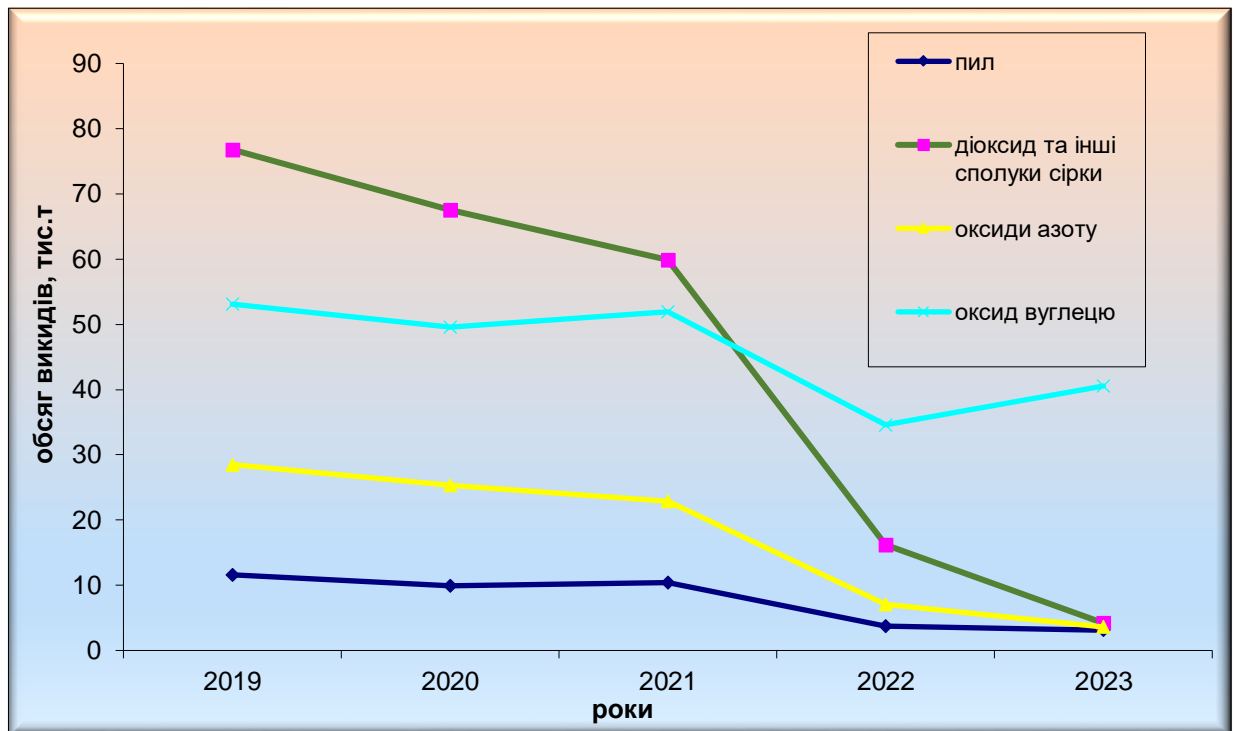

Рис. 2.1.3. Динаміка викидів основних забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами Запорізької області

Найбільшими забруднювачами атмосферного повітря в регіоні залишаються підприємства чорної та кольорової металургії, теплоенергетики, хімії, машинобудування, харчової промисловості, на які припадає приблизно 90,0 % викидів всіх забруднюючих речовин.

Це такі підприємства як: ПАТ «Запоріжсталь», ПрАТ «Дніпроспецсталь», АТ «Запорізький завод феросплавів», ПрАТ «Український графіт», ПрАТ «Запорізький абразивний комбінат», ПрАТ «Запоріжжкокс», ТОВ «Запорізький титано-магнієвий комбінат», ПрАТ «Запоріжвогнетрив», ПрАТ «Запорізький завод зварювальних флюсів та скловиробів», АТ «Мотор Січ» та інші, обсяги викидів яких за рік склали:

ПАТ «Запоріжсталь» – 45,729 тис. т (проти 35,785 тис. т у 2022 р.);

АТ «Запорізький завод феросплавів» – 0,59 тис. т (проти 2,426 тис. т у 2022 р.);

ПрАТ «Запорізький абразивний комбінат» – 1,376 тис. т (проти 1,766 тис. т у 2022 р.);

ПрАТ «Запоріжжкокс» – 1,609 тис. т (проти 1,326 тис. т у 2022 р.);

ПрАТ «Український графіт» – 0,409 тис. т (проти 0,577 тис. т у 2022 р.);

ТОВ «Запорізький титано-магнієвий комбінат» – 0,001 тис. т (проти 0,111 тис.т у 2022 р.);

АТ «Мотор Січ» – 0,307 тис. т (проти 0,599 тис. т у 2022 р.);

ПрАТ «Дніпроспецсталь» – 0,207 тис. т (проти 0,203 тис. т у 2022р.);

ПрАТ «Запоріжвогнетрив» – 0,389 тис. т (проти 0,263 тис. т у 2022 р.).

Основні забруднювачі атмосферного повітря (за видами економічної діяльності)

Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря
за видами економічної діяльності за 2023* рік

Таблиця 2.1.3

	Код за КВЕД-2010	Кількість підприємств, од	Обсяги викидів, т	У % до 2022
Усього		129	52106,6	81,3
Сільське, лісове та рибне господарство	A	3	65,1	89,7
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	B	4	93,7	66,9
добування металевих руд	07	—	—	—
добування інших корисних копалин та розроблення кар'єрів	08	4	93,7	66,9
Переробна промисловість	C	57	51410,7	116,6
у тому числі				
виробництво харчових продуктів	10	7	308,7	66,0
виробництво напоїв	11	2	22,7	117,3
виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення	19	2	1620,5	120,8
виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	20	4	18,4	58,9
виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	23	7	1787,0	86,7
металургійне виробництво	24	7	46636,8	120,7
виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування	25	5	104,1	123,3
виробництво машин та устаткування, н.в.і.у.	28	3	24,1	112,6
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	D	6	247,6	1,4
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	E	4	29,2	96,7
Будівництво	F	2	25,5	99,5
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	G	6	23,7	49,0
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	H	23	93,1	5,8
у тому числі				
наземний транспорт і трубопровідний транспорт	49	14	42,6	2,8
Тимчасове розміщування й організація харчування	I	—	—	—
Інформація та телекомунікації	J	—	—	—
Фінансова та страхова діяльність	K	1	0,0	20,5
Операції з нерухомим майном	L	—	—	—

*Дані можуть бути уточнені.

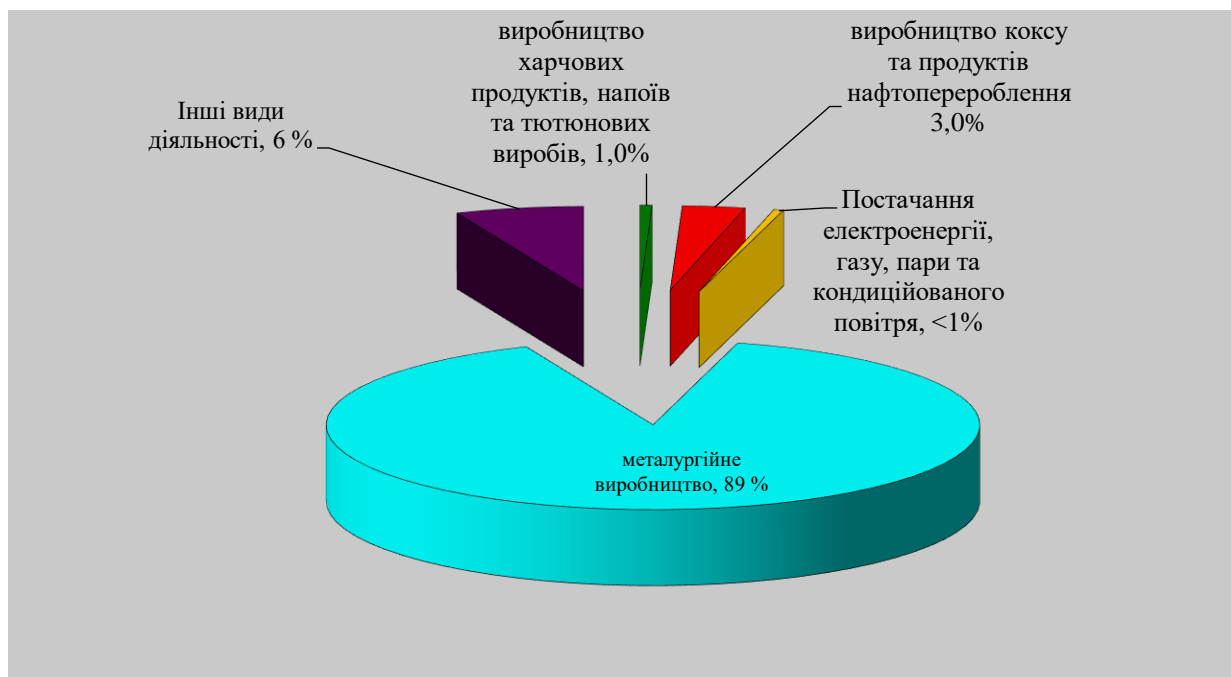

Рис. 2.1.4. Структура викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря по основним видам економічної діяльності Запорізької області у 2023 році

2. Транскордонне забруднення атмосферного повітря

На території Запорізької області спостереження за транскордонним забрудненням атмосферного повітря не проводиться.

3. Якість атмосферного повітря в населених пунктах

Моніторинг за станом атмосферного повітря проводиться Державною установою «Запорізький обласний центр контролю та профілактики хвороб Міністерства охорони здоров'я України» (далі - Центр) та Запорізьким обласним центром з гідрометеорології.

Впродовж року лабораторіями Центру відібрано 2956 проб атмосферного повітря, з них у 476 виявлені перевищення максимально-разових концентрацій забруднюючих речовин, відсоток відхилення від нормативних показників склав 16,1%. Найбільші перевищення гранично-допустимих концентрацій забруднюючих речовин визначалось у Заводському (70% від загальної кількості проб по району), Шевченківському (55,25%), Вознесенівському (28,8%), Дніпровському (21,7%), Олександрівському (25,9%), Комунарському (12,8%) районах м. Запоріжжя. В Хортицькому районі міста відхилень від нормативних показників не реєструвалось.

Основний внесок від нормативних показників вмісту забруднюючих речовин в атмосферне повітря становили: сірковуглець (35,7%), сірководень (22,3%), фенол (19%), формальдегід (10,3%).

Багаторічний моніторинг якості атмосферного повітря свідчить про стабільно високе його забруднення як на межі санітарно-захисних зон, так і в житлових районах.

Запоріжжя - єдине місто в області, де проводяться дослідження стану атмосферного повітря по постах спостереження забруднення (ПСЗ). Систематичні спостереження за вмістом забруднюючих речовин в

атмосферному повітрі м. Запоріжжя проводяться Запорізьким обласним центром з гідрометеорології на 5 стаціонарних постах (рис. 2.3.1).

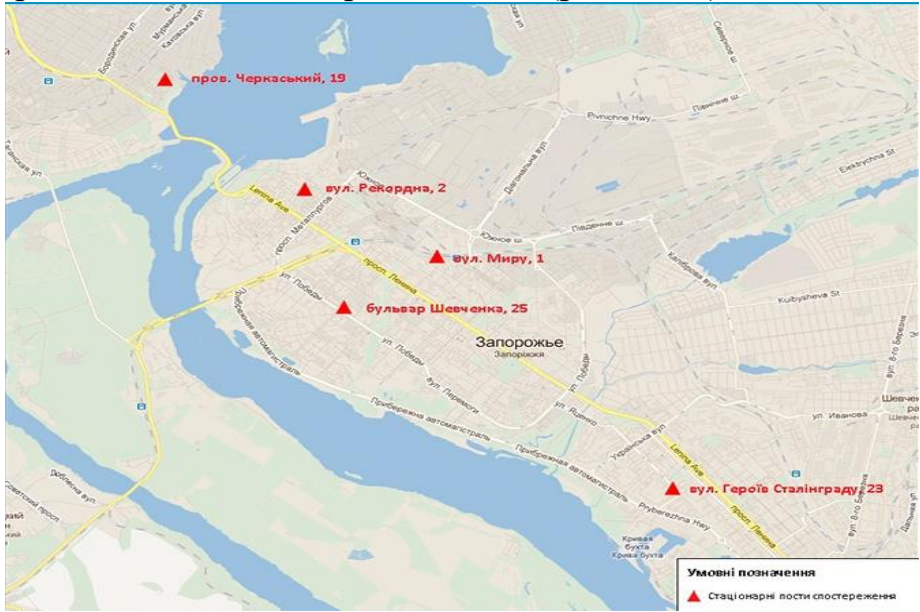

Рис. 2.3.1 Схема постів спостереження стану атмосферного повітря у м. Запоріжжя

Оцінка стану якості атмосферного повітря здійснювалась за середньомісячними концентраціями у кратності перевищень середньодобових гранично - допустимих концентрацій (ГДК) по пріоритетним забруднюючим речовинам. Пріоритетними забруднюючими речовинами вважались ті речовини, які вносять найбільший вклад в забруднення атмосферного повітря міста і контролювались на стаціонарних постах спостережень за забрудненням атмосферного повітря.

Перелік основних забруднюючих речовин у атмосферному повітрі міста Запоріжжя та динаміка їх концентрації (в кратності ГДК) за кілька років наведено у таблиці 2.3.3.

Динаміка перевищень ГДК забруднюючих речовин
в житловій забудові міста Запоріжжя
Таблиця 2.3.2.

Рік	% перевищень ГДК
2019	8,10
2020	7,70
2021	4,80
2022	1,3
2023	2,0

Динаміка середньорічних концентрацій забруднюючих речовин в атмосферному повітрі м. Запоріжжя, (у кратності ГДК), мг/м³

Таблиця 2.3.3.

Забруднюючі речовини	Рік				
	2019	2020	2021	2022	2023
Двоокис азоту	2,0	1,8	1,8	1,2	1,5
Двоокис сірки	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1
Окис азоту	0,8	0,8	0,8	0,7	0,7

Забруднюючі речовини	Рік				
	2019	2020	2021	2022	2023
Окис вуглецю	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4
Пил	0,8	0,7	0,9	0,7	0,7
Фенол	2,0	2,0	2,0	1,7	1,7
Фтористий водень	0,2	0,2	0,2	0,0	0,0
Хлористий водень	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Формальдегід	1,7	1,7	1,7	1,7	2,0
Сульфати розчинені	-	-	-	-	-
Сірководень	-	-	-	-	-

У порівнянні з попереднім роком не змінився вміст у повітрі оксиду вуглецю, діоксиду сірки, окису азоту, окису вуглецю, пилу, фенолу. Разом з цим, збільшився вміст формальдегіду. Високі та екстремально високі рівні забруднення повітря в м. Запоріжжя протягом 2019-2023 років не зареєстровані.

Над Запоріжжям часто спостерігається жовто-сиза димка смогу, що формується викидами промислових підприємств, сконцентрованих на відносно невеликій території. Цьому також сприяє рельєф місцевості, який являє собою хвилясту рівнину з ярусно-балочною мережею, яка погіршує провітрювання території та умови розсіювання пилогазових викидів.

Основні підприємства міста Запоріжжя розташовані на промисловому майданчику, який знаходиться в північно-східній частині міста. Таким чином, забруднення атмосферного повітря над основними районами міста відбувається при напрямках вітру від північно-західного через північ – до східного. При південному напрямку вітру забруднюється Заводський район, у якому, крім промислових підприємств, також багато житлових будинків та інфраструктурних споруд. Південно-західний та західний вітер сприяє виносу забрудненого повітря за місто. Вітер, швидкість якого 0-4 м/с, забруднює місто незалежно від напрямку.

Найбільші середні і максимальні концентрації забруднюючих речовин
(в кратності ГДК) в атмосферному повітрі міста Запоріжжя за 2019-2023 рр.

Таблиця 2.3.4.

	ГДК, мг/м³		Середня концентрація					Максимальна з разових концентрацій				
	Макси ма- льна з разови х	Середньо- добова										
			2019	2020	2021	2022	2023	2019	2020	2021	2022	2023
Пил (завислі речовини)	0,5	0,15	1,1	0,9	1,2	0,8	0,9	1,4	1,4	1,4	1,2	0,8
Двооксид сірки	0,50	0,05	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,04	0,2	0,05	0,04	0,04
Двооксид азоту	0,20	0,04	2,2	2,0	2,2	1,8	1,5	1,2	1,3	1,3	1,0	1,0
Оксид азоту	0,40	0,06	1,0	1,0	1,0	0,8	0,8	0,3	0,3	0,3	0,2	0,3
Оксид вуглецю	5	3	0,4	0,4	0,5	0,4	0,5	1,2	1,6	1,2	0,8	0,8
Формальдегід	0,035	0,003	2,0	2,3	2,3	2,3	2,3	0,4	0,5	0,4	0,4	0,4
Фенол	0,01	0,003	2,3	2,3	2,7	2,0	2,0	1,5	1,6	1,5	1,7	1,9
Фтористий водень	0,02	0,005	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Хлористий водень	0,20	0,20	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,6	0,6	0,6	0,4	0,4
Розчинені сульфати	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Сірководень	0,008	-	-	-	-	-	-	1,1	1,0	1,1	1,1	1,1

4. Стан радіаційного забруднення атмосферного повітря

Однією з характеристик забруднення атмосферного повітря є рівень радіації.

Запорізький обласний центр з гідрометеорології ЦГМ у 2023 році проводив спостереження за потужністю експозиційної дози гамма-випромінювання на місцевості в районі метеомайданчика на метеорологічній станції, яка розташована на території м. Запоріжжя.

Динаміка потужності експозиційної дози гамма-випромінювання за даними спостережень метеорологічних станцій, які розташовані на території Запорізької області

Таблиця 2.4.1.

Назва Метеостанції	Гамма - фон, мкР/год		
	Рівень природного фону (до аварії на ЧАЕС)	Максимальні та мінімальні результати щоденних вимірювань ПЕД за період 1991-2021 рр.	Середній за 2023 рік
Метеостанція Запоріжжя (м. Запоріжжя)	12	5-25	12
Метеостанція Гуляйполе (м. Гуляйполе)	-	6-19	-
Метеостанція Кирилівка (с. Семенівка Пологівського району)	-	8-19	-
Метеостанція Пришиб (сmt. Пришиб Василівського району)	14	8-23	-
Метеостанція Мелітополь (м. Мелітополь)	-	6-19	-
Морська гідрометеорологічна станція Бердянськ (м. Бердянськ)	-	6-17	-
Метеостанція Ботієве (с. Ботієве Мелітопольського району)	-	5-20	-

5. Вплив забруднюючих речовин на здоров'я людини та біорізноманіття

Вплив конкретних забруднюючих речовин на здоров'я населення залежить, в першу чергу, від їх концентрації і за умови не перевищення гранично-допустимих концентрацій несе мінімальні загрози здоров'ю людини.

Разом з цим, забруднення атмосферного повітря може спричиняти гостру і хронічну, специфічну і неспецифічну дію на організм людини. Може збільшуватись кількість хворих з гіпертонічною хворобою, злоякісними новоутвореннями, патологією органів дихання. Частіше реєструється ексудативний діатез, алергічний дерматит, гострі респіраторні захворювання з астматичним компонентом, набряк Квінке, бронхіальна астма.

Присутність в атмосферному повітрі комбінацій хімічних речовин може викликати синергічну дію шкідливих інгредієнтів. Збільшення у населення промислових міст частоти неспецифічної легеневої патології, особливо хронічного бронхіту, який онкологи розглядають як передраковий стан, дає підставу вважати, що забруднення атмосферного повітря, провокуючи хронічні

запальні захворювання легень, можуть бути однією з причин підвищення ризику захворювання на рак легенів.

Зокрема, забруднення повітря може ускладнювати перебіг захворювання. Відомо, що автотранспорт є одним з найвагоміших забруднювачів атмосферного повітря багатьох країн світу, у тому числі і в Україні. До основних забрудників відносяться тверді частинки пилу, двоокис азоту і двоокис сірки, вуглеводні, альдегіди, оксид вуглецю, важкі метали (арсен, кадмій, нікель, ртуть), формальдегід, пил недиференційований за складом, бенз(а)пірен. Викиди автотранспортних засобів особливо небезпечні тому, що здійснюються в безпосередній близькості від тротуарів у зоні активного пішохідного руху (для міст та сіл) та впродовж трас (зелені зони доріг). Найбільша кількість токсичних речовин виділяється за перемінних режимів роботи двигуна, зокрема під час пуску й зупинки, а також під час роботи в холостому режимі. Тому, в містах максимальна концентрація небезпечних речовин спостерігається на перехрестях та біля світлофорів. При цьому, близько 50 % викидів автотранспорту в межах міста припадає на траси з малою швидкістю руху і менше 25 % – на швидкісній трасі.

На цей час, концентрації шкідливих речовин не досягають екстремальних значень (у п'ять разів вище гранично-припустимої й більше), що реєструвалися в області до 1990 року. Однак, існуючий по області рівень забруднення атмосферного повітря є критичним, і може призвести до росту числа хронічних захворювань і негативних тенденцій демографічних показників населення.

6. Державна політика та заходи у сфері поліпшення та відновлення стану атмосферного повітря

В законодавстві щодо охорони атмосферного повітря у 2023 році відбулись вагомі зміни, а саме: оновлено Порядок проведення робіт, пов'язаних з видачею дозволів на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами, обліку суб'єктів господарювання, які отримали такі дозволи (постанова Кабінету Міністрів України від 13.03.2022 № 302, зі змінами) та Інструкції про вимоги до оформлення документів, в яких обґрунтовуються обсяги викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами (наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 27 червня 2023 року № 448). Зазначені зміни спрямовані на зменшення регуляторного тиску на суб'єкти господарської діяльності та на удосконалення процедури видачі дозволу на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами.

Умовами дозволів на викиди забруднюючих речовин та меморандумами для підприємств, серед іншого, встановлені природоохоронні заходи щодо скорочення обсягів викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря та приведення викидів до граничнодопустимих нормативів.

У 2023 році основними забруднювачами атмосферного повітря виконані наступні природоохоронні заходи щодо скорочення обсягів викидів забруднюючих речовин.

ПАТ «Запоріжсталь»:

обтискний цех. Модернізація конструкції насадки регенераторів нагрівальних колодязів №12 обтискного цеху з метою скорочення викидів СО;

ТЕЦ. Виробництво теплової енергії пароводяними підігрівачами ТФК КЦ № 2 замість водогрійного котлу ПТВМ-50 при температурі зовнішнього повітря до -50С;

в агломераційному цеху виконано роботи з ремонту та сервісного обслуговування газоочисних установок від агломашин №№1-6, виконувалася заміна фільтруючих елементів рукавних фільтрів згідно з відповідним графіком;

в доменному цеху – виконано заміну рукавів на аспіраційних установках від доменних печей, виконані роботи з технічного обслуговування та ремонту аспірацій підбункерних приміщень та ливарного двору;

ПрАТ «Укрграфіт»:

виконано модернізацію 2-х електрофільтрів УВП-12 ск.

АТ «Запорізький завод феросплавів»:

капітальний ремонт газоочисного обладнання ФРІР печі 14 цеху 2. Придбано та здійснено монтаж (заміну) 1600 од. фільтрувальних елементів.

ПрАТ «Запоріжжесталь»:

капітальний ремонт коксової батареї № 2 коксового цеху з перекладкою 7-ми простінків;

капітальний ремонт коксових батарей №№5,6;

капітальний ремонт вуглезавантажувального вагону № 2 КБ-5,6;

поточний ремонт газового і дверного господарства коксових батарей № 2, 5, 6 коксового цеху.

ПрАТ «Запорізький кабельний завод»

заміна каталітичних плит на трьох емальагрегатах XCV FLAT 1000/2+ЕРОХУ;

встановлення додаткових каталітичних плит в систему допалу органічних речовин на трьох емальагрегатах XCV FLAT 1000/2+ЕРОХУ.

Більшість підприємств, які знаходяться на підконтрольній Україні території, природоохоронні заходи не проводили, оскільки виробництва були частково зупинені, а також у зв'язку із скрутним фінансовим становищем.

3. ЗМІНА КЛІМАТУ

Клімат: багаторічний режим погоди, який базується на багаторічних метеорологічних спостереженнях, 25-50 річні цикли, одна з основних географічних характеристик тієї чи іншої місцевості.

1. Тенденції зміни клімату

Вже частіше стають помітними наслідки зміни клімату – зменшується площа льодовиків, підвищується рівень моря, почастишали сильні шторми, торнадо та рясні повені. Ці зміни торкаються не тільки природи, але і значною мірою, впливають на життя, здоров'я та добробут людей. Згідно з прогнозами провідних міжнародних наукових центрів з дослідження клімату, протягом наступного століття температура підвищиться на 2-5 градусів за Цельсієм. Такі темпи глобального потепління спричинять серйозні кліматичні зміни і різні екосистеми опиняться під загрозою зникнення. Найбільш помітним наслідком зміни клімату буде не поступове потепління, а «надзвичайні ситуації» такі як сильні засухи, повені, шторми, урагани.

Прогнози температур показують загальну тенденцію до потепління протягом наступного століття, з імовірністю значного підвищення температури в літні місяці, що призведе до більшої посухи та більшої спеки.

Крім того, згідно з прогнозами, у зимовий період буде менше днів зі снігом і морозом; так, деякі дослідження вказують на те, що буде 50 днів з меншою кількістю снігу та 60 днів з меншим морозом. Збільшиться інтенсивність опадів протягом теплого періоду року.

Попри збільшення кількості дощових днів, очікується, що поповнення ґрунтових вод зменшиться. Така динаміка може призвести до збільшення ерозії ґрунтів, що в поєднанні з можливістю раптових повеней може призвести до загальної деградації земель.

За висновками Українського гідрометеорологічного інституту Запорізькій області, у тому числі і у м. Запоріжжя:

- середня за рік температура у 2020-2050 роках буде продовжувати зростати; практично не викликає сумнівів збільшення тривалості літа та максимальної тривалості спекотного періоду;

- до середини ХХІ ст. кількість опадів за рік збільшиться на 7%. Дуже імовірно, що цей ріст буде зумовлений переважно збільшенням опадів взимку. Протягом інших сезонів кількість опадів також зросте, але ці зміни будуть несуттєвими;

- суттєве збільшення кількості та інтенсивності опадів взимку, що супроводжуватиметься значним ростом мінімальної температури повітря може привести до збільшення числа днів з дощем і зменшення числа днів зі снігом, збільшення повторюваності зливого та мокрого снігу, налипання мокрого снігу, ожеледі;

- збільшення максимальної температури повітря влітку зумовить зростання посушливості: практично не викликає сумнівів збільшення кількості днів з атмосферною посухою, коли максимальна температура повітря перевищує 25°C,

а відносна вологість менше 50%.

Запорізьким обласним центром з гідрометеорології у зв'язку з воєнною агресією російської федерації проти України регулярні метеорологічні спостереження у 2023 році проводились тільки у м. Запоріжжя. Так, 2023 рік був одним з найтепліших за весь період метеорологічних спостережень. Середня річна температура перевищила норму на 1,6°C та склала 12,0°C тепла.

Високий фон температури повітря у місті спостерігався в січні та березні, серпні-грудні, коли середні місячні значення були на 2-3°C вище за норму. За період квітень-липень середні місячні температури повітря були близькими до норми.

Найхолоднішими місяцями року стали січень та лютий (середня місячна температура повітря 0,2°C морозу та 0,3°C морозу відповідно), найтеплішим – серпень (середня місячна температура повітря 25,0о тепла).

Кількість опадів у місті за рік становила 697,5 мм, що складає 132% від норми. Найменша кількість опадів спостерігалась у вересні – 6,6 мм (15% від норми). Найбільше опадів випало: у квітні – 133,1 мм (325% від норми, що перевищило рекорд місячної кількості опадів 2017 року), травні – 115,6 мм (263% від норми), листопаді – 144,9 мм (345% від норми, що близько до рекорду 1965 року).

Січень-лютий 2023 року відзначилися мінливою погодою та коливаннями температури повітря. Мінлива погода була обумовлена активною циклонічною діяльністю та проходженням територією області атмосферних фронтів..

Таким чином, вплив погодних умов на різні сектори життєдіяльності людини, її водозабезпечення та водоспоживання, стан навколишнього середовища до середини ХХІ століття посилюватиметься, що вже зараз вимагає розробки заходів по адаптації і пом'якшення негативних наслідків.

2. Політика та заходи у сфері скорочення антропогенних викидів парникових газів та адаптації до змін клімату

Відповідно до Плану заходів щодо виконання Концепції реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року, затвердженого розпорядження Кабінету Міністрів України від 06.12.2017 № 878-р, розроблено План дій з адаптації до наслідків зміни клімату міста Запоріжжя, який затверджено рішенням Запорізької міської ради від 27.05.2020 № 38.

У процесі проведення оцінки вразливості було встановлено, що місто Запоріжжя є найбільш вразливим до теплового стресу. Також можна відзначити істотну вразливість міських зелених зон, вразливість міста до зростання кількості інфекційних захворювань і алергічних проявів, а також уразливість енергетичних систем міста.

За результатами оцінки вразливості міста до негативних наслідків кліматичної зміни запропоновані інформаційні, організаційні, інженерно-технічні та будівельно-архітектурні заходи з адаптації.

3. Політика та заходи у сфері захисту озонового шару

Україна однією з перших країн світу розробила Стратегію низьковуглецевого розвитку і взяла на себе відповідальність за перехід економіки країни на низьковуглецевий розвиток. Цей документ передбачає скорочення викидів і збільшення поглинання парникових газів, впровадження екологічно безпечного виробництва із застосуванням «зелених» технологій у всіх секторах економіки. Стратегія низьковуглецевого розвитку України до 2050 року розроблена на виконання міжнародних зобов'язань України згідно з пунктом 19 Статті 4 Паризької угоди, пунктом 35 Рішення 1/СР.21 Конференції Сторін Рамкової конвенції ООН про зміну клімату, а також на виконання розпоряджень Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року».

У 2023 році Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України розроблено Порядок ведення та подання звітності операторами контрольованих речовин, що переміщують через митний кордон України, розміщують на ринку, використовують та здійснюють поводження з контрольованими речовинами та товарами, затверджений наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України 01 грудня 2023 року № 875, який визначає єдині вимоги щодо ведення обліку та подання звітності про операції з контрольованими речовинами.

Оцінювання інформації, що включена у щорічний звіт про операції з контрольованими речовинами, здійснюється з метою отримання об'єктивних даних про обсяги використання контрольованих речовин в основних галузях застосування та досягнення цільових показників скорочення їх споживання згідно з вимогами Монреальського протоколу про речовини, що руйнують озоновий шар.

4. ВОДНІ РЕСУРСИ

1. Водні ресурси та їх використання

До поняття водні ресурси належать поверхневі та підземні води певної території й акваторії, придатні для використання у сільськогосподарському і промисловому виробництві та для задоволення комунально-побутових потреб населення.

Основними споживачами водних ресурсів в Запорізькій області є енергетична галузь, металургійна промисловість, машинобудування, житло-комунальний сектор. Також, велика кількість води використовується у сільському господарстві на зрошення сільськогосподарських угідь.

Загальна характеристика

Водний фонд Запорізької області складають ріка Дніпро, розташовані на ній Дніпровське водосховище об'ємом води 3,3 км³, 3 середніх, 62 малих річок (довжиною більше 10 км), на яких створено 7 водосховищ та 1276 ставків. Загальна довжина річок складає 2 877,6 км, в т.ч. в межах області 2648,7 км, із них середніх річок – 459 км, малих 2189,7 км, крім того нараховується 3151,5 км притоків та яруг.

Внаслідок підриву 6 червня 2023 року російськими окупантами греблі Каховської ГЕС стався стрімкий неконтрольований витік води з водосховища та його спрацювання.

На півдні Запорізька область омивається водами Азовського моря, берегова лінія якого у межах області складає більше ніж 300 км. На території Запорізької області розташовані 4 лимани: Білозерський, Утлюкський, Тубальський та Молочний, загальна площа водного дзеркала яких становить 655,5 км² (станом на 01.01.2024 берегова лінія Азовського моря і всі лимани знаходяться на тимчасово окупованій території).

Річки, які протікають по території Запорізької області, як по густоті гідрографічної мережі, так і по водності, розподілені нерівномірно.

На крайньому північно-заході протікає головна водна артерія – ріка Дніпро. Загальна її довжина в межах області складає 167,5 км. В межах двох надзаплавних терас Дніпра забезпеченість водою всіх галузей економіки достатня. Але вже у кілометрі від заплави Дніпра починається безводний степ і вся решта частина області – біля 90% її території – дуже бідна водними ресурсами. Середня густота річної мережі тут біля 0,12 км/км².

Вся територія області розділена лінією водорозділу, яка йде із сходу на захід, практично рівно між басейном Дніпра і басейнами річок Приазов'я.

До північної групи водотоків рік Придніпров'я відносяться притоки річки Вовчої (р. Гайчур та р. Верхня Терса), річки Конка, Янчекрак, Карачекрак, р. Велика Білозерка та інші - всього 25 річок.

До південної групи річок Приазов'я відносяться річки Великий та Малий Утлюк, Молочна, Берда, Обіточна, Лозоватка, Джекельня, Домузла, Корсак та інші - всього 40 річок.

Загальна характеристика річок області

Таблиця 4.1.1.

№ з/п	Назва річки (довжиною більше 10 км)	Місце впадіння	Довжина річки, км	Площа водозбору, км ²	Кількість притоків (крім приведених гр.2), од.	Загальна довжина притоків, км
I. Ріки Придніпров'я						
Середні ріки						
1	Гайчур	Вовча	132,2	2145,0	101	136,2
2	Конка	Дніпро	152,2	2616,0	56	242,3
Малі річки						
3	Кам'янка	Гайчур	21,2	91,4	8	28,0
4	Янчур	Гайчур	76,2	901,0	48	309,8
5	Солона	Янчур	28,6	302,6	8	88,2
6	Верхня Терса	Вовча	111,6	1677,0	59	146,8
7	Солона 1	Верхня Терса	14,6	67,8	7	26,4
8	Солона 2	Верхня Терса	20,1	112,0	11	40,9
9	Солона 3	Верхня Терса	45,5	365,0	29	146,5
10	Любашівка	Верхня Терса	23,7	152,0	16	68,6
11	Кобильня	Мокрі Яли	11,0	375,0	2	2,0
12	Плоска Осокорівка	Дніпро	28,0	426,0	5	12,0
13	Вільнянка	Дніпро	19,6	207,0	7	35,6
14	Суша Московка	Дніпро	15,0	86,9	5	9,0
15	Мокра Московка	Дніпро	45,5	465,0	14	106,0
16	Середня Хортиця	Старий Дніпро	24,1	92,8	3	6,0
17	Нижня Хортиця	Старий Дніпро	17,9	81,6	1	1,0
18	Сухий Янчекрак (б.Суша)	Дніпро	17,0	129,0	-	-
19	Янчекрак	Дніпро	26,3	241,4	4	14,0
20	Карачекрак	Дніпро	27,0	357,6	4	7,0
21	Томаківка	Дніпро	51,0	1020,0	5	12,0
22	Велика Білозерка	Білозерський лиман	84,8	1401,0	10	113,1
23	Суша Конка	Конка	21,6	102,0	5	16,0
24	Мала Токмачка	Конка	44,6	216,0	4	9,0
25	Жеребець	Конка	65,8	511,0	19	69,1
Разом по басейну річок Придніпров'я:			1125,1	14142,1	431	1645,5
у т.ч. середні річки:			284,4	4761,0	157	378,5
малі річки:			840,7	9381,1	274	1267,0
II. Ріки Приазов'я						
Середні річки						
26	Молочна	Молочний лиман	197,0	3450,0	80	178,0
Малі річки						
27	Атманай	Утлюкський лиман	10,0	195,0	-	-
28	Великий Утлюк	Утлюкський лиман	93,0	880,0	14	29,8
29	Малий Утлюк	Утлюкський лиман	68,0	586,0	6	45,0

№ з/п	Назва річки (довжиною більше 10 км)	Місце впадіння	Довжина річки, км	Площа водозбору, км ²	Кількість притоків (крім приведених х гр.2), од.	Загальна довжина притоків, км
30	Тащенак	Молочний лиман	62,2	467,8	3	36,0
31	Сисикулак	Молочна	13,0	47,3	4	7,0
32	Кайінкулак	Молочна	21,0	182,0	5	16,0
33	Чингул	Молочна	29,0	399,0	21	73,0
34	Крульман	Молочна	64,0	600,0	14	26,0
35	Курушан	Крульман	37,0	198,0	7	18,0
36	Юшанли	Молочна	94,0	545,0	24	28,0
37	Чукрак	Юшанли	10,0	46,0	-	-
38	Арабка	Молочна	41,0	287,0	8	18,0
39	Без назви	Молочна	10,0	90,1	1	1,0
40	Сага	Молочна	14,0	-	4	6,0
41	Джекельня	Молочний лиман	34,8	228,0	-	-
42	Домузла	Азовське море	44,4	480,0	1	5,0
43	Мала Домузла	Домузла	25,5	115,1	-	-
44	Акчокрак	Домузла	36,5	159,4	-	-
45	Корсак	Азовське море	60,0	703,0	10	27,7
46	Метрозли	Корсак	24,2	343,0	4	67,1
47	Апанли	Метрозли	36,8	156,0	-	-
48	Лозоватка	Азовське море	72,0	566,0	11	65,3
49	Обіточна	Азовське море	96,1	1437,0	16	175,0
50	Салтичия	Обіточна	11,3	47,4	5	16,6
51	Сосикулак	Обіточна	11,5	31,3	1	5,9
52	Чокрак	Обіточна	24,4	135,0	8	36,4
53	Кільтичия	Обіточна	67,0	556,0	22	176,0
54	Буртичия	Кільтичия	25,2	168,0	5	68,0
55	Камишевата	Кільтичия	12,6	47,2	1	6,0
56	Солона	Азовське море	18,1	22,6	-	-
57	Куца Бердянка	Азовське море	28,8	146,9	2	18,5
58	Берда	Азовське море	120,0	1743,0	192	271,0
59	Грузська	Берда	14,5	110,0	12	44,4
60	Грузенька	Берда	14,5	47,0	2	7,8
61	Каратюк	Берда	31,0	244,0	10	66,7
62	Каратиш	Берда	38,8	466,0	42	178,5
63	Берестова	Берда	22,3	146,0	20	48,0
64	Зелена	Азовське море	31,0	248,0	4	46,3
65	Кальчик	Кальміус	88,0	1260,0	35	63,0
Разом по басейнам рік Приазов'я:			1752,5	17579,1	594	1875,0
у т.ч. середні річки			197,0	3450,0	80	178,0
малі річки			1555,5	14129,1	514	1697,0
Всього по області:			2877,6	31721,2	1025	3520,5
у т.ч. середні річки			481,4	8211,0	237	556,5
малі річки			2396,2	23510,2	788	2964,0

Примітка: інформація з офіційного сайту Басейнового управління річок Приазов'я.

Всі річки області (відповідно до вимог ст. 79 Водного кодексу України) класифіковані наступним чином:

1) середні річки – р. Гайчур (площа водозбору 2145 км², довжина – 132,2 км, в тому числі по території області – 109,8 км, тобто, має міжобласне значення) і дві внутрішньо обласні: р. Конка (площа водозбору 2616 км², довжина 152,2 км); р. Молочна (площа водозбору 3450 км², довжина 197 км).

Загальна довжина середніх річок 481,4 км, в т. ч. в межах області 459 км.

2) малі річки (мають площу водозбору менше 2000 км²) – 62 річки загальною довжиною 2396,2 км, в т. ч. в межах області 2189,7 км.

Живлення річок, в основному, сніго-дощове.

Середній багаторічний обсяг поверхневого стоку р. Дніпро, що транзитом проходить по території області, складає 53,0 км³/рік. Загальний обсяг поверхневого стоку, що формується в межах області, у середньому сягає 0,425 км³/рік, в маловодний рік 75% забезпеченості – 252,7 млн.м³ в рік, в дуже маловодні роки 95% забезпеченості – 106,4 млн.м³ в рік. Стік малих річок області за 2023 рік орієнтовно відповідає 70% забезпеченості, тобто 0,296 км³/рік.

Експлуатаційні запаси підземних вод по 14 розвіданих родовищах складають 110,7 млн.м³/рік (302,669 тис. м³/добу).

Водокористування та водовідведення

Державний облік водокористування здійснюється шляхом узагальнення звітів про використання води за формою № 2ТП-водгосп (річна), що подаються водокористувачами області у електронному вигляді на портал електронних послуг Державного агентства водних ресурсів України.

Згідно з узагальненими даними за формою № 2ТП-водгосп (річна) по Запорізької області 387 водокористувачів надали звіт про використання води за 2023 рік, у тому числі: 169 водокористувачів здійснювали забір води з водних об'єктів; 55 водокористувачів скидали зворотні (стічні) води у поверхневі водні об'єкти, з них 8 водокористувачів здійснювали скидання з перевищенням нормативів гранично допустимих скиду забруднюючих речовин із зворотними водами, встановлених дозволом на спеціальне водокористування.

За результатами узагальнення програмним комплексом даних водокористувачів, з природних водних об'єктів на підконтрольній Україні території області у 2023 році забрано 152,153 млн. м³ води, з них:

з поверхневих джерел – 149,755 млн. м³;

з підземних джерел – 2,398 млн. м³;

та використано – 123,403 млн. м³ води.

Обсяг скидання зворотних вод у поверхневі водні об'єкти у 2023 році склав 98,371 млн. м³, з них 1,285 млн. м³ забруднених. Динаміка загальних обсягів забору, використання води та водовідведення наведена у таблиці 4.1.2.

Основні показники використання і відведення води, млн. м³

Таблиця 4.1.2

Показники	Роки		
	2021	2022	2023
Забрано води з природних водних об'єктів – всього	995,844	320,597	152,153
Спожито свіжої води (включаючи морську), з неї на потреби:	1001,682	234,397	123,403
- виробничі	852,059	196,751	87,868
- господарсько-питні	57,330	33,364	32,546
- зрошення	89,458	2,696	1,501
сільськогосподарське водопостачання	0,012	-	-
- рибогосподарські	18,549	2,578	3,206
Втрати води при транспортуванні	36,552	28,914	26,944
Загальне водовідведення, з нього:	764,856	164,482	99,010
у поверхневі водні об'єкти	742,331	163,542	98,371
у тому числі			
забруднених зворотних вод	7,116	1,093	1,285
з них без очищення	0,033	0,133	0,375
нормативно очищених	102,088	79,558	81,765
нормативно чистих без очистки	633,127	82,891	15,321
Обсяг оборотної та повторно послідовно використаної води	8619,715	650,256	578,645
Частка оборотної та повторно послідовно використаної води, %	85,77	60,7	74,08
Потужність очисних споруд перед скиданням до водного об'єкта	431.404	371,634	370,211

Використання свіжої води та відведення зворотних вод за галузями економіки у 2023 році, млн. м³

Таблиця 4.1.3

Галузь економіки	Викори- стано води	В тому числі		Відведено зворотних вод у поверхневі водні об'єкти		
		на побутово- питні потреби	на виробничі потреби	всьог о	в т.ч. забруд- нених	з них без очищення
Електроенергетика	0,05	0,049	0,00	0,108	-	-
Вугільна промисловість	-	-	-	-	-	-
Металургійна промисловість	70,74	2,887	67,853	45,635	-	-
Хімічна та нафтохімічна промисловість	0,640	0,138	0,502	0,018	-	-

Галузь економіки	Викори- стано води	В тому числі		Відведено зворотних вод у поверхневі водні об'єкти		
		на побутово- питні потреби	на виробничі потреби	всьог о	в т.ч. забруд- нених	з них без очищення
Машинобудування	2,845	0,781	2,064	1,321	-	-
Нафтогазова промисловість	-	-	-	-	-	-
Житлово-комунальне господарство	41,747	27,029	13,422	49,375	1,025	0,152
Сільське господарство	1,641	0,018	0,151	0,011	-	-
Харчова промисловість	1,228	0,085	1,144	0,049	-	-
Транспорт	0,170	0,052	0,119	0,097	0,013	-
Промисловість будівельних матеріалів	0,206	0,012	0,052	0,303	-	-
Інші галузі	4,136	1,495	2,561	1,454	0,247	0,223
Всього	123,403	32,546	87,868	98,371	1,285	0,375

Найбільш водоемкими галузями економіки області є:

металургія;

житлово-комунальний сектор;

машинобудування

сільське господарство (з урахуванням потреби у зрошенні);

2. Забруднення поверхневих вод

Сучасний екологічний стан поверхневих водних об'єктів області формується під антропогенним впливом суб'єктів господарювання.

Найбільш суттєвими чинниками, що визначають екологічний стан водних об'єктів, є:

скидання забруднених та недостатньо очищених зворотних вод через неефективну роботу очисних споруд або взагалі їх відсутність, особливо в житлово-комунальному господарстві;

змив забруднюючих речовин з урбанізованих територій;

прийом малими річками дренажних вод при захисті зрошуваних сільськогосподарських угідь, населених пунктів від підтоплення, з котрими до водних об'єктів вимиваються мінеральні солі, фосфати, органічні речовини, мінеральні добрива, пестициди і гербіциди;

відсутність водоохоронних зон та прибережних смуг водних об'єктів;

порушення режиму господарської діяльності в межах прибережних захисних смуг і водоохоронних зон;

надмірна зарегульованість річок ставками і водосховищами.

Скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти та очистка стічних вод

Упродовж 2023 року у поверхневі водні об'єкти області було відведено 98,371 млн. м³ зворотних вод, з них:

нормативно очищених – 81,765 млн. м³;

забруднених (без очищення) - 0,375 млн. м³;

недостатньо-очищених – 0,911 млн. м³;

нормативно чистих без очищення –15,321 млн. м³.

Причиною неякісної очистки зворотних вод є застарілі технології очищення стічних вод, фізична та моральна зношеність обладнання, відсутність фінансування заходів з реконструкції очисних споруд в житлово-комунальному господарстві.

На підприємствах області використовують типові методи очистки стічних вод, що базуються на принципах механічної, біологічної або фізико-хімічної очистки.

Забезпечують очищення стічних вод до нормативних показників очисні споруди міст Запоріжжя, Вільнянськ та смт. Новомиkolaївка.

Очисні споруди міст Мелітополь, Бердянськ, Пологи, Токмак. Енергодар, Дніпрорудне, Кам'янка-Дніпровська знаходяться на тимчасово окупованих військами російської федерації територіях.

Дані про обсяги скидання зворотних вод по типах очищення наведені у таблиці 4.2.1.

Типи очищення зворотних вод, млн. м³ на рік

Таблиця 4.2.1

Рік	Скинуто разом	Нормативно очищених на очисних спорудах				Потужність очисних споруд	
		Разом	Біол. очистка	Фіз.-хім. очистка	Мех. очистка	Разом	у т.ч. перед скиданням до водного об'єкта
2021	742,331	102,088	50,22	0,083	51,784	453,733	431,404
2022	163,542	79,558	37,082	0,039	42,437	372,190	371,634
2023	98,371	81,765	35,825	0,061	45,879	370,611	370,211

Динаміка скиду забруднюючих речовин у водні об'єкти, т

Таблиця 4.2.2

Речовини	Обсяг забруднюючих речовин, тис. т		
	2021 рік	2022 рік	2023 рік
Азот амонійний	0,244	0,168	0,178
БСК ₅ ,	0,767	0,487	0,473
Завислі речовини	0,884	0,547	0,540
Нітрати	3,669	2,390	2,382
Нітроти	0,115	0,098	0,093
Сульфати	9,54	3,83	4,527
Сухий залишок	31,99	13,69	9,859
Хлориди	13,86	6,33	6,387
ХСК	3,809	2,402	2,297
Алюміній	0,000105	0,000088	0,0000843
Залізо	0,03299	0,02280	0,0242677
Калій	0,000138	0,000033	0,0001031
Кальцій	1,6133	0,51129	0,66730
Магній	0,1809	0,0759	0,085464
Марганець	0,001065	0,000476	0,0002974
Мідь	0,000361	0,000273	0,0002106

Речовини	Обсяг забруднюючих речовин, тис. т		
	2021 рік	2022 рік	2023 рік
Натрій	0,1658	0,1151	0,1016867
Нафтопродукти	0,01486	0,0107	0,0097519
Нікель	0,000187	0,000132	0,000099
Роданіт	0,001204	0,000755	0,0007869
Свинець	0,000036	0,000031	0,00003
СПАР	0,02312	0,01730	0,0155561
Феноли	0,000105	0,000078	0,0000762
Фосфати	0,3974	0,2297	0,2175829
Фтор	40,56	0,0240	0,018727
Хром загальний	0,000021	0,000018	0,0000196
Хром ⁶⁺ ,	0,000006	0,000001	0,0000013
Цинк	0,000050	0,000015	0,000016
Ціаніди	0,000100	0,0000	0,0000001

Основні забруднювачі водних об'єктів (за сферами діяльності)

У 2023 році скидання виробничих, дренажних та господарсько-побутових зворотних вод у водні об'єкти області здійснювали 55 водокористувачів, з них скидання забруднених і недостатньо очищених зворотних вод здійснювали 8 водокористувачів.

Основними забруднювачами водних ресурсів залишаються підприємства житлово-комунального господарства.

У звітному році структурними підрозділами КП «Облводоканал» ЗОР відведено 1,025 млн. м³ недостатньо-очищених та забруднених зворотних вод у водні об'єкти області.

Сумарний обсяг скидання недостатньо очищених і забруднених зворотних вод у водні об'єкти області підприємствами інших галузей склав 0,260 млн. м³.

Скидання очищених до нормативних показників зворотних вод у водні об'єкти здійснювали 28 водокористувачів, з них найбільш вагомими за обсягами скиду очищених зворотних вод:

ПАТ «Запоріжсталь» відведено 43,465 млн. м³;

КП «Водоканал» м. Запоріжжя відведено 35,477 млн. м³;

АТ «Мотор Січ» відведено 1,306 млн. м³;

ПАТ «Запоріжтрансформатор» відведено 0,853 млн. м³;

Вільнянський експлуатаційний цех водопостачання та водовідведення КП «Облводоканал» ЗОР відведено 0,343 млн. м³.

Скидання нормативно чистих без очищення зворотних вод у водні об'єкти здійснювали 24 водокористувача, з них за даною категорією КП «Водоканал» відведено 12,530 млн. м³, ПАТ «Запоріжсталь» - 1,818 млн. м³, іншими водокористувачами відведено 0,973 млн. м³

Транскордонне забруднення поверхневих вод

Кордони з іншими державами в Запорізькій області відсутні.

3. Стан поверхневих вод

Екологічний стан та потенціал масивів поверхневих вод

Оцінка екологічного стану масивів поверхневих вод виконується відповідно до Методики віднесення масиву поверхневих вод до одного з класів екологічного та хімічного станів масиву поверхневих вод, а також віднесення штучного або істотно зміненого масиву поверхневих вод до одного з класів екологічного потенціалу штучного або істотно зміненого масиву поверхневих вод, затвердженої наказом Міністерства екології та природних ресурсів України 14 січня 2019 року № 5.

Визначення екологічного стану масиву поверхневих вод здійснюється за біологічними, гідро-морфологічними, хімічними та фізико-хімічними показниками, які узагальнено характеризують стан. Гідроморфологічні, хімічні та фізико-хімічні показники, що характеризують масив поверхневих вод, доповнюють біологічні показники.

Для класифікації екологічного стану масиву поверхневих вод використовуються п'ять класів:

- I клас екологічного стану, що відповідає екологічному стану «відмінний»,
- II клас екологічного стану, що відповідає екологічному стану «добрий»,
- III клас екологічного стану, що відповідає екологічному стану «задовільний»,
- IV клас екологічного стану, що відповідає екологічному стану «поганий»,
- V клас екологічного стану, що відповідає екологічному стану «дуже поганий»,.

Екологічний потенціал штучного або істотно зміненого масиву поверхневих вод - інтегрований показник стану штучного або істотно зміненого масиву поверхневих вод, який визначається за біологічними показниками з використанням гідроморфологічних, хімічних та фізико-хімічних показників.

Для класифікації екологічного потенціалу штучного або істотно зміненого масиву поверхневих вод використовуються чотири класи.

II клас екологічного потенціалу, що відповідає екологічному потенціалу «добрий»;

III клас екологічного потенціалу, що відповідає екологічному потенціалу «задовільний»;

IV клас екологічного потенціалу, що відповідає екологічному потенціалу «поганий»;

V клас екологічного потенціалу, що відповідає екологічному потенціалу «дуже поганий».

Хімічний стан масивів поверхневих вод

Державний моніторинг поверхневих вод є складовою частиною державної системи моніторингу довкілля і здійснюється в системі Державного агентства водних ресурсів України згідно з ст. 16 Водного кодексу України, постановами Кабінету Міністрів України від 19.09.2018 № 758 «Про затвердження Порядку здійснення державного моніторингу вод» та від 30.03.1998 № 391.

Державний моніторинг поверхневих вод складається з діагностичного, операційного та дослідницького моніторингу, що здійснюється за біологічними,

фізико-хімічними, хімічними та гідроморфологічними показниками з метою встановлення екологічного стану масивів поверхневих вод.

Здійснення діагностичного моніторингу масивів поверхневих вод є одним із найважливіших елементів розроблення Плану управління річковим басейном (ПУРБ). Впровадження європейських стандартів з управління водними ресурсами шляхом реалізації ПУРБ має на меті досягнення доброго екологічного стану водних об'єктів.

Діагностичний моніторинг допоможе дізнатись на скільки діяльність людини вплинула на кількісний та якісний стан води. На його основі розробляються заходи для досягнення «доброго екологічного стану» та «доброго хімічного стану» вод.

Операційний моніторинг здійснюється для водойм, де існує ризик недосягнення доброго екологічного стану вод, або щороку здійснюється забір води для питних і побутових потреб населення.

Дані операційного моніторингу є підґрунтям для розробки конкретних заходів у плані управління річковим басейном для поліпшення чи підтримання стану водойм.

На території Запорізької області державний моніторинг поверхневих вод здійснюється суб'єктами державного моніторингу: Запорізьким обласним центром з гідрометеорології, Басейновим управлінням водних ресурсів річок Приазов'я (наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 17.01.2023 № 27 «Про затвердження Програми державного моніторингу вод», наказ Державного агентства водних ресурсів України від 25.01.2023 № 18 «Про впровадження Порядку здійснення державного моніторингу вод»).

У звітному році, через тимчасову окупацію російськими військами частини Запорізької області та активні бойові дії, Запорізький обласний центр з гідрометеорології проводив визначення фізико-хімічних показників лише на р. Мокра Московка. Результати здійснення моніторингу наведені у таблиці 4.3.1 додатку.

Басейнове управління водних ресурсів річок Приазов'я здійснює діагностичний та операційний моніторинг поверхневих вод, згідно з Програмою державного моніторингу вод в частині проведення Держводагенством спостережень на масивах поверхневих вод, забір води з яких здійснюється для задоволення питних і господарсько-побутових потреб населення. В межах Запорізької області визначено 3 пункти моніторингу: Дніпровське водосховище (місце розташування створу – 328 км р. Дніпро від гирла, верхній б'єф Дніпровської ГЕС питний водозабір м. Запоріжжя), Бердянське водосховище (питний водозабір КП «Бердянськводоканал» БМР), Р-9 канал ЕЦВ «Західний груповий водогін» КП «Облводоканал» ЗОР.

Починаючи з квітня 2022 року відбір проб проводиться на підконтрольній Україні території області. Результати здійснення моніторингу за 2023 рік наведені у таблиці 4.3.2 додатку.

Протягом 2023 року Державна екологічна інспекція Південного округу (Запорізька та Херсонська області) здійснювала контроль за якістю води водних

об'єктів у визначених створах спостереження. Результати ведення контролю наведені у таблиці 4.3.3 додатку.

Мікробіологічна оцінка якості вод з огляду на епідемічну ситуацію

Протягом 2023 року ДУ «Запорізький обласний лабораторний центр контролю та профілактики хвороб Міністерства охорони здоров'я України» із річки Дніпро відібрано та досліджено 569 проб, що в 2,1 рази більше кількості відібраних про б в 2022 році, з них на мікробіологічні показники:

Рік	Відібрані проби	Мікробіологічні показники		
		Кількість відібраних проб	З них нестандартних	% відхилень
2022	Водозабори р. Дніпро	14	-	-
	В зонах рекреації та відпочинку населення р. Дніпро	127	28	22,0 %
	З виділеними збудниками інфекційних захворювань	89	-	-
	За паразитологічними показниками	64	1	1,5 %
2023	Водозабори р. Дніпро	97	44	45,4 %
	В зонах рекреації та відпочинку населення р. Дніпро	157	142	90,4 %
	З виділеними збудниками інфекційних захворювань	257	21	8,2 %
	За паразитологічними показниками	180	-	-

на санітарно-хімічні показники:

Рік	Відібрані проби	Санітарно- хімічні показники		
		Кількість відібраних проб	З них нестандартних	% відхилень
2022	Водозабори р. Дніпро	14	10	71,4%
	В зонах рекреації та відпочинку населення р. Дніпро	113	64	56,6 %
2023	Водозабір р. Дніпро	106	94	88,7 %
	В зонах рекреації та відпочинку населення р. Дніпро	209	160	76,6 %

У 2023 році зміни гідрологічного режиму Каховського водосховища внаслідок підриву російською федерацією греблі Каховської ГЕС, призвели підвищенню в десятки разів вмісту у воді річки Дніпро зважених, гумінових речовин, збільшенню забарвленості річкової води і наявності великої кількості фіто- і зоопланктону. В 2023 році відмічався ріст кількості відхилень у пробах (як за мікробіологічними так і санітарно-хімічними показниками), відібраних у

нижньому б'єфі. Цьому могло сприяти обміління русла р. Дніпро, зниження коефіцієнту розбавлення, потрапляння у річкову воду продуктів розкладання біологічних речовин річкової флори і фауни.

У 2023 році в Запорізькій області спалахи гострих кишкових інфекцій, в яких етіологічним фактором є питна вода, не реєструвались.

Радіаційний стан поверхневих вод

ВП «Запорізька АЕС» ДП НАЕК «Енергоатом» розташована у м. Енергодар на лівому березі Каховського водосховища Запорізької області.

Відомчою лабораторією підприємства на протязі багатьох років проводився комплексний моніторинг за гідрохімічними та радіологічними показниками прилеглої акваторії Каховського водосховища, водойми-охолоджувача, продувних вод.

У зв'язку із тимчасовою окупацією російськими військами у березні 2022 року Запорізької АЕС інформація щодо радіаційного стану водойми – охолоджувача відсутня.

У 2023 року ДУ «Запорізький обласний лабораторний центр контролю та профілактики хвороб Міністерства охорони здоров'я України» досліджено 7 проб з р. Дніпро за радіаційними показниками, перевищень не виявлено.

4. Екологічний стан Азовського моря

Азовське море є унікальним водним об'єктом і являє собою мілководне водоймище з максимальною глибиною до 13,5 м. Для Азовського моря характерний специфічний гідрологічний режим, що обумовлений його ізольованістю, мілководністю, великим припливом річкових вод, обміном води з Чорним морем, солоність води якого значно більше солоності води Азовського. Для морської води характерне відносно швидке нагрівання і охолодження по всій глибині, а також її перемішування, що зумовлює вирівнювання температури і солоності.

У зв'язку з тимчасовою окупацією російськими військами частини Запорізької області інформація про стан Азовського моря відсутня.

5. Державна політика та заходи щодо поліпшення стану водних об'єктів

Обраний Україною шлях до євроінтеграції передбачає для нашої держави перехід на європейські стандарти у різних сферах суспільного життя, включаючи сферу управління водними ресурсами, адаптації принципів законодавства в зазначеній сфері до стандартів законодавства Європейського Союзу.

Водною Рамковою Директивою ЄС, яка встановлює основні (рамкові) положення для досягнення країнами ЄС доброї якості води у їхніх водних об'єктах, запроваджено новий підхід до системи управління водними ресурсами – інтегроване управління водними ресурсами за басейновим принципом. Основною одиницею управління є басейн водного об'єкта.

Державним агентством водних ресурсів України з 2018 року здійснюється поетапна розробка Планів управління річковими басейнами (далі – ПУРБ), стратегічного документу для досягнення доброго екологічного стану вод,

у відповідності зі структурою, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 18 травня 2017 року № 336 та згідно з планом-графіком процесу розробки ПУРБ, затвердженому наказом Міндовкілля від 27 жовтня 2020 року № 313, зі змінами.

Невід’ємною частиною проєктів Планів управління річковими басейнами, що розробляються для кожного річкового басейну є Програма заходів спрямована на вирішення проблем річкового басейну на період 2025-2030 роки.

До головних водно-екологічних проблем віднесені:

забруднення органічними речовинами;

забруднення біогенними елементами (азотом і фосфором);

забруднення небезпечними речовинами;

гідроморфологічні зміни (спрямлення та зарегулювання русел річок)

та інші водно-екологічні проблеми: зміни клімату, забруднення твердими побутовими відходами, поширення інвазійних видів, військові дії (неконтрольоване водокористування, аварійне забруднення)

Ці проблеми і є навантаженнями (або антропогенними тисками) на водне середовище, які створюють найбільші перепони для досягнення екологічних цілей:

запобігання погіршенню стану усіх масивів;

досягнення або підтримання доброго екологічного та хімічного стану усіх масивів поверхневих вод природних категорій (річки, озера, перехідні та прибережні води);

досягнення або підтримання доброго екологічного потенціалу та хімічного стану істотно змінених та штучних масивів поверхневих вод; - поступове зменшення забруднення небезпечними речовинами.

До проєктів ПУРБ річок Приазов’я та р. Дніпра (суббасейн Нижнього Дніпра) з метою досягнення доброго екологічного стану вод включено водоохоронні заходи, реалізація яких передбачена в межах Запорізької області.

З метою поліпшення стану водних об’єктів області передбачено реалізацію водоохоронних заходів за наступними програмами:

Питна вода Запорізької області на 2021-2025 роки (рішення обласної ради від 18.03.2021 № 143);

Регіональна програма будівництва, реконструкції, модернізації об’єктів інфраструктури, соціально-культурного та екологічного призначення по Запорізькій області на період до 2024 року (рішення обласної ради від 18.03.2021 № 141).

5. ЗБЕРЕЖЕННЯ БІОЛОГІЧНОГО ТА ЛАНДШАФТНОГО РІЗНОМАНІТТЯ, РОЗВИТОК ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ ТА ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ МЕРЕЖІ

1. Збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, формування регіональної екологічної мережі

Збереження біологічного та ландшафтного різноманіття є ключовим аспектом охорони природи і забезпечення екологічної стійкості. Це включає не тільки захист окремих видів і їхніх середовищ існування, але й підтримання функціонування екосистем у цілому. Формування регіональної екологічної мережі є важливим інструментом у цьому процесі.

Збереження біологічного та ландшафтного різноманіття:

- 1) охорона природних територій;
- 2) створення та підтримка територій природно-заповідного фонду, їх природоохоронних зон;
- 3) впровадження практик сталого управління природними ресурсами;
- 4) відновлення екосистем;
- 5) реабілітація деградованих або знищених екосистем;
- 6) відновлення природних середовищ для підтримки видів, що перебувають під загрозою;
- 7) збереження видів;
- 8) розробка програм по охороні видів, що перебувають під загрозою зникнення;
- 9) вирішення проблем інвазійних видів, які можуть загрожувати місцевій флорі та фауні;
- 10) стає землекористування;
- 11) впровадження практик сталого землекористування в сільському господарстві, лісовому господарстві та інших галузях;
- 12) забезпечення балансу між людською діяльністю і природними процесами.

Загальна характеристика

Запорізька область відноситься до найбільш антропогенно-змінених регіонів країни. Не дивлячись на зростання площ природно-заповідного фонду, його частка в загальній площі території області, різноманіття видів природних ландшафтів і рослинних угруповань, територіальна структура природоохоронних територій не в повній мірі відповідають міжнародним стандартам та стратегії планування території.

Внаслідок надмірної розораності ґрунтів, в області значно погіршилися умови забезпечення територіальної єдності ділянок з природними ландшафтами, що ускладнює, а інколи й унеможливорює просторові процеси біологічного обміну на ценотичному та генетичному рівнях, притаманні живій природі. Потужний промисловий і сільськогосподарський потенціал, з одного боку, сприяв прогресу області, а з іншого - запустив процеси регресу і навіть деградації природних екосистем.

В даних умовах невідкладним є відновлення екологічного балансу регіону та забезпечення оптимального рівня життєдіяльності населення в регіоні.

Біорізноманіття неможливо зберегти, залишивши лише «острова» незайманої дикої природи. Природний каркас буде існувати, якщо зберігатимуться екологічні зв'язки між ключовими природними територіями. Тому важливо берегти або навіть відновлювати різноманітність життя навіть на територіях з інтенсивною господарською діяльністю.

Змінити ситуацію на краще можливо шляхом збереження цінних і типових для нашого регіону компонентів ландшафтного та біологічного різноманіття, земель з малозміненими природними ландшафтами, головним чином, природних для нашого регіону степових екосистем, забезпеченням необхідних умов для відновлення їх ключових компонентів, достатнім простором природних середовищ та взаємодії між природними екосистемами.

Збереження місць оселення та зростання цінних видів тваринного і рослинного світу, генетичного фонду, шляхів міграції тварин і рослин, поєднання територій та об'єктів природно-заповідного фонду у єдину територіальну схему – регіональну екологічну мережу (фрагмент національної екологічної мережі), яка інтегрується в загальнодержавну та всеєвропейську.

Загрози та вплив антропогенних чинників на структурні елементи екомережі, біологічне та ландшафтне різноманіття

Загрози антропогенних чинників та їх вплив на структурні елементи екологічної мережі, біологічне і ландшафтне різноманіття мають значний науковий інтерес. Аналіз цих впливів включає різні аспекти екологічних, біологічних і географічних наук.

Загрози антропогенних чинників:

1. Зміна використання земель:

Урбанізація: Перетворення природних середовищ на міські території призводить до фрагментації ландшафтів і зниження їхньої екологічної функціональності. Це може порушити екологічні коридори і зменшити функціональні зв'язки між природними зонами.

Сільське господарство: Інтенсифікація аграрних практик, таких як монокультури, може призводити до втрати біорізноманіття через зменшення різноманітності рослин і тварин, а також через деградацію ґрунтів.

2. Забруднення навколишнього середовища:

Викиди забруднюючих речовин: Забруднення повітря і води може порушити функціонування екосистем, впливаючи на здоров'я рослин і тварин. Наприклад, еутрофікація водних систем через надмірний внесок нітратів і фосфатів призводить до «цвітіння води» і зниження кисневого вмісту у воді.

Хімічні речовини: Пестициди і гербіциди, які використовуються в сільському господарстві, можуть мати токсичний вплив на нецільові види і порушити хімічний баланс ґрунтів і вод.

3. Зміна клімату:

Глобальне потепління: Зміни температури і режиму опадів впливають на сезонні цикли видів і можуть змінити їхні ареали поширення. Наприклад, зміна

температури може викликати зміщення меж ареалів рослин і тварин на північ або вгору по висоті.

Екстремальні погодні умови: Підвищення частоти екстремальних погодних умов, таких як посухи і повені, може спричинити часткову або повну втрату природних середовищ.

4. Інвазійні види:

Введення нових видів: Інвазійні види можуть конкурувати з місцевими видами за ресурси і знижувати біологічну різноманітність. Вони можуть також змінювати екологічні умови середовища, створюючи нові екологічні ніші.

Конкуренція і хижацтво: Інвазійні види можуть заміщувати місцеві види або надавати нові види хижаків, що порушує еволюційні та екологічні процеси в природних системах.

Вплив на структурні елементи екомережі:

1. Фрагментація середовищ існування:

Розрив екологічних коридорів: Втрата або розрив екологічних коридорів між природними територіями обмежує переміщення видів і може призвести до ізоляції популяцій.

Острівні популяції: Екологічні «острови» можуть стати уразливими до зникнення через обмеженість ресурсів і генетичне вимирання.

2. Втрати біорізноманіття:

Зменшення чисельності видів: Антропогенні чинники можуть призводити до зменшення чисельності видів і локальних вимирань, що впливає на загальний стан біорізноманіття.

Вимирання видів: Інтенсивні антропогенні впливи можуть призвести до вимирання видів, які не можуть адаптуватися до швидко змінюваних умов.

3. Зміни в ландшафтній структурі:

Зміна ландшафтних елементів: Антропогенні чинники змінюють фізичні характеристики ландшафтів, такі як рельєф і рослинність, що може негативно вплинути на екологічні процеси і структуру ландшафтів.

Деградація ландшафтів: Зниження якості ландшафтів через антропогенні впливи може призвести до зменшення їхньої екологічної функціональності і стійкості.

Заходи щодо збереження біологічного та ландшафтного різноманіття

Ключові підходи та заходи, які можуть бути вжиті для збереження біологічного та ландшафтного різноманіття:

1. Планування і управління:

Сталий розвиток: Впровадження принципів сталого розвитку для інтеграції екологічних вимог в урбанізацію та сільське господарство.

Зелене планування: Проектування екологічних коридорів і збереження природних територій як частина територіального планування.

2. Захист і відновлення:

Охорона природних територій: Розширення мережі охоронюваних природних територій для збереження біорізноманіття.

Відновлення екосистем: Реалізація проектів з відновлення природних

середовищ для відновлення функцій екосистем і зменшення антропогенного впливу.

3. Моніторинг і дослідження:

Екологічний моніторинг: Постійний моніторинг екологічного стану і впливу антропогенних чинників для своєчасного виявлення і корекції негативних трендів.

Дослідження впливу: Наукові дослідження для оцінки і розуміння впливу антропогенних чинників на екосистеми і види.

Науковий підхід до розуміння і управління антропогенними впливами є ключовим для збереження біологічного і ландшафтного різноманіття і забезпечення екологічної стійкості.

Формування регіональної екологічної мережі

Екологічна мережа (екомережа) – єдина територіальна система, яка включає ділянки природних ландшафтів, що підлягають особливій охороні, і території та об'єкти природно-заповідного фонду, курортні і лікувально-оздоровчі, рекреаційні, водозахисні, полезахисні території та об'єкти інших типів, що визначаються законодавством України, і є частиною структурних територіальних елементів (далі - елементи) екологічної мережі - природних регіонів, природних коридорів, буферних зон.

Розбудова екомережі передбачає створення екологічних мереж не лише з метою підтримки екологічного балансу, але і рекреації, водоохоронних функцій, оптимізації структури сільськогосподарського землекористування, відновлення занедбаних, екологічно безперспективних земель і збільшення продуктивності природних ресурсів.

Екологічна мережа є комплексною, багатофункціональною природною системою, до основних функцій якої належить збереження біорізноманіття, стабілізація екологічної рівноваги, підвищення продуктивності ландшафтів, покращення стану довкілля, перехід до збалансованого розвитку регіону і формування належних природних умов комфортної життєдіяльності населення.

В області розташовано два національних природних парку (далі НПП) – «Великий Луг» та Приазовський. Ці установи природно-заповідного фонду є ключовими ядрами структурних елементів національної екомережі.

НПП «Великий Луг» є ключовим ядром в Придніпровському коридорі. До складу коридору також входять території природно-заповідного фонду загальнодержавного значення - «Великі та Малі кучугури», «Крутосхили Каховського водосховища», «Дніпровські пороги».

Приазовський НПП - ключове ядро в Азово-Чорноморському коридорі.

Але на сьогодні обидва національні парки знаходяться під тимчасовою окупацією РФ.

Основними територіями екологічного коридору є заказники – «Сивашик», «Молочний лиман», «Коса Обіточна», «Заплава річки Берда».

Приазовський НПП поєднав між собою ключові території екологічного коридору між суміжними адміністративними територіями Херсонської та Донецької областей.

Формування регіональної екологічної мережі передбачає подальший розвиток природо-заповідання, особливо в природних та адміністративних районах, в яких недостатньо репрезентовані природні заповідні ландшафти.

Регіональна екологічна мережа сприятиме збалансуванню структури землекористування, оптимізації ландшафтно-екологічної структури території, що в свою чергу створить сприятливу екологічну ситуацію та високий рівень комфортності природних просторових умов проживання населення.

У межах Запорізької області визначено 13 екологічних коридорів: 1 – міжнародний; 2 – національних; 5 – регіональних; 5 – локальних (місцевих).

Площа міжнародних та національних екокоридорів складає 813 800 га, регіональних – 117 000 га, локальних – 42 200 га. Загальна площа екологічних коридорів – 973 000 га. У межах екокоридорів визначено 37 ключових елементів (ядра) з площею 222 600 га.

Екологічні коридори:

Азово-Чорноморський прибережно-морський екологічний коридор;

Дніпровський екологічний коридор;

Південноукраїнський екологічний коридор;

Бердянський регіональний екологічний коридор;

Молочанський регіональний екологічний коридор;

Конківський регіональний екологічний коридор;

Терсянський регіональний екологічний коридор,

Гайчурський регіональний екологічний коридор;

Корсацький локальний екологічний коридор;

Лозуватський локальний екологічний коридор;

Обитіченсько-Кільтичієвський локальний екологічний коридор;

Янчурський локальний екологічний коридор;

Велико-Білозерський локальний екологічний коридор.

Майже всі екокоридори на сьогодні знаходяться в тимчасовій окупації РФ.

До складу екомережі регіону увійшли дві сполучні території з загальною площею 132 600 га.

Екологічна мережа включає:

26 територій найбільш важливого значення, на яких зростають природні рослинні угруповання Зеленої книги України з площею у 19 160 га;

24 території, які є найбільш важливими місцями перебування чи зростання видів тваринного і рослинного світу, занесених до Червоної книги України з площею до 25 000 га.

Площа структурних елементів екомережі Запорізької області становить: екологічні коридори – 973 000 га;

сполучні території – 132 600 га;

території високого біорізноманіття (Зелена та Червона книги України) – 34 636,6 га.

За даними регіональної схеми формування екологічної мережі Запорізької області загальна площа структурних елементів екомережі становить 1 140 237 га.

Площа території екомережі Запорізької області у розрізі окремих складових: сіножаті - 82,93 тис. га (3,0%), пасовища - 215,62 тис. га (7,9%), ліси та інші

лісовкриті площі – 117,169 тис. га (4,3 %), відкриті заболочені землі – 7,229 тис. га (0,3 %), відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом – 23,214 тис. га (0,9 %), води – 174,937 тис. га (6,4 %).

В області існує регіональна схема формування екологічної мережі Запорізької області та 20 місцевих схем формування екологічної мережі.

На території області розташовано 5 водно-болотних угідь міжнародного значення – «Молочний лиман», «Коса Обітична та затока Обітична», «Гирло р. Берди, коса Бердянська та затока Бердянська», «Архіпелаг Великі і Малі Кучугури» та «Заплава Сім Маяків».

Загальна площа водно-болотних угідь області складає 36,08 тис. га.

Всі водно-болотні угіддя знаходяться під тимчасовою окупацією рф.

В межах територій водно-болотних угідь розташовані об'єкти ПЗФ загальнодержавного значення, а саме: заказники «Коса Обиточна», «Молочний лиман», «Заплава р. Берда», «Великі та Малі Кучугури», Приазовський НПП та НПП «Великий луг».

Розроблено та затверджено Паспорти на всі водно-болотні угіддя міжнародного значення.

Біобезпека та поводження з генетично модифікованими організмами

Біобезпека — це комплекс заходів, спрямованих на забезпечення безпеки живих організмів та навколишнього середовища від потенційних негативних наслідків, пов'язаних з використанням біологічних агентів і технологій. Це особливо актуально при роботі з генетично модифікованими організмами (ГМО), оскільки такі організми можуть мати специфічні властивості і впливати на екосистеми та здоров'я людини.

Основні аспекти біобезпеки та поводження з ГМО:

1. Оцінка ризиків:

Перш ніж впроваджувати ГМО, важливо провести детальну оцінку потенційних ризиків для здоров'я людей, тварин і навколишнього середовища.

Оцінка повинна враховувати можливість перехресного запилення, розповсюдження генетичного матеріалу і вплив на біорізноманіття.

2. Регуляція і контроль:

Національні і міжнародні органи, такі як Кодекс Аліментаріус, мають розроблені правила і рекомендації для регулювання використання ГМО.

Необхідно забезпечити відповідність нормативним вимогам та стандартам безпеки.

3. Етикетування:

ГМО-продукти мають бути чітко марковані, щоб споживачі могли зробити обґрунтований вибір.

Етикетування повинно включати інформацію про наявність ГМО і можливі ризики для здоров'я.

4. Біологічні бар'єри:

Використання бар'єрних методів, таких як ізоляція або контрольовані умови вирощування, може зменшити ризики розповсюдження ГМО в природне середовище.

Важливо забезпечити належний моніторинг і контроль для уникнення втечі ГМО в дикі популяції.

5. Етичні і соціальні аспекти

Розглядаються етичні питання, пов'язані з модифікацією генетичного матеріалу, а також соціальні і економічні наслідки.

Важливо враховувати думку суспільства і забезпечити прозорість у процесах, пов'язаних з ГМО.

6. Дослідження і моніторинг

Потрібно регулярно проводити дослідження для моніторингу довгострокових ефектів ГМО.

Оцінка впливу ГМО на здоров'я і навколишнє середовище повинна бути безперервною.

Правильне поводження з генетично модифікованими організмами і дотримання принципів біобезпеки допомагають забезпечити безпеку для людей і навколишнього середовища, сприяючи відповідальному використанню новітніх біотехнологій.

Законом України «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні ГМО» встановлено, що суб'єкти господарювання, які вперше вводять в обіг продукцію, що містить ГМО або отриману з їх використанням, складають у довільній формі письмову декларацію, в якій у обов'язковому порядку зазначаються відомості про суб'єкта господарювання, про вміст ГМО в такій продукції або вона отримана з їх використанням, а також наводиться номер такої продукції в державному реєстрі ГМО.

В Україні вирощується генномодифікована соя, кукурудза, рапс. По сої, наприклад, вирощування генномодифікованого продукту доходить до 70 % від загальної площі цієї культури, по кукурудзі – третина. Ненабагато відстає рапс і буряк. Встановити точну кількість культур практично неможливо, оскільки їх вирощування законодавчо до кінця не врегульовано.

В Запорізькій області діє чотири лабораторії з визначення вмісту ГМО у продукції, при цьому одна з них, лабораторія ДП «Запоріжжястандарт-метрологія» акредитована Національним агентством акредитації України (НААУ) на компетентність відповідно до вимог ДСТУ ISO/IEC 17025:2006.

Відповідно до законодавства до переліку продуктів, контрольованих на вміст ГМО, входять соя, кукурудза, картопля, томати, кабачки, диня, папайя, цикорій, цукровий буряк, ріпак, льон, бавовна, пшениця, соняшник, рис, харчові добавки і продукти для спеціального дієтичного споживання, отримані з ГМО.

2. Охорона, використання та відтворення рослинного світу

Загальна характеристика рослинного світу

Для Запорізької області, яка знаходиться у степовій зоні, характерне безлісся. Природні ліси майже не збереглися, їх зовсім мало – це, переважно незначні масиви байрачних лісів, ліси в долинах річок, а також штучні лісові насадження. Цей ресурс можна охарактеризувати як «непродуктивний».

З огляду екологічного значення всі ліси можна віднести до «групи А», тобто вони виконують, насамперед, природоохоронну функцію.

Північно-східна частина області розташована в різнотравно-типчаково-ковиловій підзоні. Для рослинного покриву характерні зімкнутість травостою, видове різноманіття бобових і різнотрав'я, наявність дернинних і кореневищних злаків у травостої перелогів і майже цілковитій відсутності ефемер. В місцях, де зберіглася первинна рослинність, можна знайти такі злаки як ковилу пірчасту та волосисту, типчак, тонконіг, костер безостий, пирій повзучий і сизий та інші.

Північно-західна частина області знаходиться в підзоні типчаково-ковилових степів. Тут травостій більш розріджений, спостерігається значна кількість ефемерів. Незначне видове різноманіття – степ майже вигоряє.

Зону справжніх степів поділяють на дві підзони: різнотравно-типчаково-ковилових і типчаково-ковилових степів. На території області межа між цими підзонами проходить від м. Запоріжжя до м. Оріхів і далі через верхів'я р. Молочної, огинаючи з заходу півдня Приазовську височину, до узбережжя Азовського моря.

Крайній південний захід області – це так званий Молочно-Утлюцький півострів, має рослинність, притаманну полино-типчаково-ковиловому і полино-типчаковому степу зони спустинених степів (дернині злаки – типчак, ковила, пирій гребеневидний; мохи лишайники).

Охорона, використання та відтворення лісів та інших рослинних ресурсів

Ліси області за призначенням і розміщенням виконують екологічні (водоохоронні, захисні, санітарно - гігієнічні, оздоровчі та інші) функції, мають обмежене експлуатаційне значення.

Ліси та лісове господарство області мають певні особливості порівняно з західними областями: відносно низький середній рівень лісистості території області, що має істотні відмінності щодо лісорослинних умов, методів ведення лісового господарства, використання лісових ресурсів та корисних властивостей лісу.

В області історично сформована ситуація з закріпленням лісів за постійними лісокористувачами (для ведення лісового господарства ліси надані в постійне користування державним лісогосподарським підприємствам).

Лісовий фонд регіону в розрізі земель цільового призначення
та категорій земель (станом на 01.01.2024)

Таблиця 5.2.1.

№ з/п	Постійні лісокористувачі, власники лісів, інші землекористувачі, у користуванні яких є лісові ділянки, землі запасу	Загальна площа, га	Лісові землі, тис. га							
			вкриті лісовою рослинністю		не вкриті лісовою рослинністю				Інші (лісові розсадн, згарища)	усього лісових земель
			усього	із них лісові культури	незімкнуті лісові культури	зруби	галявини, біополяни	лісові дороги, просіки, розриви		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
І. Землі лісогосподарського призначення										
1	ДП «Бердянське ЛГ»*	21,988	11,208	10,097	0,7823	0,0626	2,7383	0,0766	0,148	15,0158
2	ДП «Мелітопольське ЛГ»*	19,6331	11,6216	9,8824	0,5486	0,1574	3,33444	0,2152	0,1069	15,9841
3	Філія «Запорізьке лісове господарство» ДП «Ліси України»**	26,8877	17,1511	14,0246	0,427	0,01758	2,5070	0,1479	0,1983	20,4489
ІІ. Землі природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення										
	-	-	-	-	-	-	-	-		-
ІІІ. Землі іншого призначення										
	-	-	-	-	-	-	-	-		-

* - повністю окуповано

** - частково окуповано

Нелісові землі, землі лісогосподарського призначення
(станом на 01.01.2024)

Таблиця 5.2.2.

№ з/п	Постійні лісокористувачі, власники лісів	Рілля	Сінокоси	Пасовища	Піски	Болота	Води	Яри, схили, кар'єри	Інші нелісові землі	Загальна площа нелісових земель, га
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	ДП «Бердянське ЛГ»*	0,1129	-	0,0061	0,1135	1,9718	0,7308	1,1789	2,8582	6,9722

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
2	ДП «Мелітопольське ЛГ»*	0,7894	-	-	0,1952	0,2438	0,0756	-	2,345	3,649
3	ДП «Пологівське ЛМГ» (філія «Запорізьке лісове господарство» ДП «Ліси України»)**	0,3518	0,0253	-	0,0271	1,4774	0,5091	-	4,0481	6,4388

* - повністю окуповано

** - частково окуповано

Загальна площа лісових земель області з урахуванням площ полезахисних смуг складає 120,13 тис. га, з них для ведення лісового господарства державним лісогосподарським підприємствам надано 76,8 тис. га.

При загальній площі області 2727 тис. га, лісистість з урахуванням полезахисних лісових смуг складає – 4,0 %, при загальній по Україні – 15,9 %.

Загальна лісовпорядкована площа лісового фонду області складає 68,5 тис. га.

Основними лісоутворюючими породами є робінія звичайна, сосна кримська, дуб звичайний.

Для поновлення породного складу насаджень, підвищення їх стійкості регулярно проводяться роботи по догляду за лісом. У 2023 році рубки формування і оздоровлення лісів та інші заходи проведені на площі 44,08 га.

При проведенні цих рубок вибрано загальний об'єм деревини 854 м³.

У 2023 році створено лісових культур на площі 2,0 га з метою лісорозведення, головною породою є дуб звичайний.

Для попередження виникнення лісових пожеж створено 110 км мінералізованих смуг, проведено догляд за ними в обсязі 608 км, позапланові дороги не перекривались. Проводилась робота по застосуванню адміністративних заходів до порушників правил пожежної безпеки в лісах: проведено 2143 рейди, складено 13 протоколів, всі сплачені.

У 2023 році встановлено ліміти на спеціальне використання лісових ресурсів при заготівлі другорядних лісових матеріалів - деревної зелені (новорічних ялинок) - 900 шт, заготовлено новорічних ялинок - 588 шт. Заготівля лісових ресурсів побічного користування не проводилася.

На 01 січня 2024 року на території Запорізької області зареєстровано 38 користувачів мисливських угідь, 2 з яких в стані припинення. Загальна площа мисливських угідь, які надані в користування, складає 1825477 га. Угіддя 30 з 38 користувачів мисливських угідь знаходяться в тимчасовій окупації рф.

Згідно розпорядження голови Запорізької обласної державної адміністрації від 13.07.2022 № 312 «Про заборону проведення полювання, таксації, біотехнічних заходів в межах Запорізької області на час дії воєнного стану» забороняється на час дії воєнного стану проведення полювання, таксації,

біотехнічних заходів в межах мисливських угідь, наданих в користування для ведення мисливського господарства на території Запорізької області.

Охорона та відтворення видів рослин та грибів, занесених до Червоної книги України, та тих, що підпадають під дію міжнародних договорів

Враховуючи, що більша частина області знаходиться під тимчасовою окупацією російською федерацією, у тому числі території національних природних парків: «Великий Луг» та «Приазовський», заходи щодо охорони та відтворення видів рослин та грибів, занесених до Червоної книги України, та тих, що підпадають під дію міжнародних договорів не здійснювалися.

Охорона природних рослинних угруповань, занесених до Зеленої книги України

Враховуючи, що більша частина області знаходиться під тимчасовою окупацією російською федерацією, у тому числі території національних природних парків: «Великий Луг» та «Приазовський», заходи щодо охорони природних рослинних угруповань, занесених до Зеленої книги України не здійснювалися.

Охорона, використання та відтворення зелених насаджень

Заготівля другорядних лісових матеріалів, побічні лісові користування і використання корисних властивостей лісів для культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних, туристичних, освітньо-виховних цілей та проведення науково-дослідних робіт відносяться до спеціального використання лісових ресурсів місцевого значення, тому проводиться згідно з вимогами Лісового кодексу України.

Відповідно до Порядку заготівлі другорядних лісових матеріалів і здійснення побічних лісових користувань в лісах України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.04.1996 року № 449, Порядку спеціального використання лісових ресурсів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 травня 2007 року № 761 (із змінами), з метою раціонального невиснажливого використання лісових ресурсів, забезпечення відтворення відновлювальних властивостей лісів розпорядженням голови облдержадміністрації від 16.11.2023 № 671 затверджено постійним лісокористувачам ліміти використання лісових ресурсів при заготівлі другорядних лісових матеріалів (новорічних ялинок і гілок) на 2023 рік.

Встановлені ліміти та фактична заготівля лісових ресурсів побічного користування та другорядних лісових матеріалів за лісокористувачами наведено в таблиці 5.2.3.

Заготівля лісових ресурсів побічного користування та другорядних лісових матеріалів
за лісокористувачами в розрізі місцевих рад

Таблиця 5.2.3

№ з/п	Постійні лісокористувачі, власники лісів, органи місцевого самоврядування	Лісові ресурси побічного користування, встановлений ліміт/фактично заготовлено										Другорядні лісові матеріали, встановлений ліміт/фактично заготовлено						
		гриби	ягоди	лікарські рослини	плоди	горіхи	випас худоби	сінокосіння	підстилка	очерет	тощо	живиця	пні	луб	деревні соки	деревна зелень	новорічні ялинки	тощо
1	ДП «Бердянське ЛГ»*	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-
2	ДП «Мелітопольське ЛМГ»*	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-
3	ДП «Пологівське ЛМГ» (філія «Запорізьке лісове господарство» ДП «Ліси України»)**	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	900/588	-

* - повністю окуповано

** - частково окуповано

Відповідно до ст. 9-1 Закону України «Про природно-заповідний фонд України» спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення здійснюється на підставі дозволів, що видаються обласними державними адміністраціями.

У 2023 році видано 2 дозволи на спеціальне використання природних ресурсів у межах територій природно-заповідного фонду загальнодержавного значення Національному заповіднику «Хортиця» на використання природних ресурсів у межах загальногеологічного заказника загальнодержавного значення «Дніпровські пороги» на видалення аварійних та сухостійних дерев (дозвіл від 07.02.2023) та на санітарні вибіркові рубки (дозвіл від 10.08.2023).

Згідно зі ст. 9-1 Закону України «Про природно-заповідний фонд України» спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення здійснюється в межах ліміту на використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду та на підставі дозволів.

У зв'язку зі збройною агресією російської федерації та тимчасовою окупацією більшої частини області у 2023 році ліміти на спеціальне використання природних рослинних ресурсів не встановлювались.

Інвазійні чужорідні види рослин у флорі в межах адміністративно-територіальної одиниці

Типовим представником інвазійних чужорідних видів рослин є *Ambrosia artemisifolia* – масовий вид, який у останні 20 років призвів до чисельних захворювань населення м. Запоріжжя. Росте вздовж доріг, на насипах, перелогах і ріллі, навіть на засолених ґрунтах. Вид з катастрофічно високою інвазійною спроможністю.

Cenchrus longispinus – раніше наводився лише для околиць м. Бердянська. У 2003 р. цей вид знайдено на пісках біля промоїни, яка з'єднує Молочний лиман з Азовським морем.

Cynodon dactylon – типовий представник залізничних насипів, луків, у т.ч. і літоральних (формує асоціації у заплавах річок, на пасовищах, залізничних насипах і на косах).

Grindelia squarrosa – поширення цього виду у Південному Приазов'ї викликає значну занепокоєність. Вид типово трапляється у малопорушених степових петрофітностепових і трансформованих фітоценозах сходу Запорізької обл. Спостереження у балці Воловій (Більмацький район) дають підстави стверджувати, що вид докорінно і невпізнанно змінив степові ценози, його участь в угрупованнях часто досягає співдомінантної, витісняючи основних едифікаторів степу – *Fesuca valesiaca*, *Stipa capillata*, *Koeleria cristata*, *Bothriochloa ischaetum*, тощо. На залізничних насипах між м. Бердянськом і ст. Верхній Токмак досить часто трапляються моновідомінітні угруповання цього карантинного виду.

Zygophyllum fabago – раніше наводився лише для околиць смт Новоолексіївка (Генічеський р-н, Херсонська обл.). Знайдено 2 нових

локалітети на Степанівській (б/в «Северянін») і Федотовій (б/в «Золотий берег») косах Якимівського району.

Xanthium albinum – масовий вид луків, солончаків, літоральних пісків, селітебних територій, залізничних насипів. Відзначається високою інвазійною спроможністю. Теперішній таксономічний склад флори області свідчить про посилення впливу діяльності людини на природні та квазіприродні угруповання регіону (розорювання, іригація, випас, сінокосіння, будівництво). Відбуваються швидкі і незворотні процеси адвентизації флори регіону (за останні 20 років з'явилося до 10 нових видів).

На степах (в тому числі на збоях і перелогах) активно поширюються *Acroptilon repens*, *Amaranthus retroflexus*, *Atriplex tatarica*, *Ballota nigra*, *Cardaria draba*, *Conium maculatum*, *Diploaxis tenuifolia*, *Galium aparine*, *Grindelia squarrosa*, *Hyoscyamus niger*, *Lactuca serriola*, *Tribulus terrestris*; на луках – *Amaranthus blitoides*, *A. retroflexus*, *Ambrosia artemisifolia*, *Centaurea diffusa*, *Cynodon dactylon*, *Daucus carota*, *Xanthium albinum*; на літоральних пісках – *Ambrosia artemisifolia*, *Anisantha tectorum*, *Conyza canadensis*, *Cynodon dactylon*, *Diploaxis tenuifolia*, *Echium vulgare*, *Heliotropium stevenianum*, *Iva xanthiifolia*, *Setaria glauca*, *Xanthium albinum*; на залізничних насипах – *Ailanthus altissima*, *Ambrosia artemisifolia*, *Iva xanthiifolia*, *Cannabis ruderalis*, *Lepidium ruderae*, *Lycium barbarum*, *Oxybaphus nyctagineus*, *Tripleurospermum inodorum*, види родів *Galium*, *Sisymbrium*, тощо.

Інвазійні (чужорідні) види рослин на території Запорізької області

Таблиця 5.2.4

Назва виду (українська, латинська)	Занесення виду до карантинного списку	Заходи із запобігання розповсюдженню виду
Айлант найвищий (<i>Ailanthus altissima</i> M.)	Регульований некарантинний шкідливий організм	Виявлення та знешкодження порості
Амброзія полинолиста (<i>Ambrosia artemisifolia</i> L.)	Карантинний організм, обмежено поширений в Україні	Механічне, хімічне, біологічне знищення
Аморфа кушова <i>Amorfa fruticosa</i> L.	-	Виявлення та знешкодження порості
Анізанта покрівельна <i>Anisantha tectorum</i> L.	-	Механічне, хімічне знищення
Волошка розлога <i>Centaurea diffusa</i> L.	-	Прокошування ділянок
В'яз низький (в'яз карликовий) <i>Ulmus pumila</i> L.	-	Виявлення та знешкодження порості
Гірчак повзучий (<i>Acroptilon repens</i> (L.) DS.	Карантинний організм, обмежено поширений в Україні	Механічне, хімічне, біологічне знищення
Гринделія розчепірина <i>Grindelia squarrosa</i> P.	-	Прокошування ділянок
Дикий виноград п'ятилисточковий (<i>Parthenocissus quinquefolia</i> L.)	-	Виявлення та знешкодження порості
Злинка канадська <i>Conyza Canadensis</i> L.	-	Прокошування ділянок

Назва виду (українська, латинська)	Занесення виду до карантинного списку	Заходи із запобігання розповсюдженню виду
Елодея канадська (<i>Elodea Canadensis</i> Mich.)	-	Прокошування ділянок
Клен ясенелистий <i>Acer negundo</i> L.	-	Виявлення та знешкодження порості
Кудрявець Софії <i>Descurania Sophia</i> L.	-	Механічне, хімічне знищення
Нетреба ельбінська (<i>Xanthium albinum</i> H.	-	Механічне, хімічне знищення
Маслинка вузьколиста <i>Eleagnus angustifolia</i> L.	-	Виявлення та знешкодження порості
Повитиця польова (<i>Cuscuta campestris</i> Y.	Карантинний організм, обмежено поширений в Україні	Механічне, хімічне знищення, боротьба з бур'янами, на яких паразитують організм
Оксибахус нічноцвітний <i>Oxybaphus noctagineus</i> M.	-	Механічне, хімічне знищення
Робінія звичайна, акація біла <i>Robinia pseudoacacia</i> L.	-	Виявлення та знешкодження порості
Сухоребрик Льозеліїв <i>Sisymbrium loeselii</i> L.	-	Механічне, хімічне знищення
Ценхрус малоквітковий (<i>Cenchrus pauciflorus</i> Benth.)	Карантинний організм, обмежено поширений в Україні	Механічне, хімічне знищення
Чорнощир нетроболистий (<i>Cyclachaena xanthiifolia</i> (Nutt.) Fresen.)	-	Механічне, хімічне знищення
Шовковиця чорна (<i>Morus nigra</i> L.)	-	Виявлення та знешкодження порості
Щириця звичайна <i>Amaranthus retroflexus</i> L.	-	Механічне, хімічне знищення
Якірці сланкі <i>Tribulus terrestris</i> L.	-	Механічне, хімічне знищення
Ясен пенсільванський (<i>Fraxinus pensylvanica</i> L.)	-	Виявлення та знешкодження порості

3. Охорона, використання та відтворення тваринного світу

Загальна характеристика тваринного світу

Територія області зазнала значного антропогенного впливу у XX сторіччі. Він полягає у трансформації значних площ степових угідь в агроценози, забруднення їх пестицидами та продуктами розпаду мінеральних добрив, створені мережі іригаційних каналів та лісосмуг, які за порівняно короткий час змінили колишній посушливий степ, що в значній мірі вплинуло на тваринний світ регіону. Крім того, було проведено ряд заходів з реакліматизації та акліматизації мисливських тварин (дикий кабан, дикий крізь, ондатра, єнотоподібний собака та інші). Інтенсивна трансформація біотопів вплинула на аборигенну фауну області.

Типовими видами для степової зони із ссавців є лисиця, ховрах сірий, полівки сіра та степова, хом'ячок сірий, сліпак, тхір степовий, їжак вухатий,

степова мишівка, куниця кам'яна, дикий кролик, зустрічається бабак, тхір-перев'язка.

З птахів характерні чайка, мартин сріблястий, норець, качка, чапля, бугай. У дельті Дніпра гніздяться гуска сіра, лебідь-шипун.

Для Азовського моря характерні оселедець керченський, пузанок, хамса, велика камбала, тюлька, бичок.

Стан і ведення мисливського господарств

У 2023 році, у зв'язку зі збройною агресією російської федерації та тимчасовою окупацією більшої частини області полювання не здійснювалося.

Відповідно до розпорядження голови обласної державної адміністрації від 13.07.2022 № 312 «Про заборону проведення полювання, таксації, біотехнічних заходів в межах Запорізької області на час дії воєнного стану» заборонено на час дії воєнного стану проведення полювання, таксації, біотехнічних заходів в межах мисливський угідь, наданих у користування для ведення мисливського господарства на території Запорізької області.

Стан і ведення рибного господарства

Іхтіофауна Каховського водосховища нараховує близько 42 видів риб, з яких промислове значення мають біля 20 видів. Основними промисловими видами є лящ, плітка, судак, сріблястий карась, тюлька, білий і строкатий товстолобики.

Забезпечення оптимальних умов рибогосподарського використання Каховського водосховища повинно здійснюватися шляхом раціональної організації промислу та посилення контролю за виловом. Раціональний та збалансований промисел забезпечує необхідне розрідження популяції, знижує природну загибель, запобігає виникненню напружених кормових відносин в іхтіофауні.

Динаміка вилову водних біоресурсів

Таблиця 5.3.3

Рік	Назва водного об'єкта	Затверджений ліміт вилову, т/рік	Фактичний вилов, т/рік
2021	Каховське водосховище	3794,2*	2519,535**/959,835
	Запорізьке водосховище	1532,5*	166,542**
2022	Каховське водосховище	1071,5*	190,003**/124,469
	Запорізьке водосховище	844,7*	9,610**
2023	Каховське водосховище	0	0
	Запорізьке водосховище	2576,85	0

* - лімітуються усі види риб окрім карася сріблястого, верховодки, тюльки, рослиноїдних видів риб;

** - вилов в межах водосховища.

Охорона та відтворення видів тварин, занесених до Червоної книги України, та тих, що підпадають під дію міжнародних договорів

В області створено 2 національні природні парки: НПП «Великий Луг» та Приазовський національний природний парк, які є місцями існування та відтворення багатьох видів тваринного світу, які охороняються (під тимчасовою окупацією РФ). Зоологічний парк місцевого значення «Таврія» є місцем мешкання туркменського кулану та коня Пржевальського, які занесені до Червоної книги МСОП.

За даними науковців, на території Запорізької області мешкає приблизно 145 видів (або 26,75 %) фауни держави.

Серед 297 видів безхребетних України 61 вид (20,54 %) – представники Запорізької області: 2 види гідроїдних поліпів, 1 вид кільчастих червів, 5 видів ракоподібних, 53 види комах. Такі представники класів червонокнижних безхребетних тварин, як круглі черви, павукоподібні, багатоніжки, ногохвістки та молюски відсутні на території області.

Хребетних тварин Запорізької області майже на 15 % (34,29 %) більше, ніж безхребетних. З 299-ти видів 84 мешкає на території області. Представники червонокнижних земноводних відсутні в області. Найбільш чисельний клас червонокнижних птахів, що мешкають на території області, – 40 видів. Наступними за чисельністю є риби – 16 видів, 22 види червонокнижних ссавців та майже половина – 5 видів плазунів, 1 вид відноситься до класу «круглороті».

У межах області мешкає 113 видів тварин, занесених до Червоної книги України.

Види тваринного світу, що охороняються

Таблиця 5.3.4

Види тваринного світу	2021 рік	2022 рік	2023 рік
Загальна кількість видів тварин, занесених до Червоної книги України, од.	113	113	113
Загальна кількість видів тваринного світу на території області, що охороняються, од.	322	322	322
Кількість видів тварин, занесених до додатків до Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення (CITES), од.	46	46	46
Кількість видів тварин, занесених до додатків до Конвенції про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі (Бернська конвенція), од.	350	350	350
Кількість видів тварин, занесених до додатків до Конвенції про збереження мігруючих видів диких тварин (Боннська конвенція, CMS), од.	159	159	159
Кількість видів тварин, що охороняються відповідно до Угоди про збереження афро-євразійських мігруючих водно-болотних птахів (AEWA), од.	89	89	89
Кількість видів тварин, що охороняються відповідно до Угоди про збереження популяцій європейських кажанів (EUROBATS), од.	11	11	11

Інвазійні чужорідні види тварин у фауні в межах адміністративно-територіальної одиниці

Масове поширення інвазійних чужорідних видів часто характеризується як біологічне забруднення, в той час як визначення «інвазійний вид» у законодавстві відсутнє. В контексті загального опису біологічної інвазії існують два поняття, які розділяють цей процес – «інвазія» та «інтродукція».

Процес «інтродукції» виник у зв'язку з активним розвитком рибиництва. Законом України «Про аквакультуру» надано таке визначення цього процесу: «інтродукція – діяльність із вселення гідробіонтів (інтродуцентів) у водні об'єкти (їх частини), що розташовані за межами їх природного ареалу, з метою забезпечення збільшення обсягів рибної продукції та здійснення рибогосподарської меліорації за відсутності природного відтворення вселених організмів у нових місцях перебування».

Класичним прикладом інтродукції гідробіонтів є вселення далекосхідних рослиноїдних видів риб (товстолоба та амура) в р. Дніпро з метою вирішення ситуації, що виникла у зв'язку із змінами екосистеми річки, спричиненими будівництвом ГЕС та утворенням великих мілководь на яких розвивається значна маса фітопланктону і водних рослин.

Необхідно зазначити, що поширення інвазійних видів водних біоресурсів може бути як стрімким процесом, так і таким, що відбувається поступово, впродовж кількох популяційних циклів, і є закономірною реакцією на зміни навколишнього природного середовища.

У Каховському та Дніпровському водосховищах із неаборигенних видів риб є: білий та строкатий товстолобики, білий амур - цінні промислові види риб далекосхідного комплексу, вселені в водосховища з метою підвищення їх рибопродуктивності.

Інформація про чужорідні види тварин у регіоні

Таблиця 5.3.5

Назва виду (українська і латинська (наукова))	Результати досліджень, заходи контролю чисельності
Карась сріблястий (<i>Carassius gibelio</i>)	Вид є об'єктом рибиництва. Заходів щодо контролю поширення в природні водойми не здійснюється. В сучасних умовах вид натуралізувався у водоймах області
Чебачок амурський (<i>Pseudorasbora parva</i>)	Вид є небажаним об'єктом в структурі іхтіоценозів водойм області так як становить конкуренцію аборигенним видам риб. Основним джерелом поширення є зариблення рибогосподарських водойм. Поширюється разом з посадковим матеріалом. Заходів з контролю не впроваджується. В сучасних умовах вид натуралізувався у водоймах області
Чорний амур східноазіатський (<i>Mylopharyngodon piceus</i>)	Вид є об'єктом рибиництва. Вселяється до рибогосподарських водойм. Не здатен до розмноження в природних умовах. Суттєвого поширення та впливу на місцеву фауну не здійснює
Гірчак європейський (<i>Rhodeus amarus</i>)	Вид широко поширений. Контролю та оцінки впливу на фауну не здійснюється
Короп звичайний (<i>Cyprinus carpio</i>)	Вид є об'єктом рибиництва. Заходів щодо контролю поширення в природні водойми не здійснюється. В сучасних умовах вид натуралізувався у водоймах області

Назва виду (українська і латинська (наукова))	Результати досліджень, заходи контролю чисельності
Товстолобик строкатий південнокитайський (<i>Aristichthys nobilis</i>)	Вид є об'єктом рибництва. Вселяється до рибогосподарських водойм. Не здатен до розмноження в природних умовах. Суттєвого поширення та впливу на місцеву фауну не здійснює
Товстолобик білий амурський (<i>Hypophthalmichthys molitrix</i>)	Вид є об'єктом рибництва. Вселяється до рибогосподарських водойм. Не здатен до розмноження в природних умовах. Суттєвого поширення та впливу на місцеву фауну не здійснює
Білий амур східноазіатський (<i>Stenopharyngodon idella</i>)	Вид є об'єктом рибництва. Вселяється до рибогосподарських водойм. Не здатен до розмноження в природних умовах. Суттєвого поширення та впливу на місцеву фауну не здійснює
Канальний сом плямистий (<i>Ictalurus punctatus</i>)	Вид є об'єктом рибництва. Вселяється до рибогосподарських водойм. Не здатен до розмноження в природних умовах. Суттєвого поширення та впливу на місцеву фауну не здійснює
Кефаль піленгас (<i>Liza haematocheilus</i>)	Штучно вселений в морські акваторії області. Вид натуралізувався. Є об'єктом промислу. На сьогодні не підтримуються заходи щодо штучного відтворення
Сонячна риба синьозяброва (<i>Lepomis gibbosus</i>)	Вид є небажаним об'єктом в структурі іхтіоценозів водойм області, так як становить конкуренцію аборигенним видам риб. Основним джерелом поширення є зариблення рибогосподарських водойм. Поширюється разом з посадковим матеріалом. Заходів з контролю не впроваджується. В сучасних умовах вид натуралізувався у водоймах області
Єнотоподібний собака <i>Nyctereutes procyonoides</i> Grey	Збільшення чисельності не спостерігається, надзвичайної ситуації не спостерігається, ведеться моніторинг
Сонячний окунь <i>Lepomis auritus</i> L.	Збільшення чисельності не спостерігається, надзвичайної ситуації не спостерігається, ведеться моніторинг
Червоновуха черепаха <i>Trachemys scripta elegans</i>	Можливе розповсюдження по р. Дніпро з парків та штучних ставків, потрібне додаткових досліджень і моніторингу, щодо зимівлі та розмноження в регіоні

4. Природні території та об'єкти, що підлягають особливій охороні

Ділянки суші та водного простору, природні комплекси й об'єкти, які мають особливу екологічну, наукову, естетичну і економічну цінність і призначені для збереження природної різноманітності, генофонду видів тварин і рослин, підтримання загального екологічного балансу та фоновий моніторинг навколишнього природного середовища, вилучаються з господарського використання повністю або частково і оголошуються територією чи об'єктом природно-заповідного фонду України.

Стан і перспективи розвитку природно-заповідного фонду

За станом на 01.01.2024 на території Запорізької області розташовано 348 територій та об'єктів природно-заповідного фонду (далі – ПЗФ) загальною площею 138183,4433 га, з них 24 - території загальнодержавного значення та 324 - місцевого значення. Відсоток заповідності області становить 5,07 % (таблиці 5.4.1 та 5.4.2 додатку).

За станом на 01.01.2024 визначено межі 154 об'єктів ПЗФ місцевого значення на площі 12103,585 га, що становить 64,3 % від їх загальної площі, та

18 територій ПЗФ загальнодержавного значення площею 44638,2 га, що становить 30,26 % від їх загальної площі.

Встановлення в натурі (на місцевості) меж територій та об'єктів ПЗФ, які передані під охорону державним лісгосподарським підприємствам, здійснюється відповідно до матеріалів лісовпорядкування. Роботи по встановленню меж інших територій та об'єктів ПЗФ проводяться відповідно до вимог ст. 47 Закону України «Про землеустрій».

У зв'язку зі збройною агресією російської федерації і тимчасовою окупацією більшої частини Запорізької області встановлення в натурі (на місцевості) після 24.02.2022 не проводилось.

Водно-болотні угіддя міжнародного значення

На території області розташовано 5 водно-болотних угідь міжнародного значення – «Молочний лиман», «Коса Обітична та затока Обітична», «Гирло р. Берди, коса Бердянська та затока Бердянська», «Архіпелаг Великі і Малі Кучугури» та «Заплава Сім Маяків».

Підриг Каховської ГЕС значно змінив стан флори та фауни водно-болотних угідь «Архіпелаг Великі і Малі Кучугури» та «Заплава Сім Маяків». Але у зв'язку тим, що дані водно-болотні угіддя знаходяться під тимчасовою окупацією рф, дослідити сучасний їх стан не є можливим.

Загальна площа водно-болотних угідь області складає 36,08 тис. га.

В межах територій водно-болотних угідь розташовані об'єкти природно-заповідного фонду загальнодержавного значення, а саме: заказники «Коса Обітична», «Молочний лиман», «Заплава р. Берда», «Великі та Малі Кучугури», Приазовський НПП та НПП «Великий луг».

Розроблено та затверджено Паспорти на всі водно-болотні угіддя міжнародного значення.

Біосферні резервати та Всесвітня природна спадщина

Згідно положень Сивільської стратегії, біосферні резервати – це особливі природні території, які охороняються, з еталонними ділянками головних біомів землі, що виділяється для збереження природних екосистем та генофонду рослин і тварин. Оскільки, метою створення біосферних резерватів є забезпечення та розвиток збалансованих взаємовідносин між корінним населенням та навколишнім середовищем, а структура резервату передбачає 3 зони (зона спокою, буферна зона, зона взаємодії), такі вимоги не дозволяють на сучасному етапі існування парку виділити на його території певні біосферні резервати. Можливо виділення Молочного лиману та суміжних з ним територій як ядра ПНПП та ВБУ міжнародного значення в окремий біосферний резерват «Молочний лиман» в межах Приазовського національного природного парку.

Потенційним об'єктом для створення біосферного резервату може бути Обітична коса, як еталонна територія приморських ландшафтів Азовського узбережжя, яка є частиною, як і Молочний лиман, головного Європейського міграційного коридору птахів, що потребує приєднання цієї коси до складу Приазовського національного природного парку.

З числа об'єктів Всесвітньої спадщини на території Запорізької області можна виділити Національний заповідник «Хортиця», історико - археологічний заповідник «Кам'яні Могили».

Національний заповідник «Хортиця» занесений до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. Острів Хортиця знаходиться в центрі міста Запоріжжя та є найбільшим островом на р. Дніпро. Загальна площа острова з прилеглими до нього невеликими острівцями складає 2386,86 га. Цей винятковий природний та історичний комплекс є одним з семи чудес України. На даній території завширшки 2,5 і завдовжки 12,5 кілометрів, розміщено 70 унікальних пам'яток історії та археології, що охоплюють період від мезоліту до наших днів, з них 36 пам'яток пов'язані з історією Запорізького козацтва.

Хортиця – єдине місце в Україні, де на гранично обмеженій площі зосереджені зразки усіх ландшафтних зон Європи – степ, лісостеп, ліс, гори, навіть напівпустеля. Тут виявлено понад – 1000 видів рослин, 657 видів – представників місцевої дикої флори, 41 представників хортицької флори – ендеміки (ніде більше окрім Хортиці, не зустрічаються), стільки ж видів під загрозою зникнення, 21 вид занесено до Червоної книги. У плавнях росте найменша у світі папороть – сальвінія плаваюча. На острові – близько 130 видів птахів (всього в Україні їх трохи більше 300 видів), близько 30 видів звірів, серед яких найбільші – вепр, козуля, лисиця.

У північній частині острова розташований ряд невеликих скелястих островків – Середній, Три Стоги, Два брати. Нижче за течією Дніпра розташовані ще два острови – Байда (правий рукав) та Розсьобін (лівий рукав).

Долина Дніпра в районі Хортиці є однією із збереженої ділянки порожистої частини річки. Район острова Хортиці можна розглядати як релікт або своєрідний геологічний пам'ятник Порожистого Придніпров'я, який дивом зберігся після будівництва каскаду водоймищ на Дніпрі.

Державний історико-археологічний заповідник «Кам'яна Могила» (Мелітопольський район) площею 15 га, це єдине місце в світі, де зосереджені малюнки, датовані настільки широким історичним діапазоном: від епохи пізнього палеоліту до середньовіччя, а саме від 24 – 22 тисячоліття до нашої ери до 11 – 13 століття нашої ери.

«Кам'яна могила» являє собою останець піщаника Сарматського моря, яке 14 – 12 мільйонів років тому займало територію Чорного, Азовського та Каспійського морів. Пізніше, коли виникло Понтійське море, тут утворилися вапнякові відкладення. Море пішло, запанувала пустеля з червоно-бурими глинами, які містили залізо та марганець. Згодом утворилася впадини річки, води якої просочувались углиб, а оксиди заліза та марганцю виходили на поверхню, утворюючи кам'янисту породу. Так виник пісковиковий моноліт.

У наш час висота пагорба сягає 12 метрів. Площа – приблизно 3 гектари. Кількість плит – понад 3 тисячі. Кількість місць, де виявлено зображення, – більш як 68. Середній розмір гrotів – 5 – 8 метрів у довжину, до 1,5 метра у висоту. Територія заповідника повністю тимчасово окупована РФ.

Заповідник «Кам'яні Могили» (Пологівський район) засновано 05.04.1927 як особливу природоохоронну територію місцевого значення. Його площа складає

близько 400 га, з них 300 га у складі Донецької області і 100 га - в Запорізькій. Зараз він є одним з чотирьох відділів Українського державного степового природного заповідника, який підпорядкований Президії НАН України.

Географічно заповідник розташований на Приазовській височині, у верхів'ях річки Каратиш, притоки річки Берда. Знаходиться на виходах порід Азово-Подільського кристалічного масиву, що є частиною Українського кристалічного щита. Кам'яні могили являють собою потужні скельні виходи, що височіють на 50-70 метрів над навколишнім степом. Загалом, з загальної площі заповідника близько 200 гектарів приходить на виходи гранітів. Граніти, з яких складені гряди, унікальні за хімічним складом та фізичною текстурою та не мають аналогів у світі. Їх вік близько 2 мільярдів років.

Природа Кам'яних Могили унікальна. Рослинний світ нараховує близько 485 видів судинних рослин, серед яких зустрічаються представники пустельно-степових, кам'янисто-степових, степових, лугових, лісових, болотних та інших видів. Тут зростає вісім видів папоротників, ковила, а також рідкісні види флори, ендеміки деревій голий і волошка ложно блідочешуйчаста. Зустрічаються тут і нетипові для степових районів рослини, як то ряст Пачоського, конюшина кавказька, а також тюльпан гранітний, щавель пучколопасний тощо.

Вчені пояснюють таку багату різноманітність нетипових для степового регіону рослин тим, що наприкінці палеогену (близько 30 млн. років тому), коли південна частина території України була затоплена водами Світового океану, гірська ділянка Кам'яних Могили залишалася незатопленою, представляючи собою півострів, пов'язаний з материком вузьким перешийком. Таким чином, розвиток приазовської флори був безперервним протягом мільйонів років.

Тваринний світ Кам'яних Могили не такий різноманітний, як рослинний. Найбільш часто тут зустрічаються лисиці, їжаки звичайні, полівки, миші, ховрахи, хом'яки, дещо рідше — степовий тхір, заєць-русак. Добре прижилася невласлива для цієї місцевості єнотовидна собака. Навесні на Кам'яні Могили прилітають жайворонки. Гніздиться тут вівсянка, сіра куріпка, перепел, кам'янка, зозуля, іволга, чайка, дика качка тощо.

Територія заповідника повністю тимчасово окупована РФ.

Формування Смарагдової мережі

Смарагдова мережа (Emerald Network) – мережа природоохоронних територій, створена задля збереження видів та оселищ, які потребують охорони на загальноєвропейському рівні. Смарагдова мережа формується у країнах, які не є членами ЄС, і є аналогічною до мережі Natura 2000, яка функціонує у країнах ЄС. Розробка Смарагдової мережі України розпочалася у 2009 році і триває досі. Наразі Смарагдова мережа в Україні включає близько 12% території країни, у тому числі, чимало українських лісів. Смарагдова мережа впроваджується у країнах-не членах ЄС, які ратифікували Бернську конвенцію.

На території Приазовського національного природного парку є значна кількість видів тварин і рослин, занесених до списків Бернської конвенції: рослини вищі судинні – 6, тварини - 316 (птахи – 262, ссавці – 24, риби – 14, рептилії – 8, безхребетні - 5, амфібії - 3), усього – 322 види. На території парку

виділено 13 типів оселищ, подібних до Європейської класифікації оселищ, які потребують спеціальних заходів до їх збереження.

Сучасний Приазовський НПП поєднує в собі фрагменти надзвичайно цінних зональних типчаково-ковилових степів по берегах Молочного лиману, а також специфічну рослинність Азовського узбережжя, зокрема піщаних кіс: Федотової та Бердянської. На приазовських косах у процесі свого формування повставав первинний вал відкладів моря, що поступово відсувався від моря молодшим валом. Внаслідок цього наразі коса складається з низки таких валів, наймолодший з яких, той що наразі контактує з морем. Окрім того, відклад матеріалу поступово призводив до закриття протилежної навітряній сторони морського басейну, внаслідок чого тутешня територія відділялася спочатку в озеро-лиман, а потім поступово замулювалася та перетворювалася на зону поширення прибережно-водної та галофільної рослинності. Зважаючи на це, на сучасних косах Приазовського НПП поширені як рослини приморського валу: зарості з колосняку чорноморського та миколайчиків прибережних, так і псамофітна рослинність віддалених від моря реліктових валів. Низинні заболочені території — це так звані «бакаї», де поширені зарості очерету, рослинність солонцюватих лук, а також комплекси галофітної рослинності. Наявність фрагментів степів зумовлює наявність багатьох рідкісних видів комах.

Фауна парку також відрізняється великою своєрідністю, адже регіон має величезне значення в забезпеченні міграцій та зимівлі водно-болотних птахів. Зокрема тут зимує значна частина популяції червоноволої казарки — раритету загальносвітового масштабу. Зважаючи на це, цей невеликий вид гуся занесений і до Червоної книги України.

Територія національного природного парку «Великий Луг» з 2009 року входить до складу Смарагдової мережі. Охороняються рідкісні види рослин, тварин та оселищ, які знаходяться на території Парку. Плавні «Великого Лугу» були створені ріками Конки та Дніпра, алювіальні відкладення та наноси сприяли появленню такого феномена як архіпелаг «Великі та Малі Кучугури».

Парк має багате ландшафтне різноманіття, поряд з степовими ділянками (різнотравно-типчаково-ковилові і їх петрофітні і псамофітні різновиди, лучні і чагарникові) тут зустрічаються лісові (байрачні ліси вздовж берегової лінії Каховського водосховища, штучні ліси долини річки Білозірка, залишки заплавної лісів в Маячанській балці, ділянки лісових культур в степу), лучні, водно-болотні угіддя міжнародного значення островів Великі та Малі Кучугури та Заплавні Сім Маяків. У більшості випадків ділянки природної рослинності займають невіддільні - балки і байраки з крутими схилами, що неширокою смужкою потягнулися уздовж берегової лінії Каховського водосховища, та збереглися на островах. Унікальною є біотопа островів, які залишилися після затоплення плавнів; піщані бархани, луки, лісові ділянки берези дніпровської, верби та тополі. Наявне ландшафтно-біотопічне різноманіття зумовлює значне видове багатство тваринного світу.

До вторгнення РФ та підризу Каховської ГЕС флора Національного природного парку «Великий Луг» налічувала близько 1447 видів, з яких 114 видів занесені до Червоної Книги України, до Бернської конвенції – 258 видів,

до Боннської конвенції – 122, до Європейського червоного списку – 32, до списку CITES – 30, до МСОП – 30. Серед фауни парку найчисельнішими є комахи -1120 видів, птахи – 218, риби – 52, ссавці – 41, плазуни – 6, земноводні – 10.

Ентомофауна парку досить чисельна та різноманітна, 44 види комах занесені до ЧКУ.

Орнітофауна характеризується наявністю елементів всіх екологічних комплексів, близько 218 видів (гніздові, зимуючі, літуючі, пролітні та залітні птахи). Найчисельнішими є водно-болотні та степові види. До ЧКУ занесені 35 видів. На території парку працює міжнародний орнітологічний стаціонар.

Ссавці представлені 41 видом, з яких -16 занесені до ЧК.

На сьогоднішній день стан флори і фауни не відомий.

Обидва парки повністю тимчасово окуповані рф.

5. Еколого-освітня та рекреаційна діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду

У зв'язку зі збройною агресією російської федерації та тимчасовою окупацією значної частини області рекреаційна діяльність на територіях природно-заповідного фонду у 2023 році не здійснювалась.

Національним природним парком «Великий Луг» на підконтрольній Україні території проведено 3 заняття з гуртком «Юні друзі природи».

Співробітниками відділу рекреації та екології освітньої роботи Приазовського національного природного парку в 2023 році проведено 25 онлайн занять із студентами 1-2 курсів Таврійського державного агротехнологічного університету ім. Дмитра Моторного.

6. Державна політика та заходи збереження біорізноманіття

Державна політика збереження біорізноманіття відіграє надзвичайно важливу роль у суспільному житті. Саме вона дозволяє своєчасно виявити назрілі проблеми розвитку суспільства щодо використання природних ресурсів, аналізувати їх, встановлювати причини виникнення, складність, суперечливість і знаходити шляхи їх вирішення. Збереження біорізноманіття як державного багатства є одним із важливих напрямів загальнодержавної екологічної політики.

Одним із інструментів збереження біорізноманіття є міжнародні екологічні конвенції, які допомагають державам діяти згоди у досягненні загальної мети.

Конвенція про біологічне різноманіття (КБР), підписана у 1992 році у Ріо-де-Жанейро (Бразилія) 168 державами світу, чинна з 1993 року.

Конвенція про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення (Рамсарська конвенція). Підписана в Рамсарі (Іран) у 1972 році, конвенція об'єднала зусилля 127 держав та створила основу для міжнародної співпраці з метою збереження і раціонального використання водноболотних угідь та їх ресурсів.

Конвенція про охорону мігруючих видів диких тварин. Підписана в Бонні (Німеччина) у 1979 році, відома як Боннська конвенція. Полягає у збереженні мігруючих видів тварин під час їх міграції.

Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої флори і фауни, що знаходяться під загрозою зникнення (CITES). Підписана у Вашингтоні у 1973 році, встановлює міжнародний контроль над міжнародною торгівлею видами дикої флори і фауни, що знаходяться під загрозою зникнення.

Конвенція про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі. Ця конвенція була підписана у Берні у 1979 році і є ключовим інструментом збереження біологічного різноманіття в Європі. Мета конвенції полягає у збереженні дикої фауни і флори та їх природного середовища існування.

Пан'європейська Стратегія біологічного і ландшафтного різноманіття. Цей документ, підписаний у 1995 році в Софії (Болгарія), пропонує проведення низки узгоджених заходів, спрямованих на збереження екосистем, природних місць існування та біологічних видів (включаючи їхнє генетичне різноманіття), а також природних територій європейського значення.

6. ЗЕМЕЛЬНІ РЕСУРСИ ТА ҐРУНТИ

1. Структура та стан земель

Структура та динаміка основних видів земельних угідь

Запорізька область розташована в південно-східній частині України. Площа області складає 2718,29 га, що становить 4,5% від території України.

Територія Запорізької області розташована в межах типового та сухого степу. Ґрунтовий покрив представлений чорноземом, темно-каштановими ґрунтами, які характеризуються деякою солонуватістю, особливо в приморській частині.

Природно-кліматичні умови, нераціональне використання сільськогосподарських земель збільшує площу деградованих ґрунтів. Ерозія, засолення, осолонцювання, ущільнення, підтоплення, порушення, зсуви – всі ці види деградації земель характерні для області.

Екстенсивне використання земель викликало зниження їх продуктивності, посилило залежність сільського господарства від погодних умов. На даний час серед основних проблем родючості ґрунтів області є: висока ступінь розораності земель, розвиток ерозійних процесів, агрохімічна деградація ґрунтів, збільшення площ солонцюватих та засолених ґрунтів, вплив активних бойових особливо на лінії зіткнення.

Земельний фонд Запорізької області становить 2718,3 тис. га. Переважну більшість з них – 2241,7 тис. га складають сільськогосподарські угіддя (82,5%), з яких рілля – 1903,6 тис. га (70%). Площа лісів та інших лісових земель в області становить 119,3 тис. га (4,4%), забудовані землі – 95,7 тис. га (3,5%), інші землі – 261,6 тис. га (9,6%).

Стан ґрунтів

Територія Запорізької області розташована в межах типового та сухого степу. Ґрунтовий покрив представлений чорноземом, темно-каштановими ґрунтами, які характеризуються деякою солонуватістю, особливо в приморській частині. Для цього району характерна значна строкатість ґрунтових умов.

Екстенсивне використання земель викликало зниження їх продуктивності, посилило залежність сільського господарства від погодних умов. На даний час серед основних проблем родючості ґрунтів області є: висока ступінь розораності земель, розвиток ерозійних процесів, агрохімічна деградація ґрунтів, збільшення площ солонцюватих та засолених ґрунтів.

У 2023 році Запорізькою філією ДУ «Держґрунтохорона» проведено агрохімічне обстеження на площі 24 тис. га. Згідно з планом обстежено сільськогосподарські угіддя в Запорізькому районі (обстежено 9 господарств).

Усього відібрано 1,2 тис. змішаних ґрунтових зразків, проведено 5,325 тис. аналізів для визначення показників родючості, забруднення важкими металами, радіонуклідами і залишковими кількостями пестицидів.

Вміст гумусу. За результатами агрохімічної паспортизації вміст гумусу в ґрунтах обстеженого району коливається в межах від 3,04% до 4,36% і тісно

пов'язаний з генетичними властивостями ґрунтів. Переважають в районі чорноземи звичайні малогумусні у т.ч. слабо-, середньо- та сильнозмиті важкосуглинкові.

Підрахунок площ з різним вмістом гумусу здійснювався згідно з таким групуванням: на площі 6,8 % - середній вміст, 62,1% - підвищений, 31,1% - високий ступень забезпеченості.

Середньозважений вміст гумусу складає 3,65 %.

Вміст азоту. За результатами агрохімічного обстеження у 2023 році вміст азоту в ґрунтах обстеженого району коливається в межах 85,4-102,2 мг/кг ґрунту. Площі обстежених ґрунтів розподіляються таким чином: дуже низький вміст азоту – 93,2%, низький – 6,8%.

Середньозважений вміст азоту, що легко гідролізується, складає 93,7 мг/кг ґрунту.

Вміст фосфору. Середньозважений вміст рухомого фосфору в ґрунтах дослідженого району області за 2023 рік складає 105,6 мг/кг ґрунту, а по господарствах цей показник коливається від 77,9 до 138,2 мг/кг ґрунту. Площі ґрунтів з середнім вмістом – 45,7 %, підвищеним – 49,3 %, високим – 5,0%.

Вміст калію. Обстежені ґрунти містять середньозважений вміст рухомих сполук калію 156,5 мг/кг ґрунту, а по господарствах цей показник коливається від 114,7 до 186,2 мг/кг ґрунту. Площа ґрунтів з підвищеним вмістом – 12,0%, високим – 69,7%, дуже високим – 18,3%.

Деградація земель

До деградованих земель відносяться земельні ділянки, поверхня яких порушена внаслідок землетрусу, зсувів, карстоутворення, повеней, добування корисних копалин та земельні ділянки з еродованими, перезволоженими, з підвищеною кислотністю або засоленістю, забрудненими хімічними речовинами ґрунтами.

До малопродуктивних земель відносяться сільськогосподарські угіддя, ґрунти яких характеризуються негативними природними властивостями, низькою родючістю, а їх господарське використання за призначенням є економічно не ефективним.

Використання деградованих та малородючих ґрунтів, безпідставно включених до складу орних земель, завдають щорічних збитків, оскільки виробничі витрати на них не компенсуються отриманими врожаями. Крім того, наносяться значні збитки екологічного характеру за рахунок змиву родючого шару ґрунту. Втрати від ерозії вимірюються десятками мільйонів гривень на рік, знищуються найродючіші шари ґрунту та його найважливіша складова – гумус. Земельному фонду області притаманна певна двоїстість: з одного боку, в її ґрунтовому покриві переважають родючі чорноземні ґрунти, з другого – процеси деградації ґрунтів охоплюють практично всю територію. В цьому важливу роль відіграють фактори, що пов'язані з використанням земель.

В Запорізькій області по даних земельного обліку налічується 62,053 тис. га (2,28 %) земель сільськогосподарського призначення, що потребують консервації.

2. Основні чинники антропогенного впливу на земельні ресурси та ґрунти

Основними чинниками антропогенного впливу на земельні ресурси області є сільське господарство, промисловість, енергетика, транспорт, гірничодобувна промисловість.

Природно-кліматичні умови, а також нераціональне використання сільськогосподарських земель збільшує площу деградованих ґрунтів. Ерозія, засолення, осолонцювання, ущільнення, підтоплення, порушення, зсуви – всі ці види деградації земель характерні для області.

При цьому науковці зауважують, що головною причиною деградації ґрунтів є не клімат та несприятливі зовнішні умови, а саме господарська діяльність людини. Антропогенне навантаження на навколишнє середовище в Україні у кілька разів перевищує відповідні показники розвинених країн світу, а стан земельних ресурсів стрімко наближається до критичного.

Основна причина зниження родючості ґрунтів - це порушення законів землеробства. Саме від господарської діяльності людини найбільше залежить трансформація ґрунтів, тобто підвищення або погіршення їхньої родючості. На сьогодні в області та і в цілому по Україні більшість землекористувачів не проводить жодних заходів, спрямованих на збереження ґрунтів та підвищення їхньої родючості.

У 2022, 2023 роках основним антропогенним чинником впливу на ґрунти стала повномасштабна війна російської федерації проти України, яка спровокувала масштабну та довготривалу деградацію ґрунтової екосистеми Запорізької області. Заміновані території, вирви від обстрілів, зсуви ґрунту, знищена військова техніка на полях тощо – всі ці явища є сигналами про серйозні порушення ґрунтового покриву з руйнівними наслідками для ґрунтів.

3. Державна політика та заходи у сфері охорони земель

Охорона земель – система правових, організаційних, економічних, технологічних та інших заходів, спрямованих на раціональне використання земель, запобігання необґрунтованому вилученню земель сільськогосподарського призначення для несільськогосподарських потреб, захист від шкідливого антропогенного впливу, відтворення і підвищення родючості ґрунтів, підвищення продуктивності земель лісового фонду, забезпечення особливого режиму використання земель природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення.

Охорона земель включає:

обґрунтування і забезпечення досягнення раціонального землекористування;

захист сільськогосподарських угідь, лісових земель та чагарників від необґрунтованого їх вилучення для інших потреб;

захист земель від ерозії, селів, підтоплення, заболочування, вторинного засолення, переосушення, ущільнення, забруднення відходами виробництва, хімічними та радіоактивними речовинами та від інших несприятливих природних і техногенних процесів;

збереження природних водно-болотних угідь; попередження погіршення естетичного стану та екологічної ролі антропогенних ландшафтів;
консервацію деградованих і малопродуктивних сільськогосподарських угідь.

Практичні заходи

У зв'язку з веденням бойових дій на території області та тимчасовою окупацією більше 70 % території області практичні заходи щодо охорони земель у 2023 році не застосовувалися.

Нормативно-правове, фінансове та інституційне забезпечення, міжнародне співробітництво

З метою визначення шкоди та збитків, завданих земельному фонду області, видане розпорядження голови обласної державної адміністрації, начальника обласної військової адміністрації від 22.11.2023 № 683 «Про створення комісії з визначення шкоди та збитків, завданих земельному фонду Запорізької області, особистим селянським господарствам та/або фермерським господарствам, що зареєстровані як фізичні особи-підприємці внаслідок збройної агресії російської федерації та затвердження її складу».

7. НАДРА

1. Мінерально-сировинна база

Запорізька область – визначний геологічний регіон, який щедро наділений розмаїттям геологічних споруд та потужними мінеральними ресурсами. За різноманітністю та багатством мінерально-сировинних ресурсів область займає одне з провідних місць в Україні.

У довоєнний період Запорізький регіон був спроможний забезпечити державу рудами марганцю, багатими рудами заліза, гірничо-хімічними корисними копалинами, нерудними корисними копалинами для металургії, будівельними корисними копалинами. Були встановлені перспективи знаходження та розробки нових видів корисних копалин: газу, графіту, золота та алмазів. Область постачала на внутрішній та зовнішній ринки залізну руду, каоліни, вогнетривку глину, формувальні піски, будівельні та облицювальні камені та ін.

За наявною інформацією відносно загальних запасів мінеральної сировини держави в області знаходиться: пегматитів - 88,06 %, апатитів - 63,42 %, марганцевих руд - 69,1 %, каолінів - 22,9 %, багатих залізних руд – 10 %, вогнетривких глин - 8,6 %. Згідно з державним балансом запасів в області налічується близько 20 видів корисних копалин.

На сьогодні на підконтрольній Уряду України території в Запорізькій області залишилися родовища гранітів, каменю будівельного, піску та каоліну, які розробляються наступними підприємствами видобувної галузі:

ТОВ «Мокрянський кам'яний кар'єр № 2» - Мокрянське родовище гранітів, ТОВ «Мокрянський кам'яний кар'єр № 3» - Мокрянське родовище гранітів, ТОВ «Смарт Граніт» - Передаточнянське родовище каменю будівельного, ПрАТ «Запорізьке кар'єроуправління» - Запорізьке родовище граніту, ПАТ «Янцівський гранітний кар'єр» - Янцівське родовище граніту, ПрАТ «Судноплавна компанія «Укррічфлот» - Північно-Східна ділянка Червонодніпровського родовища піску, ТОВ «Біляївський збагачувальний комбінат» - Біляївське родовище каолінів, ТОВ «Турстрой-Червонодніпровське» - Червонодніпровське родовище піску.

Стан та використання мінерально-сировинної бази

Згідно державного балансу запасів, в області налічується 20 видів корисних копалин. Матеріально-сировинна база Запорізької області налічує 166 об'єктів обліку, у тому числі:

66 % об'єктів складає сировина для будівництва (камінь будівельний, облицювальний, пиляльний, пісок будівельний, сировина скляна, цегельно-черепична, керамзитова, карбонатна). Розвідано 110 родовищ, з яких 28 розробляються;

18 % об'єктів складають підземні питні, технічні, мінеральні води. Розвідано 30 родовищ (50 ділянок), з яких 28 ділянок розробляються;

6 % об'єктів складають металічні корисні копалини (руди заліза, руди марганцю, стронцію, рідкісноземельні). Розвідано 9 родовищ, з яких 3 розробляється;

4 % об'єктів складає гірничодобувна сировина (руди графітові, каолін, бентонітові глини, сировина скляна, польовошпатова). Розвідано 6 родовищ, з яких 5 розробляється;

6 % об'єктів складає інша сировина (апатитові руди, природний газ, пісок формувальний, фтор, вогнетривкі глини).

Основними причинами відсутності розробки надр є:

незначні запаси;

незручна логістика;

профіцит товару на ринку;

розташування в зонах водного, лісового чи ПЗФ;

складність із землевідведенням та отриманням погоджень.

Частка регіону в сумарних запасах мінеральної сировини в Україні складає: пегматити - 88%, апатити - понад 63 %, марганцеві руди – 69 %, каоліни - 22,9 %, залізняк – 10 %, вогнетривкі глини - 8,6 %. Регіон має перспективні газові родовища, основним з яких є Приазовське газове родовище.

В області знаходяться значні запаси марганцевих руд, залізняку і гранітів. На території області знаходиться одне з найбільших в світі Великотокмацьке родовище марганцевих руд. За геологічними даними промислові запаси руди складають 1,57 млрд тонн або 70 % від запасів України.

Мінерально-сировинна база області на 62,21 % складається із сировини для виробництва будівельних матеріалів (промислові запаси сировини скляної – 24 млн тонн, каменю будівельного – 970 млн м³, каменю облицювального – 12 млн м³, піску будівельного – 157 млн м³, цегельно-черепичної сировини – 116 млн м³), 25,58 % перепадає на питні, технічні та мінеральні підземні води (промислові запаси питних та технічних підземних вод складають 316 тис м³, мінеральних підземних вод – 5,6 тис м³), решта – це руди чорних, рідкісних та рідкоземельних металів (6,39 %), газу природного (0,58 %), гірничорудні (2,33 %), гірничо - хімічні корисні копалини (1,16 %) та нерудні корисні копалини для металургії (1,74 %).

2. Система моніторингу геологічного середовища

Моніторинг стану геологічного середовища проводиться Державною службою геології та надр України та державними геологічними підприємствами, що належать до сфери управління Державної служби геології та надр України щодо: екзогенних та ендегенних геодинамічних процесів (у тому числі визначення їх просторових і видових характеристик, активності проявів); геохімічних показників (у тому числі визначення вмісту та поширення природних і техногенних хімічних елементів та сполук); геофізичних полів (у тому числі фонових та аномальних); підземних вод (у тому числі оцінки ресурсів, їх гідрогеологічних та гідрохімічних показників і властивостей).

Підземні води: ресурси, використання, якість

Підземні води широко використовуються в господарстві Запорізької області і є важливим резервом для забезпечення економічного та соціального розвитку. В умовах незначних ресурсів поверхневих вод, придатних для питного водопостачання на більшості території області, вивчення підземної гідросфери має важливе загальнодержавне значення.

В геоморфологічному відношенні територія Запорізької області розташована в межах північно-східної частини Причорноморської низовини та Азовсько-Придніпровської височини, що розрізняються за умовами формування підземного і поверхневого стоку.

Придніпровська височина охоплює північну частину території області. Абсолютні відмітки поверхні складають 120-140 м, на кордоні з Дніпропетровською областю, досягають 170-180 м. Розчленованість поверхні рівнини різна. Відносне перевищення вододілів над лінією ерозійних врізів – 20-40 м.

Приазовська височина займає південно-східну частину області. Абсолютні відмітки поверхні досягають 200-234 м. Поверхня височини сильно розчленована ерозійною мережею. Глибина ерозійного врізу 140-160 м. Запорізька область знаходиться в межах двох великих геолого-тектонічних структур - Причорноморської западини і Українського кристалічного щита.

Відповідно до геолого-тектонічної будови, що визначає регіональні умови формування підземних вод, на території області виділяються наступні гідрогеологічні басейни першого порядку - Причорноморський артезіанський басейн і Український басейн тріщинних вод.

Гідрогеологічні умови формування ресурсів підземних вод в різних частин області неоднакові. Територія Причорноморського басейну характеризується більш сприятливими умовами і тут кількість попередньо розвіданих підземних вод (ПРПВ) у межах адміністративного району, як правило, наближається або перевищує 100,0 тис. м³/добу. На площі Українського басейну гідрогеологічні умови значно гірші.

Основні водоносні горизонти

Таблиця 7.2.1

Геологічний індекс водовмісних порід	Кількість прогнозних ресурсів, тис. м ³ /добу	Кількість експлуатаційних запасів, тис. м ³ /добу
ЗАПОРІЗЬКА ОБЛАСТЬ	1550,7	302,669
Причорноморський артезіанський басейн	1073,6	120,469
в тому числі:		
Q	-	-
N	693,8	32,208
PG	306,9	41,450
K	72,9	46,811
PR ₂	-	-
Область тріщинних вод Українського кристалічного щита	477,1	182,20
в тому числі:		

Геологічний індекс водовмісних порід	Кількість прогнозних ресурсів, тис. м ³ /добу	Кількість експлуатаційних запасів, тис. м ³ /добу
Q	141,3	70,500
N	4,2	0,700
PG	269,2	87,070
K	41,8	12,800
PR ₂	20,6	11,130

В межах Українського басейну тріщинних вод на території Запорізької області виділяються гідрогеологічні басейни другого порядку - Придніпровський басейн тріщинних вод, Приазовський басейн тріщинних вод і Кінсько-Ялинський дрібний артезіанський басейн.

Загальною закономірністю Українського басейну тріщинних вод і Причорноморського артезіанського басейну є приуроченість ґрунтових і міжпластових підземних вод не тільки до окремих стратиграфічних відкладів, а нерідко, і до їхніх комплексів.

На Українському кристалічному щиті найбільш важливе значення для господарсько-питного і технічного водопостачання мають підземні води, приурочені до тріщинуватої зони кристалічних порід докембрію та продуктів їх вивітрювання, осадових крейдових, палеогенових, неогенових відкладів, що поширені в знижених ділянках кристалічного масиву (Кінсько-Ялинський дрібний артезіанський басейн).

Основні водоносні горизонти Причорноморського артезіанського басейну, підземні води якого використовуються для господарсько-питного і технічного водопостачання в межах області, приурочені до осадових крейдових, палеогенових, неогенових і четвертинних відкладів.

Одним з основних джерел постачання населення якісною питною водою на території області є водоносні горизонти неогенових і палеогенових відкладів. Підземні води неогенових відкладів на території області поширені практично повсюдно, за винятком Приазовського та Придніпровського масивів. Водоносний комплекс палеогенових відкладів порівняно з іншими водоносними горизонтами має найбільше практичне значення по якості, водозбагаченості і кількості експлуатаційних запасів підземних вод.

В Запорізькій області спостерігається значна територіальна нерівномірність запасів і забезпеченості окремих районів підземними водами.

За рахунок підземних вод повністю здійснюється господарсько-питне водопостачання населених пунктів більшості території області, включаючи міста Мелітополь, Енергодар, Токмак, Пологи, Гуляйполе, Кам'янка-Дніпровська.

Гострою є проблема водопостачання населених пунктів якісною питною водою в центральній, північній частинах області та на крайньому півдні, де майже відсутні запаси підземних вод, тому єдиним надійним джерелом питного водопостачання населення значної частини області є р. Дніпро.

У 2023 році з підземних водоносних горизонтів забрано 2,398 млн. м³ води та використано:

на господарсько-питні потреби – 1,626 млн. м³,
на виробничі потреби – 0,147 млн. м³,
на інші потреби – 0,129 млн. м³.

Екзогенні геологічні процеси

Екзогенні геологічні процеси або зовнішня динаміка Землі (далі – ЕГП) – це процеси, зумовлені зовнішніми силами, які діють на поверхні Землі. До екзогенних процесів відноситься переміщення водних і повітряних мас, рух води в атмосфері, на поверхні та в надрах Землі, зміна складу гірських порід, перенесення і розпад продуктів вивітрювання, утворення осадових порід.

Особливості геолого-гідрогеологічних умов території області обумовлюють розвиток таких ЕГП як зсуви, абразія та акумуляція, переробка берегів водосховищ, підтоплення, осідання земної поверхні над гірничими виробками, просідання лесових ґрунтів.

Поширення ЕГП на території Запорізької області

Таблиця 7.1

№ з/п	Вид ЕГП	Площа поширення, км ²	Кількість проявів, шт.	Ураженість, %
1	Зсуви	3,6	205	0,02
2	Карст (відклади, що здатні до картування) перекритого типу	18 790,0	-	69,1
3	Підтоплення	131,0	248*	0,48
4	Лесові ґрунти, що здатні до просідання, з них: I типу II типу	17 840,0 7 310,0 10 530,0		65,6 26,9 38,7
5	Осідання над гірничими виробками	82,0		0,3
6	Абразія	270,0 км		
7	Переробка берегів водосховищ	87,0 км		

* - населений пункт

В Запорізькій області, в основному, екзогенні геологічні процеси (ЕГП) розвинені на узбережжях Азовського моря, Каховського та Дніпровського водосховищ.

Останні моніторингові спостереження проводилися у 2021 році на 16 абразійно-обвальних та зсувних ділянках I категорії та 4 ділянках II категорії: зсуви – Ботієвська, Шевченківська, обвали – Приморська, акумуляція – Бердянська коса.

В межах області виявлено 205 зсувів загальною площею 3,6 км². На забудованих територіях зафіксовано 24 прояви.

Зсуви мають прояв на берегах водосховищ: - лівому березі Запорізького (Дніпровського) - між селами Перун і Круглик; на північному узбережжі Каховського - біля села Червонодніпровка; на південному узбережжі Каховського - на захід від села Велика Знам'янка, на схилах Мамаєвої гори, лінія узбережжя с. Балки - с. Скельки - с. Кам'янське. На материковій частині області

зсуви розвиваються на правому березі р. Молочна, вздовж сс. Терпіння - Троїцьке - Старобогданівка - Виноградне.

На узбережжі Азовського моря зсувні процеси розвинуті в Бердянському районі та біля с. Ботієво Мелітопольського району. Основним зсувоутворюючим фактором є абразія. У 2021 р. найбільш небезпечною, з точки зору активного розвитку ЕГП, є Ботієвська ділянка (берег Обіточної затоки, 1,0 км на захід від гирла р. Корсак). На початку 70-х років минулого сторіччя довжина ділянки складала 760,0 м, а на кінець 2012 року її довжина збільшилась майже вдвічі та складала 1480,0 м, у 2017 році - 1,8 км, у 2018 р. - 1,83 км, у 2019 р. - 1,842 км. На кінець 2021 р. довжина ділянки становила вже 1,846 км.

Більш активні зсувні явища спостерігались в східній частині ділянки, в напрямку гирла р. Корсак. Амплітуда зміщення зсувних мас у 2021 р. становила 0,9 м.

Узбережжя в межах зсуву просувається в бік континенту. На плато, менш ніж у 300,0 м від берега, розташована вітряна електростанція.

На інших обстежених територіях області відмічалась тимчасова стабілізація зсувного процесу.

За даними багаторічних спостережень на гідропосту Бердянського морського порту спостерігається тенденція до підвищення рівня моря. Розмив берегів буде продовжуватися, а відповідно будуть розвиватися й обвальні-зсувні процеси.

Підтоплення, що обумовлене природними умовами, приурочене до заплав рр. Великий та Малий Утлюк, Молочної, Лозоватка, Обіточна, Берда. Техногенне підтоплення обумовлене інфільтрацією зі зрошувальних каналів на масивах зрошування, замуленням рік і балок, підпором вод лиманами.

Підтоплення зафіксоване на території 248 населених пунктів.

Площі зрошуваних земель у Запорізькій області з глибиною залягання рівнів ґрунтових вод на 1 січня 2006 року складали:

менше 1,0 метра	- 0,03 тис. га (0,01 %);
від 1,0 метра до 2,0 метрів	- 1,28 тис. га (0,53 %);
від 2,0 метрів до 3,0 метрів	- 13,44 тис. га (5,6 %);
від 3,0 метрів до 5,0 метрів	- 60,7 тис. га (25,26 %);
більше 5,0 метрів	- 164,82 тис. га (68,6 %).

Оскільки спостереження за підтопленням не проводяться, нових даних щодо площ підтоплення немає.

Загальна довжина берегу Азовського моря з розвитком абразії, складає 270 км, разом з Азовськими косами, Утлюкським та Молочним лиманами - 390 км. Довжина берегу з активним розвитком абразії в 2021 р. становила 100,0 км. Довжина абразійного берегу, ускладненого зсувами, становить 21,5 км, з них 6,0 км закріплено берегозахисними спорудами.

Багаторічна (2017 - 2021 рр.) швидкість абразії становила 0-3,0 м/рік, середня - 1,5 м/рік. Відступання берегової лінії в межах берегів абразійно-обвального типу в 2021 р. становило 0,7-2,7 м.

Активізація процесів абразії викликана трансгресією із середньорічним підняттям рівня моря 1,0 см/рік, що постійно приводить до зміни базису абразії.

Переробка берегів на Каховському та Дніпровському водосховищах відбувається на ділянках загальною довжиною 87 км (Каховське — 80 км, Дніпровське - 7 км).

За даними спостережень минулих років ширина смуги переробки коливалася від 1,5 до 5,0 м, у середньому складаючи 2,5 м, багаторічна швидкість переробки становила 0,3-1,3 м/рік, середня - 0,8 м/рік. Довжина забудованого берегу в зоні переробки складала 23,0 км, а швидкість переробки - 0,2-0,6 км/рік.

У зоні розвитку процесу знаходиться північна частина території водозабору м. Енергодар і частина залізниці містами Василівка – Запоріжжя, довжиною 24 км.

Карст перекритого типу поширений на площі 18,79 тис. км² (69,1 % території області), невеликі площі карсту відкритого типу виявлено лише на узбережжі Каховського водосховища та схилах річкових долин, де він розвивається у вапняках сармату нішами, кавернами, невеликими порожнинами. Активних процесів карстоутворення не фіксується.

Осідання земної поверхні над гірничими виробками розвивається понад 30 років над шахтним полем Південно-Білозерського родовища залізних руд. У процесі гірничих робіт поступово збільшувалась мульда осідання, за даними спостережень минулих років її площа досягає 82,0 км² (0,3 % території області), спостереження за змінами площ призупинені у зв'язку зі стабілізацією процесу осідання.

Лесові ґрунти, що мають здатність до просідання, фіксуються на площі 17,84 тис. км² (65,6 % території). Ґрунти, що відповідають I типу умов за просіданням займають площу 7,31 тис. км² (26,9 %), а на площі 10,53 тис. км² (38,7 %) поширені ґрунти, які характеризуються II типом. На лесових ґрунтах II типу побудовані міста Запоріжжя, Мелітополь, Дніпрорудне, Токмак, Приморськ, Вільнянськ, частково - Бердянськ та інші. Майже всі вони зазнають техногенного підтоплення. У м. Запоріжжя спостерігається відчутна просадка лесових ґрунтів і, як наслідок, відбувається деформація споруд.

Непросідаючі лесові ґрунти поширені на площі 5,35 тис. км² (19,7 % території області).

Вирішення проблем, пов'язаних з активізацією ЕГП, укріплення берегів з метою запобігання подальшій ескалації екологічного лиха, подолання наслідків небезпечної екологічної ситуації, захисту і збереження цінних природно - лікувальних ресурсів та рекреаційного потенціалу регіону, можливе за умови комплексного підходу на державному рівні з залученням можливостей місцевого рівня.

3. Дозвільна діяльність у сфері використання надр

Надання спеціальних дозволів на користування надрами здійснювалося Державною службою геології та надр України відповідно до Порядку надання спеціальних дозволів на користування надрами (постанова КМУ від 30.05.2011 № 615 (в разі отримання спеціального дозволу без проведення аукціону), який втратив чинність на підставі постанови КМУ від 04.07.2023 № 749), та Порядку

проведення аукціону (електронних торгів) з продажу спеціального дозволу на користування надрами (постанова КМУ від 23.09.2020 № 993).

За п'ять років проведення е-торгів видано 415 спеціальних дозволів за понад 4,2 млрд грн.

У 2023 році до місцевих бюджетів Запорізької області сплачено 2 млн грн ренти за користування надрами.

Корисні копалини місцевого значення - вапняк, гаж, гіпс, крейда, пісок, сапропель, суглинок, супісок. 100 % рентної плати (5 або 10 % від ціни реалізації товару) зараховується до бюджетів органів місцевого самоврядування.

Корисні копалини загальнодержавного значення (постанова Кабінету Міністрів України від 12.12.1994 № 827) до 30 % рентної плати (до 45 % від ціни реалізації товару) зараховується до бюджетів органів місцевого самоврядування, районних та обласних рад.

Законом України від 09.04.2014 № 1193-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скорочення кількості документів дозвільного характеру», який набрав чинності з 26.04.2014, внесено зміни до ст. 106 Водного кодексу України, згідно з якими погодження проектів буріння експлуатаційних водозабірних свердловин здійснюється в порядку, встановленому Законом України «Про регулювання містобудівної діяльності».

4. Геологічний контроль за вивченням та використанням надр

Статтею 61 Кодексу України «Про надра» визначено органи, що здійснюють державний контроль і нагляд за веденням робіт з геологічного вивчення надр, їх використанням та охороною, відповідно:

державний контроль за геологічним вивченням надр (державний геологічний контроль) та раціональним і ефективним використанням надр України здійснюється центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр;

державний нагляд за веденням робіт з геологічного вивчення надр, їх використанням та охороною, а також використанням і переробкою мінеральної сировини (державний гірничий нагляд) здійснюється центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони праці;

державний контроль за використанням і охороною надр у межах своєї компетенції здійснює центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів.

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів, здійснює в межах своєї компетенції розрахунок розміру збитків, заподіяних державі внаслідок самовільного користування надрами, відповідно до методики визначення розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок самовільного користування надрами, затвердженої наказом Міндовкілля від 15.09.2022 № 366.

У зв'язку із з активними бойовими діями та тимчасовою окупацією російськими військами території Запорізької області перевірки з даного питання не проводилось.

5. Державна політика та заходи щодо геологічного вивчення та раціонального використання надр

На сьогодні перед Україною стоять завдання стосовно виведення економіки держави з кризової ситуації та формування належного рівня економічної безпеки держави у довгостроковій перспективі, перед Державною службою геології та надр України як центральним органом виконавчої влади у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр постає задача забезпечення постійного нарощування запасів корисних копалин, що потребує щорічного зростання обсягів геологорозвідувальних робіт більше, ніж у 2 рази, проти сьогоденішнього їх рівня.

Проблема розвитку мінерально-сировинної бази України як матеріальної основи зростання національної економіки потребує зваженого системного підходу, оптимальним варіантом якого є збалансоване використання ресурсів держави і приватного бізнесу та запровадження інноваційно-інвестиційного механізму надрокористування. Це дасть змогу підвищити ефективність засобів

впливу з боку держави на розвиток геологічної галузі, забезпечити впровадження сучасних ефективних форм господарювання, створити додаткові робочі місця на підприємствах мінерально-сировинного комплексу та збільшити його внесок у розвиток національної економіки, зменшити її залежність від імпорту окремих видів мінеральної сировини та зміцнити експортний потенціал.

Враховуючи наведене, центральний орган виконавчої влади у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр (Держгеонадра) надає надра у користування шляхом видачі спеціальних дозволів на користування надрами із встановленням умов користування надрами, визначених центральними органами виконавчої влади, відповідальними за формування та реалізацію державної політики у сферах охорони навколишнього природного середовища, водних ресурсів, та органами місцевого самоврядування.

Поряд з цим, на Держгеонадра, як на уповноважений центральний орган виконавчої влади у сфері надрокористування, покладено завдання щодо здійснення державного геологічного контролю за геологічним вивченням та використанням надр, зокрема в частині виконання надрокористувачами вимог законодавства про надрокористування та особливих умов спеціальних дозволів на користування надрами.

По основним напрямкам діяльності раціонального використання та охорони надр у регіоні користувачі повинні дотримуватись наступних принципів:

- недопущення втрат корисних копалин при розробці родовищ;

- впровадження сучасних технологій з метою видобутку супутніх корисних копалин;

- рекультивація земель, порушених в процесі розробки родовищ;

- збільшення обсягу використання розкритих порід для рекультивації гірничих виробіток;

- впровадження сучасних технологій для зменшення впливу гірничих робіт на запаси підземних вод, які використовуються для централізованого водопостачання.

8. ВІДХОДИ

1. Структура утворення та накопичення відходів

Управління відходами залишається однією із важливих екологічних проблем та потребує системного вирішення. Перетворення системи управління відходами на екологічно безпечну є для України одним із пріоритетних завдань. Домінуючим способом управління відходами у 2023 році, як і у

попередні роки, залишалося їх видалення.

Таким чином, зберігається тенденція до прогресуючого накопичення відходів як у промисловому, так і у побутовому секторі.

Ситуація ускладнюється й тим, що зберігається значний розрив між обсягами накопичених відходів і обсягами їх оброблення та відновлення.

Значні обсяги щорічного утворення відходів в Україні та відсутність ефективних заходів, спрямованих на запобігання їх утворенню, обробленню та екологічно безпечному видаленню, поглиблюють екологічну кризу і стають гальмівним фактором розвитку національної економіки. Втрачається вагомий ресурсний потенціал, і водночас погіршується і так несприятлива екологічна ситуація.

На території області зосереджена значна кількість підприємств важкої промисловості та підприємств з виробництва та розподілення електроенергії, газу, тепла, води. Також, в області зосереджені хімічні, машинобудівні підприємства та підприємства гірничодобувного комплексу.

Виробнича діяльність підприємств пов'язана з утворенням відходів I–IV класів небезпеки.

Утворення відходів I–IV класів небезпеки, тис. тонн

Таблиця 8.1.1

Показник	2021 рік	2022 рік	2023 рік*
Утворено відходів I–IV класів небезпеки	5 599,1	1 724,6	1 426,3
у тому числі:			
відходи I –III класів небезпеки	16,1	4,390	2,48

* - статистичні дані можуть бути уточнені. Дані наведено за місцезнаходженням (реєстрації) підприємств.

Протягом 2023 року на основних підприємствах - забруднювачах у Запорізькій області утворено 719 183,358 тонн відходів, з яких:

передано для відновлення – 4 690,099 тонн;

передано для видалення – 5 628,431 тонн.

**Утворення та управління відходами
на основних підприємствах - забруднювачах, тонн***

Таблиця 8.1.2

Назва підприємства	Кількість утворених відходів, тонн			Кількість відходів переданих іншим підприємствам для подальшого управління, тонн	
	Усього	У тому числі		Видалення (D1- D15)	Відновлення (R1- R13)
		відходи, що не є небезпечними	небезпечні відходи		
ПАТ «Запорізький металургійний комбінат «Запоріжсталь»	704 024,742	703 698,002	326,740	497,233	402,66
ПрАТ «Запоріжжкокс»	7 199,742	7 196,686	3,056	181,148	1 315,749
ТОВ «Запорізький титано-магнієвий комбінат»	731,506	44,8	686,706	44,8	686,706
АТ «Запорізький завод феросплавів»	4 386,859	4 357,358	29,501	4 342,25	50,14
ПрАТ «Запоріжсклофлюс»	336,664	336,233	0,431	182,9	153,764
ПрАТ «Запорізький абразивний комбінат»	2 503,845	2 500,785	3,06	380,1	2 081,08

* - таблиця заповнена за даними узагальнення звітів суб'єктів господарювання про утворення та поводження з відходами підприємств № 1 – відходи (річна).

2. Поводження з відходами (збирання, зберігання, утилізація та видалення)

Виробнича діяльність підприємств пов'язана з утворенням значної кількості відходів. Запорізька область замикає п'ятірку регіонів з найбільшим показником утворення відходів (після Дніпропетровської, Полтавської, Кіровоградської та Донецької областей).

Масштабне ресурсовикористання та енергетично-сировинна спеціалізація економіки регіону в цілому сприяють значному утворенню і накопиченню відходів виробництва та споживання.

Основні показники поводження з відходами I–IV класів небезпеки (тис. тонн)

Таблиця 8.2.1.

№ з/п	Показники	2021 рік	2022 рік	2023 рік*
1	Утворено	5 599,067	1 724,575	1 426,306
2	Отримано від інших підприємств	430,665	708,236	785,548
3	Спалено	51,474	4,995	0,989
3.1	у тому числі з метою отримання енергії	51,444	4,995	0,989
4	Використано (утилізовано)	3 172,142	553,728	0,873
5	Направлено в сховища організованого складування (поховання)	1 663,703	844,069	1 191,452
6	Передано відходів на сторону	-	650,926	681,642
7	Наявність на кінець звітної року у сховищах організованого складування та на території підприємств	301,646	406,498	8,292

* - статистичні дані можуть бути уточнені. Дані наведено за місцезнаходженням (реєстрації) підприємств.

Роботу з підтримання санітарного стану території, організації збору побутових відходів, виявлення та ліквідації стихійних звалищ проводять комунальні та приватні підприємства, сільські та селищні ради територіальних громад із залученням суб'єктів підприємницької діяльності, що провадять господарську діяльність на підпорядкованій території.

З метою обмеження та запобігання негативному впливу відходів на навколишнє природне середовище та здоров'я людини, законодавством забороняється захоронення не перероблених (необроблених) побутових відходів.

Значну частину у складі побутових відходів займає вторинна сировина (полімерна тара (упаковка), відходи паперу та картону, брухт чорних та кольорових металів, деталі устаткування, інше). На території області є ряд суб'єктів господарювання, які займаються в правовому полі збиранням відходів, як вторинної сировини.

Суб'єкти господарювання, що здійснюють збирання, заготівлю відходів як вторинної сировини у Запорізькій області

Таблиця 8.2.2.

№ з/п	Найменування/ Прізвище, ім'я, по батькові (за наявності)	Місцезнаходження/ Місце проживання*	Контактні дані (вебадреса, телефон, електронна пошта)*	Спеціалізація (види вторинної сировини)*
1	2	3	4	5
1	Пункт прийому вторсировини	вул. Звенигородська, 7, м. Запоріжжя		Папір, алюміній, PET-пляшки, склобій
2	Пункт прийому вторсировини	вул. Звенигородська, 2, м. Запоріжжя		Папір, алюміній, PET-пляшки, склобій
3	Пункт прийому вторсировини	вул. Дегтярьова, 5 а, м. Запоріжжя		Папір, алюміній, PET-пляшки, склобій
4	Пункт прийому вторсировини	вул. Дніпровське шосе, 48, м. Запоріжжя		Папір, алюміній, PET-пляшки, склобій
5	Пункт прийому вторсировини	вул. Сергія Синенка, 73, м. Запоріжжя		Папір, алюміній, PET-пляшки, склобій
6	Пункт прийому вторсировини	вул. Сергія Синенка, 49 а, м. Запоріжжя		PET-пляшки, склотара, картон, папір, пластикові кришечки, поліетиленова плівка/стрейч-плівка, поліетиленові пакети
7	Пункт прийому вторсировини	вул. Сергія Синенка, 23, м. Запоріжжя		Папір, алюміній, PET-пляшки, склобій

№ з/п	Найменування/ Прізвище, ім'я, по батькові (за наявності)	Місцезнаходження/ Місце проживання*	Контактні дані (вебадреса, телефон, електронна пошта)*	Спеціалізація (види вторинної сировини)*
1	2	3	4	5
8	Пункт прийому вторсировини	вул. Дудикіна, 3, м. Запоріжжя		Папір, алюміній, РЕТ- пляшки, склобій
9	Пункт прийому вторсировини	вул. Бородинська, 19 а, м. Запоріжжя		Папір, алюміній, РЕТ- пляшки, склобій
10.	Пункт прийому вторсировини	вул. Ладозька, 26, м. Запоріжжя		Папір, алюміній, РЕТ- пляшки, склобій
11	Пункт прийому вторсировини	вул. Професора Толока, 18, м. Запоріжжя		Папір, алюміній, РЕТ- пляшки, склобій
12	Пункт прийому вторсировини	вул. Ладозька, 19, м. Запоріжжя		Папір, алюміній, РЕТ- пляшки, склобій
13	Пункт прийому вторсировини	вул. Ладозька, 34, м. Запоріжжя		Папір, алюміній, РЕТ- пляшки, склобій
14	Пункт прийому вторсировини	вул. Товариська, 39, м. Запоріжжя		Папір, алюміній, РЕТ- пляшки, склобій
15	Пункт прийому вторсировини	пр. Металургів, 2 в, м. Запоріжжя		Папір, алюміній, РЕТ- пляшки, склобій
16	Пункт прийому вторсировини	вул. Незалежної України, 24, м. Запоріжжя		Папір, алюміній, РЕТ- пляшки, склобій
17	Пункт прийому вторсировини	пр. Металургів, 14 а, м. Запоріжжя		Папір, алюміній, РЕТ- пляшки, склобій
18	Пункт прийому вторсировини	вул. Трегубенка, 17, м. Запоріжжя		Папір, алюміній, РЕТ- пляшки, склобій
19	Пункт прийому вторсировини	вул. 12 Квітня, 21, м. Запоріжжя		Папір, алюміній, РЕТ- пляшки, склобій
20	Пункт прийому вторсировини	вул. Перемоги, 28, м. Запоріжжя		Папір, алюміній, РЕТ- пляшки, склобій
21	Пункт прийому вторсировини	вул. Паркова, 8, м. Запоріжжя		Папір, алюміній, РЕТ- пляшки, склобій
22	Пункт прийому вторсировини	вул. Нижньо- дніпровська, 6 г, м. Запоріжжя		Папір, алюміній, РЕТ- пляшки, склобій
23	Пункт прийому вторсировини	бул. Шевченка, 69, м. Запоріжжя		Папір, алюміній, РЕТ- пляшки, склобій
24	Пункт прийому вторсировини	вул. Незалежної України, 45,		Папір, алюміній, РЕТ- пляшки, склобій

№ з/п	Найменування/ Прізвище, ім'я, по батькові (за наявності)	Місцезнаходження/ Місце проживання*	Контактні дані (вебадреса, телефон, електронна пошта)*	Спеціалізація (види вторинної сировини)*
1	2	3	4	5
		м. Запоріжжя		
25	Пункт прийому вторсировини	вул. Миру, 8, м. Запоріжжя		Папір, алюміній, РЕТ- пляшки, склобій
26	Пункт прийому вторсировини	вул. Гончаренка, 9/192, м. Запоріжжя		Папір, алюміній, РЕТ- пляшки, склобій
27	Пункт прийому вторсировини	вул. Незалежної України, 66/6, м. Запоріжжя		Батарейки
28	Пункт прийому вторсировини	вул. Лермонтова, 2, м. Запоріжжя		Папір, алюміній, РЕТ- пляшки, склобій
29	Пункт прийому вторсировини	вул. Лермонтова, 9, м. Запоріжжя		Папір, алюміній, РЕТ- пляшки, склобій
30	Пункт прийому вторсировини	вул. Лермонтова, 17, м. Запоріжжя		Папір, алюміній, РЕТ- пляшки, склобій
31	Пункт прийому вторсировини	вул. Запорізька, 38, м. Запоріжжя		Папір, алюміній, РЕТ- пляшки, склобій
32	Пункт прийому вторсировини	вул. Патріотична, 57, м. Запоріжжя		Папір, алюміній, РЕТ- пляшки, склобій
33	Пункт прийому вторсировини	вул. Кам'яногірська, 25, м. Запоріжжя		Папір, алюміній, РЕТ- пляшки, склобій
34	Пункт прийому вторсировини	вул. Яценка, 8, м. Запоріжжя		Папір, алюміній, РЕТ- пляшки, склобій
35	Пункт прийому вторсировини	пр. Соборний, 152 в, м. Запоріжжя		Папір, алюміній, РЕТ- пляшки, склобій
36	Пункт прийому вторсировини	вул. Поштова, 167, м. Запоріжжя		Папір, алюміній, РЕТ- пляшки, склобій
37	Пункт прийому вторсировини	вул. Шкільна, 7, м. Запоріжжя		Папір, алюміній, РЕТ- пляшки, склобій
38	Пункт прийому вторсировини	вул. Поштова, 159, м. Запоріжжя		Папір, алюміній, РЕТ- пляшки, склобій
39	Пункт прийому вторсировини	вул. Залізнична, 9, м. Запоріжжя		Папір, алюміній, РЕТ- пляшки, склобій
40	Пункт прийому вторсировини	вул. Запорізька, 9 а, м. Запоріжжя		Папір, алюміній, РЕТ- пляшки, склобій
41	Пункт прийому вторсировини	вул. Олександрівська, 114, м. Запоріжжя		Папір, алюміній, РЕТ- пляшки, склобій

№ з/п	Найменування/ Прізвище, ім'я, по батькові (за наявності)	Місцезнаходження/ Місце проживання*	Контактні дані (вебадреса, телефон, електронна пошта)*	Спеціалізація (види вторинної сировини)*
1	2	3	4	5
42	Пункт прийому вторсировини	вул. Хортицьке шосе, 30 а, м. Запоріжжя		РЕТ-пляшки, тетрапак, алюміній, картон, папір, пластикові кришечки, поліетиленова плівка/стрейч-плівка, склотара, поліетиленові пакети
43	Пункт прийому вторсировини	вул. Гоголя, 91, м. Запоріжжя		Папір, алюміній, РЕТ- пляшки, склобій
44	Пункт прийому вторсировини	вул. Поштова, 77, м. Запоріжжя		Папір, алюміній, РЕТ- пляшки, склобій
45	Пункт прийому вторсировини	вул. Глісерна, 5, м. Запоріжжя		Папір, алюміній, РЕТ- пляшки, склобій
46	Пункт прийому вторсировини	вул. Жуковського, 20, м. Запоріжжя		Папір, алюміній, РЕТ- пляшки, склобій
47	Пункт прийому вторсировини	вул. Військоматна, 28, м. Запоріжжя		Папір, алюміній, РЕТ- пляшки, склобій
48	Пункт прийому вторсировини	вул. Військоматна, 28, м. Запоріжжя		Папір, алюміній, РЕТ- пляшки, склобій
50	Пункт прийому вторсировини	вул. Тенісна, 13, м. Запоріжжя		Папір, алюміній, РЕТ- пляшки, склобій
51	Пункт прийому вторсировини	вул. Вроцлавська, 16, м. Запоріжжя		Папір, алюміній, РЕТ- пляшки, склобій
52	Пункт прийому вторсировини	вул. Добровольчих Батальйонів, 36, м. Запоріжжя		Папір, алюміній, РЕТ- пляшки, склобій
53	Пункт прийому вторсировини	вул. Козацька, 37, м. Запоріжжя		Папір, алюміній, РЕТ- пляшки, склобій
54	Пункт прийому вторсировини	вул. Козацька, 37, м. Запоріжжя		Папір, алюміній, РЕТ- пляшки, склобій
55	Пункт прийому вторсировини	вул. Хортицьке шосе, 30 б, м. Запоріжжя		Папір, алюміній, РЕТ- пляшки, склобій
56	Пункт прийому вторсировини	вул. Хортицьке шосе, 20, м. Запоріжжя		Папір, алюміній, РЕТ- пляшки, склобій
57	Пункт прийому вторсировини	пр. Ювілейний, 39, м. Запоріжжя		Папір, алюміній, РЕТ- пляшки, склобій

№ з/п	Найменування/ Прізвище, ім'я, по батькові (за наявності)	Місцезнаходження/ Місце проживання*	Контактні дані (вебадреса, телефон, електронна пошта)*	Спеціалізація (види вторинної сировини)*
1	2	3	4	5
58	Пункт прийому вторсировини	вул. Василя Сергієнка, 38, м. Запоріжжя		Папір, алюміній, РЕТ- пляшки, склобій
59	Пункт прийому вторсировини	вул. Лахтинська, 13, м. Запоріжжя		Папір, алюміній, РЕТ- пляшки, склобій
60	Пункт прийому вторсировини	вул. Запорізького Козацтва, 35 б, м. Запоріжжя		Папір, алюміній, РЕТ- пляшки, склобій
61	Пункт прийому вторсировини	вул. Ентузіастів, 5, м. Запоріжжя		Папір, алюміній, РЕТ- пляшки, склобій
62	Пункт прийому вторсировини	вул. Світла, 14 а, м. Запоріжжя		Папір, алюміній, РЕТ- пляшки, склобій
63	Пункт прийому вторсировини	вул. Інженера Преображенського, 9, м. Запоріжжя		Папір, алюміній, РЕТ- пляшки, склобій

* Місцезнаходження, контактні дані та спеціалізацію суб'єктів господарювання, що здійснюють заготівлю відходів як вторинної сировини, нанесено на безкоштовну інтерактивну карту пунктів прийому вторсировини - Recycle Map, яка розроблена за ініціативи ГО «Ініціативна група сприяння і популяризації вторинного перероблення відходів» для сприяння і популяризації сортування та вторинного перероблення відходів. Ознайомитися з картою можна за посиланням: <https://zaxid.net/news/https://recyclemap.org/>.

На даний час на території Запорізької області, підконтрольній Україні, обліковується 21 місце видалення відходів. На території Запорізької міської громади розміщено 2 полігони твердих побутових відходів (далі – ТПВ), один з яких закритий. Полігон № 1 м. Запоріжжя розташований на земельній ділянці площею 47,0707 га, введений в експлуатацію у 1952 році. Власником полігону ТПВ є ТОВ «ВЕЛЬТУМ-Запоріжжя», який розробив план реконструкції (рекультивуації) полігону ТПВ. За даними Єдиного реєстру з оцінки впливу на довкілля суб'єкт господарювання у 2020 році отримав висновок з оцінки впливу на довкілля, виданий Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України для провадження планованої діяльності «Реконструкція (рекультивація) полігону твердих побутових відходів ТППВ-1 по вул. Базова 10-В в м. Запоріжжя».

Також на підконтрольній Україні території Запорізької області розміщено 15 полігонів промислових відходів, три з яких закриті.

Державні санітарні правила та норми «Гігієнічні вимоги щодо поводження з промисловими відходами та визначення їх класу небезпеки для здоров'я населення» (ДСанПіН 2.2.7.029-99), що регламентували поводження з промисловими відходами, призупинено рішенням Держпідприємництва від 15.07.2015 № 33. На даний час на стадії погодження знаходяться нормативні акти, які регламентують розміщення відходів на полігонах.

Крім того, експлуатуються 3 відвали мулових осадів КП «Водоканал» Запорізької міської ради та 1 муловий майданчик КП «Облводоканал» Запорізької обласної ради.

З початку російського вторгнення в області зафіксовано часткове пошкодження або повне руйнування 13 512 цивільних об'єктів, у тому числі житлові будинки (багатоповерхові та приватні) – 7776; заклади освіти, культури та спорту – 423, промислові об'єкти та об'єкти життєзабезпечення – 4272. Відходи руйнувань на підконтрольній території області лише за 2023 рік склали близько 31,4 тис. тонн.

Зберігати відходи від руйнувань відповідно до Порядку поводження з відходами, що утворились у зв'язку з пошкодженням (руйнуванням) будівель та споруд внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій або проведенням робіт з ліквідації їх наслідків (постанова Кабінету Міністрів України від 27.09.2022 № 1073) можливо на наявних об'єктах поводження з відходами, у кількості, що не перевищує відповідних норм і правил їх експлуатації, або за відсутності таких об'єктів на місцях тимчасового зберігання. Існуючі об'єкти управління відходами, що представляють собою місця видалення побутових відходів, не в змозі прийняти значної кількості відходів від руйнувань.

На даний час відходи руйнувань перевозяться і зберігаються на полігоні твердих побутових відходів № 1 на території Запорізької міської громади. Лише за 2023 рік на полігоні розміщено 12 425,7 тонн будівельних відходів та відходів руйнувань.

З метою прискорення проведення аварійно-рятувальних робіт, перевезення і розміщення відходів руйнувань рішенням Ради оборони Запорізької області від 19.12.2023 № 174 об'єкт незавершеного будівництва ПТПВ № 3 на земельній ділянці Широківської тергромади площею 27 га визначено місцем для тимчасового зберігання відходів від руйнувань, що утворилися у зв'язку із пошкодженням (руйнуванням) будівель та споруд.

Наразі в більшості випадків відходи від руйнувань залишаються за місцем утворення у зв'язку із небезпекою постійних обстрілів території.

Однією з проблем області є безхазяйні, непридатні до використання та заборонені до застосування хімічні засоби захисту рослин (ХЗЗР). При проведенні реформування колективних сільськогосподарських підприємств органами місцевого самоврядування недостатньо приділялось уваги питанню поводження з ХЗЗР, що призвело до втрати їх власника, особливо при розпаюванні господарств і зміні власності на землю, що ускладнює процедуру поводження з безхазяйними ХЗЗР.

У 2023 році інвентаризаційні комісії (розпорядження голови облдержадміністрації від 11.09.2017 № 474 «Про поводження з безхазяйними,

забороненими і непридатними до використання у сільському господарстві хімічними засобами захисту рослин») Бердянського, Василівського, Мелітопольського та Пологівського районів не мали можливості провести комплексну інвентаризацію місць накопичення ХЗЗР у зв'язку зі збройною агресією російської федерації на території України та тимчасовою окупацією більшої частини області. Одночасно з цим запропоновано використовувати в роботі зведені дані інвентаризації 2021 року.

Згідно зведених матеріалів інвентаризації, станом на травень 2021 року, на території Запорізької області загальна кількість непридатних ХЗЗР становить 252,714 т., у тому числі безхазяйних - 202,596 т. На підконтрольній Україні території Запорізької області розташовано:

2 склади з безхазяйними ХЗЗР у кількості 2,8 тонн (с. Васильківське Запорізького р-ну та с. Петро-Свистунове, Запорізького р-ну);

2 склади з ХЗЗР у кількості 7,056 тонн, які мають власника (м. Гуляйполе Пологівський р-н Запорізької області).

Пологівською районною військовою адміністрацією 06.10.2023 проведено позачергове засідання постійно діючої комісії з питань поводження з безхазяйними, забороненими і непридатними до використання в сільському господарстві ХЗЗР, на якому зазначено:

склад ХЗЗР ТОВ «Новий заповіт» знищено після авіаудару військ російської федерації навесні 2022 року;

склад ХЗЗР ПАТ «Аграрний дім» знаходиться в зоні активних бойових дій (стан складу визначити неможливо).

Запорізькою районною державною адміністрацією також проведено позачергову інвентаризацію місць накопичення заборонених і непридатних до використання в сільському господарстві ХЗЗР. Згідно актів станом на 06.10.2023:

стан складу з безхазяйними ХЗЗР (с. Петро-Свистунове, Запорізького р-ну) незадовільний, ХЗЗР візуально відсутні;

стан складу з безхазяйними ХЗЗР (с. Васильківське Запорізького р-ну) незадовільний, ХЗЗР візуально відсутні.

Поводження з непридатними пестицидами*

Таблиця 8.2.3.

Назва району	Кількість, тонн	Кількість складів	Стан складських приміщень (одиниць)		
			Добрий	Задовільний	Незадовільний
Бердянський район	29,062	13	1	1	11
Василівський район	40,69	6	-	-	6
Запорізький район	0	2	-	-	2
Мелітопольський район	22,691	19	2	4	13
Пологівський район	157,471	9	-	3	6
ВСЬОГО	249,914	49	3	8	38

* - після деокупації Запорізької області інформація буде уточнена по Бердянському, Василівському, Мелітопольському та частині Пологівського районів.

3. Транскордонне перевезення небезпечних відходів

Екологічний контроль при транскордонному перевезенні відходів, які потребують наявності дозволу та повідомлення профільного міністерства,

здійснюється відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 13.07.2000 № 1120 «Про затвердження Положення про контроль за транскордонним перевезенням небезпечних відходів та їх утилізацією/видаленням і Жовтого та Зеленого переліків відходів».

Відповідно до вищезазначеного Положення, за інформацією Державної екологічної інспекції Південного округу (Запорізька та Херсонська область), перевірка дозволів та повідомлень на транскордонне перевезення відходів за період 2023 року не проводилась.

4. Державна політика та заходи у сфері поводження з відходами

У 2023 році в Україні стартувала реформа у сфері управління відходами. Набрав чинності (09.07.2023) рамковий євроінтеграційний документ - Закон України «Про управління відходами». Документ запустив реформу у сфері управління з відходами та наближає наше законодавство до законодавства ЄС. Рамковий закон - це той фундамент, на якому будуватиметься реформа. Ним передбачено наступні зміни в управлінні відходами:

- нова дієва дозвільна система;
- децентралізація управління відходами;
- багаторівневе планування;
- розбудова інфраструктури;
- європейські принципи – ієрархія управління відходами, розширена відповідальність виробника, «забруднювач платить».

Наразі реформа продовжується. Уряд працює над розробкою секторального законодавства для регулювання окремих положень Закону. Заплановано ухвалити наступні секторальні закони:

«Про обмеження виробництва та обігу пластикової продукції одноразового використання на території України»;

«Про батареї та акумулятори»;

«Про відходи електричного та електронного обладнання»;

«Про упаковку та відходи упаковки»;

«Про відходи видобувної промисловості».

Кожен з секторальних законів – це також базовий документ, для реалізації якого необхідно прийняти низку підзаконних актів – постанов Уряду, наказів Міндовкілля, Мінінфраструктури та технічних регламентів.

Закон «Про управління відходами» врегульовує питання дозвільної системи, визначає необхідний пакет документів для отримання дозволів, приналежність їх до відповідних реєстрів і передбачає подання електронної звітності завдяки сервісам «ЕкоСистеми».

Закон також урегульовує питання розділення повноважень між міністерствами, органами місцевого самоврядування та місцевими органами влади. Відтепер встановлено належне регулювання ринку відходів, прописані чіткі правила співпраці органів місцевого самоврядування, інвесторів, переробних підприємств, виробників продукції та товарів, що дозволяють надавати якісні та доступні послуги у сфері управління відходами.

Нове законодавство передбачає рух від державного плану управління відходами аж до планів управління відходами підприємств.

Для реалізації положень Закону, на обласні державні адміністрації покладено забезпечення реалізації заходів Національного плану управління відходами та Національної програми запобігання утворенню відходів. Це буде відображено в регіональних планах управління відходами, та більш детально у місцевих планах управління відходами, які розробляються на заміну звичних нам схем санітарного очищення населених пунктів.

Запорізькою обласною державною адміністрацією наприкінці 2021 року розроблено Регіональний план управління відходами Запорізької області до 2030 року. Але він не був погоджений Міндовкіллям через відсутність відповідного Порядку.

Після набрання чинності Закону «Про управління відходами», виникла необхідність коригування Регіонального плану.

Наразі проблемними питаннями, які виникають під час коригування є:
окупація переважної частини Запорізької області та планування управління відходами руйнації для окупованих територій;

відсутність об'єктивних масивів статистичних даних необхідних для планування системою управління відходами області;

стрімке розширення нормативно правової бази та відсутність багатьох законодавчих актів, які регулюють основні положення Закону.

Зазначений стан справ та кількість проблем та викликів, які постають при плануванні управління відходами області потребує спільних зусиль для коригування Регіонального плану Запорізької області.

9. ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА

1. Екологічна безпека як складова національної безпеки

Відповідно до статті 50 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» екологічна безпека є такий стан навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей.

Це складова національної безпеки, процес управління системою національної безпеки, за якого державними і недержавними інституціями забезпечується екологічна рівновага і гарантується захист середовища проживання населення країни і біосфери в цілому, атмосфери, гідросфери, літосфери і космосфери, видового складу тваринного і рослинного світу, природних ресурсів, збереження здоров'я і життєдіяльності людей і виключаються віддалені наслідки цього впливу для теперішнього і майбутніх поколінь.

Складовими екологічної безпеки є: екологічний аудит, моніторинг, прогноз розвитку екологічної ситуації, екологічний менеджмент тощо.

Довкілля вважається безпечним, коли його стан відповідає встановленим у законодавстві критеріям, стандартам, лімітам і нормативам, які стосуються його чистоти (незабрудненості), ресурсомісткості (невиснаженості), екологічної стійкості, санітарних вимог, видового різноманіття, здатності задовольняти інтереси громадян.

Загрозами національній безпеці є наявні та потенційно можливі явища і чинники, що створюють небезпеку життєво важливим національним інтересам України.

Одним із важливих завдань забезпечення екологічної безпеки є забезпечення життєдіяльності населення у техногенно безпечному й екологічно чистому світі. Екологічна безпека є обов'язковим атрибутом прав і свобод людини і входить в мінімальний стандарт її життєзабезпечення.

2. Об'єкти підвищеної небезпеки

До переліку видів діяльності та об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку відносяться об'єкти, будівництво й експлуатація яких можуть негативно впливати на стан навколишнього природного середовища. Серед цих об'єктів найбільш небезпечними є об'єкти з виробництва вибухових речовин та утилізації непридатних боєприпасів; підприємства хімічної та нафтопереробної промисловості; об'єкти, що використовують хлор та аміак (холодильні установки, установки з очищення води тощо), склади пестицидів та агрохімікатів, аміакопроводи.

Об'єкт підвищеної небезпеки - об'єкт, на якому використовуються, виготовляються, переробляються, зберігаються або транспортуються одна або кілька небезпечних речовин чи категорій речовин у кількості, що дорівнює або перевищує нормативно встановлені порогові маси, а також інші об'єкти як такі, що відповідно до закону є реальною загрозою виникнення надзвичайної ситуації техногенного та природного характеру.

Керуючись Законом України «Про об'єкти підвищеної небезпеки», постановою Кабінету Міністрів України від 11.07.2002 № 956 «Про ідентифікацію і декларування безпеки об'єктів підвищеної небезпеки» (зі змінами та доповненнями), наказом Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи від 18.12.2000 № 338 «Про затвердження Положення про паспортизацію потенційно небезпечних об'єктів», який зареєстровано в Міністерстві юстиції України 24.01.2001 за № 62/5253 (зі змінами та доповненнями), з метою планової роботи по проведенню паспортизації потенційно небезпечних об'єктів Запорізької області, незалежно від форм власності, видано розпорядження голови Запорізької обласної державної адміністрації від 09.02.2007 № 46 «Про проведення паспортизації потенційно небезпечних об'єктів Запорізької області».

Доступ до інформації обмежено відповідно до статті 6 Закону України «Про доступ до публічної інформації».

3. Радіаційна безпека

Стан радіаційного забруднення території адміністративно-територіальної одиниці

З часів катастрофи на Чорнобильській АЕС населення України приділяє особливу увагу питанням впливу радіації на здоров'я людини, в тому числі, і за рахунок дії іонізуючого випромінювання, спричиненого штучними та природними джерелами іонізуючого випромінювання (далі – ДІВ).

ДІВ використовуються для контролю різноманітних технологічних процесів на підприємствах металургійної, нафтохімічної, гірничовидобувної галузі. Також ДІВ використовуються у науково-дослідних установах, підприємствах та закладах освіти, у медицині.

Забезпечення радіаційного захисту людини і навколишнього природного середовища при використанні ДІВ є пріоритетним напрямом державного регулювання ядерної та радіаційної безпеки.

Функції державного регулювання ядерної та радіаційної безпеки на території Запорізької, Донецької та Луганської областей здійснює Південно-Східна інспекція з ядерної та радіаційної безпеки на правах самостійного управління у Державній інспекції ядерного регулювання України (далі – Південно-Східна інспекція Держатомрегулювання).

Діяльність підприємств, організацій та установ, які використовують ДІВ, здійснюється на підставі ліцензій на право провадження діяльності з використання ДІВ, виданих Держатомрегулювання та її територіальними органами.

На території Запорізької області розташована ФІЛІЯ «ВІДОКРЕМЛЕНИЙ ПІДРОЗДІЛ ЗАПОРІЗЬКА АТОМНА ЕЛЕКТРИЧНА СТАНЦІЯ» АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА «НАЦІОНАЛЬНА АТОМНА ЕНЕРГОГЕНЕРУЮЧА КОМПАНІЯ «ЕНЕРГОАТОМ» (з 04 березня 2022 року знаходиться під російською окупацією). Перелік підприємств, установ та

організацій, що здійснювали діяльність з використання ДІВ у 2023 році, наведений у таблиці 9.3.1.

Кожна галузь має власні особливості у використанні ДІВ, що вимагає захисту для персоналу, який працює з ними. Забезпечення радіаційного захисту персоналу, населення та навколишнього середовища є важливим завданням державного регулювання у сфері використання ядерної енергії.

На території Запорізької області станом на 01.01.2024 розташовані 8 ліцензіатів (промислових підприємств – 5, медичних закладів – 3), які здійснюють діяльність з використання ДІВ, у результаті якої можуть утворюватися радіоактивні відходи у вигляді відпрацьованих ДІВ. За результатами аналізу відповідної звітності, що подається ліцензіатами в рамках виконання особливих умов ліцензій на право провадження діяльності з використання ДІВ та вимог Податкового кодексу України, радіоактивні відходи у ліцензіатів відсутні.

У 2023 році Комунальне некомерційне підприємство «Запорізька обласна клінічна лікарня» Запорізької обласної ради, завершило у повному обсязі свою діяльність з використання радіонуклідних ДІВ - генератора (барботеру) радону з радіонуклідом радій-226. ДІВ було передано Товариство з обмеженою відповідальністю «РАДОН МЕД» (м. Кропивницький), яке має відповідну ліцензію. Передача радіонуклідного ДІВ проведена з дотриманням всіх законодавчих вимог радіаційної безпеки.

З метою забезпечення обліку ДІВ та контролю за їх знаходженням та переміщенням, проведенням аналізу їх кількісного і якісного складу, прогнозування їх накопичення, обсягів обслуговування, потреби у виробничих потужностях підприємств - виробників ДІВ та спеціалізованих підприємств по поводженню з радіоактивними відходами, ДІВ реєструються в Державному реєстрі ДІВ та індивідуальних доз опромінення.

Станом на 01.01.2024 суб'єктами діяльності у сфері використання ядерної енергії, що здійснюють діяльність у Запорізькій області, зареєстровано 2005 джерел іонізуючого випромінювання (932 радіонуклідних та 1073 генеруючих ДІВ).

Протягом 2023 року радіаційних аварій на підконтрольній Україні території Запорізької області не зафіксовано.

Використання закритих радіонуклідних джерел іонізуючого випромінювання (ДІВ)

Таблиця 9.3.1*

№ з/п	Власник ДІВ	Адреса власника ДІВ	Примітка
1	Комунальне некомерційне підприємство «Міська лікарня екстреної та швидкої допомоги» Запорізької міської ради	69600, м. Запоріжжя, вул. Перемоги, 80	
2	Комунальне некомерційне підприємство «Запорізький регіональний протипухлинний центр» Запорізької обласної ради	69040, м. Запоріжжя, вул. Культурна, б. 177-А	

№ з/п	Власник ДІВ	Адреса власника ДІВ	Примітка
3	Комунальне некомерційне підприємство «Запорізька обласна клінічна лікарня» Запорізької обласної ради	69600, м. Запоріжжя, Оріхівське шосе, б. 10	Станом на 01.01.2024 ДІВ відсутні
4	Комунальне некомерційне підприємство «Мелітопольський онкологічний диспансер» Запорізької обласної ради	72319, Запорізька область, м. Мелітополь, вул. Героїв України, буд. 33	Тимчасово окупована територія
5	ДП «Запоріжжястандарт метрологія»	69057, м. Запоріжжя, вул. Антенна, 10	
6	Публічне акціонерне товариство «Запорізький металургійний комбінат «ЗАПОРІЖСТАЛЬ»	69008, м. Запоріжжя, Південне шосе, 72	
7	Акціонерне товариство «Запорізький завод феросплавів»	69035, м. Запоріжжя, вул. Діагональна, б. 11	
8	Підприємство з іноземними інвестиціями у формі приватного акціонерного товариства «Запорізький залізрудний комбінат»	71672, Запорізька область, Василівський район, с. Мала Білозірка, Веселовське шосе, 7 км	Тимчасово окупована територія
9	Філія «Відокремлений підрозділ Запорізька атомна електрична станція» Акціонерного товариства «Національна атомна енергогенеруюча компанія «ЕНЕРГОАТОМ»	71500, Запорізька область, м. Енергодар, вул. Промислова, 133	
10	Національний університет «Запорізька політехніка»	69063, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 64	ДІВ 5-ї категорії
11	Публічне акціонерне товариство «МОТОР СІЧ» (Авіакомпанія)	69068, м. Запоріжжя, пр-т. Моторобудівників, 15	ДІВ 5-ї категорії
12	Комунальне підприємство «Міжнародний аеропорт Запоріжжя»	69013, м. Запоріжжя, вул. Блакитна, 4	ДІВ 5-ї категорії
13	Приватне акціонерне товариство «Авіакомпанія КОНСТАНТА»	69013, м. Запоріжжя, вул. Блакитна, 4	ДІВ 5-ї категорії
14	ВІЙСЬКОВА ЧАСТИНА 3029 НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ	69013, м. Запоріжжя, вул. Військбуд, 123	ДІВ 5-ї категорії
15	Казенне підприємство «Науково-виробничий комплекс «ІСКРА»	69071, м. Запоріжжя, вул. Магістральна, 84	Станом на 01.01.2024 ДІВ відсутні
16	Комунальне некомерційне підприємство Бердянської міської ради «Бердянське територіальне медичне об'єднання»	71100, Запорізька область, м. Бердянськ, проспект Праці, 6	Тимчасово окупована територія. ДІВ 5-ї категорії
17	Акціонерне товариство «Мелітопольський м'ясокомбінат»	72319, Запорізька область, м. Мелітополь, вул. Кирова, 175	Тимчасово окупована територія. ДІВ 5-ї категорії

* - за інформацією Державної інспекції ядерного регулювання України.

Загальна характеристика радіаційної безпеки в Запорізькій області

Стан радіаційної безпеки в Запорізькій області зумовлений наявністю підприємств, організацій та установ, що використовують радіаційно-небезпечні

технології, а також їх впливом на обслуговуючий персонал, населення та навколишнє природне середовище.

У результаті повномасштабного вторгнення окупаційних військ російської федерації у 2022 році, близько 60% території Запорізької області опинилась під контролем окупантів. Це спричинило втрату регулюючого контролю над суб'єктами використання радіонуклідних джерел іонізуючого випромінювання, які залишилися на окупованій території.

У зв'язку із обмеженнями, що діють на період воєнного стану, планові інспекційні перевірки виконання вимог чинного законодавства, норм, правил з ядерної та радіаційної безпеки при здійсненні діяльності у сфері використання ядерної енергії підприємств, установ та організацій протягом 2023 року Південно-східною інспекцією не проводились.

Поточний аналіз стану забезпечення радіаційної безпеки у суб'єктів діяльності, які здійснюють діяльність з використання ДІВ на території Запорізької області, підконтрольних українській владі, здійснювався шляхом опрацювання звітних документів ліцензіатів, аналізу документів, які подаються заявниками на видачу (внесення змін) ліцензій на провадження окремих видів діяльності у сфері використання ядерної енергії.

Під час виконання вищезазначених заходів не були встановлені факти, які б вказували на погіршення стану радіаційної безпеки в регіоні внаслідок використання ДІВ.

Визначення стану радіаційної безпеки на підприємствах, які здійснюють діяльність з використання ДІВ на непідконтрольних Україні територіях, на даний час є неможливим.

Поводження з радіоактивними відходами

У зв'язку з тимчасовою окупацією ЗАЕС, інформація про стан сховищ та радіоактивних відходів відсутня.

4. Тимчасово окуповані території

Відповідно до Наказу Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України від 22.12.2022 № 309 «Про затвердження Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією», зі змінами від 20 грудня 2023 року № 363, в межах Запорізької області, визначено території, які тимчасово окуповані російською федерацією, а саме:

Найменування	Дата початку/ завершення тимчасової окупації
Бердянський район	
с. Андрівка Андрівської сільської територіальної громади	03.03.2022
с. Новотроїцьке Андрівської сільської територіальної громади	03.03.2022
с. Полоузівка Андрівської сільської територіальної громади	03.03.2022
с. Трояни Андрівської сільської територіальної громади	03.03.2022

Найменування	Дата початку/ завершення тимчасової окупації
смт Андріївка Андріївської селищної територіальної громади	03.03.2022
с. Дахно Андріївської селищної територіальної громади	03.03.2022
с. Дмитрівка Андріївської селищної територіальної громади	03.03.2022
с. Долинське Андріївської селищної територіальної громади	03.03.2022
с. Іванівка Андріївської селищної територіальної громади	03.03.2022
с. Коза Андріївської селищної територіальної громади	03.03.2022
с. Кримка Андріївської селищної територіальної громади	03.03.2022
с. Новосільське Андріївської селищної територіальної громади	03.03.2022
с. Оленівка Андріївської селищної територіальної громади	03.03.2022
с. Сахно Андріївської селищної територіальної громади	03.03.2022
с. Софіївка Андріївської селищної територіальної громади	03.03.2022
с. Успенівка Андріївської селищної територіальної громади	03.03.2022
с. Шевченка Андріївської селищної територіальної громади	03.03.2022
с. Шевченкове Андріївської селищної територіальної громади	03.03.2022
м. Бердянськ Бердянської міської територіальної громади	27.02.2022
с. Азовське Бердянської міської територіальної громади	27.02.2022
с. Нововасилівська Бердянської міської територіальної громади	27.02.2022
с. Роза Бердянської міської територіальної громади	27.02.2022
сел. Шовкове Бердянської міської територіальної громади	27.02.2022
с. Берестове Берестівської сільської територіальної громади	07.03.2022
с. Глодове Берестівської сільської територіальної громади	07.03.2022
с. Довбине Берестівської сільської територіальної громади	07.03.2022
с. Калайтанівка Берестівської сільської територіальної громади	07.03.2022
с. Малинівка Берестівської сільської територіальної громади	07.03.2022
с. Миколаївка Берестівської сільської територіальної громади	07.03.2022
с. Новоіванівка Берестівської сільської територіальної громади	07.03.2022
с. Новосолдатське Берестівської сільської територіальної громади	07.03.2022
с. Радивонівка Берестівської сільської територіальної громади	07.03.2022
с. Сачки Берестівської сільської територіальної громади	07.03.2022
с. Троїцьке Берестівської сільської територіальної громади	07.03.2022
с. Софіївка Софіївської сільської територіальної громади	26.02.2022
с. Гюнівка Софіївської сільської територіальної громади	26.02.2022
сел. Єлизаветівка Софіївської сільської територіальної громади	26.02.2022
с. Єлизаветівка Софіївської сільської територіальної громади	26.02.2022
с. Єлисеївка Софіївської сільської територіальної громади	26.02.2022
с. Зеленівка Софіївської сільської територіальної громади	26.02.2022
сел. Нельгівка Софіївської сільської територіальної громади	26.02.2022
с. Нельгівка Софіївської сільської територіальної громади	26.02.2022
с. Підгірне Софіївської сільської територіальної громади	26.02.2022
с. Радолівка Софіївської сільської територіальної громади	26.02.2022
с. Юр'івка Софіївської сільської територіальної громади	26.03.2022
с. Осипенко Осипенківської сільської територіальної громади	28.02.2022

Найменування	Дата початку/ завершення тимчасової окупації
сел. Бердянське Осипенківської сільської територіальної громади	28.02.2022
с. Деревецьке Осипенківської сільської територіальної громади	28.02.2022
с. Куликівське Осипенківської сільської територіальної громади	28.02.2022
с. Новопетрівка Осипенківської сільської територіальної громади	28.02.2022
с. Старопетрівка Осипенківської сільської територіальної громади	28.02.2022
с. Червоне Поле Осипенківської сільської територіальної громади	28.02.2022
м. Приморськ Приморської міської територіальної громади	26.02.2022
с. Азов Приморської міської територіальної громади	26.02.2022
с. Банівка Приморської міської територіальної громади	26.02.2022
с. Борисівка Приморської міської територіальної громади	26.02.2022
с. Вячеславка Приморської міської територіальної громади	26.02.2022
с. Інзівка Приморської міської територіальної громади	26.02.2022
с. Калинівка Приморської міської територіальної громади	26.02.2022
с. Комишуватка Приморської міської територіальної громади	26.02.2022
с. Лозанівка Приморської міської територіальної громади	26.02.2022
с. Лозуватка Приморської міської територіальної громади	26.02.2022
с. Мануйлівка Приморської міської територіальної громади	26.02.2022
с. Маринівка Приморської міської територіальної громади	26.02.2022
сел. Набережне Приморської міської територіальної громади	26.02.2022
с. Новоолексіївка Приморської міської територіальної громади	26.02.2022
с. Новопавлівка Приморської міської територіальної громади	26.02.2022
с. Орлівка Приморської міської територіальної громади	26.02.2022
с. Петрівка Приморської міської територіальної громади	26.02.2022
сел. Подєпор'є Приморської міської територіальної громади	26.02.2022
с. Преслав Приморської міської територіальної громади	26.02.2022
с. Райнівка Приморської міської територіальної громади	26.02.2022
смт Чернігівка Чернігівської селищної територіальної громади	26.02.2022
с. Балашівка Чернігівської селищної територіальної громади	26.02.2022
с. Благодатне Чернігівської селищної територіальної громади	26.02.2022
с. Богданівка Чернігівської селищної територіальної громади	26.02.2022
с. Бойове Чернігівської селищної територіальної громади	26.02.2022
с. Верхній Токмак Чернігівської селищної територіальної громади	26.02.2022
сел. Верхній Токмак Другий Чернігівської селищної територіальної громади	26.02.2022
сел. Верхній Токмак Перший Чернігівської селищної територіальної громади	26.02.2022
с. Владівка Чернігівської селищної територіальної громади	26.02.2022
с. Довге Чернігівської селищної територіальної громади	26.02.2022
с. Замістя Чернігівської селищної територіальної громади	26.02.2022
с. Зелений Яр Чернігівської селищної територіальної громади	26.02.2022
с. Зоря Чернігівської селищної територіальної громади	26.02.2022
с. Ільїне Чернігівської селищної територіальної громади	26.02.2022

Найменування	Дата початку/ завершення тимчасової окупації
с. Калинівка Чернігівської селищної територіальної громади	26.02.2022
с. Кам'янка Чернігівської селищної територіальної громади	26.02.2022
с. Квіткове Чернігівської селищної територіальної громади	26.02.2022
с. Котлярівка Чернігівської селищної територіальної громади	26.02.2022
сел. Красне Чернігівської селищної територіальної громади	26.02.2022
с. Крижчене Чернігівської селищної територіальної громади	26.02.2022
с. Ланкове Чернігівської селищної територіальної громади	26.02.2022
с. Могиляни Чернігівської селищної територіальної громади	26.02.2022
с. Мокрий Став Чернігівської селищної територіальної громади	26.02.2022
с. Нижній Токмак Чернігівської селищної територіальної громади	26.02.2022
с. Новоказанкувате Чернігівської селищної територіальної громади	26.02.2022
с. Новомихайлівка Чернігівської селищної територіальної громади	26.02.2022
с. Новополтавка Чернігівської селищної територіальної громади	26.02.2022
с. Обіточне Чернігівської селищної територіальної громади	26.02.2022
с. Олександрівка Чернігівської селищної територіальної громади	26.02.2022
с. Петропавлівка Чернігівської селищної територіальної громади	26.02.2022
с. Пірчине Чернігівської селищної територіальної громади	26.02.2022
с. Просторе Чернігівської селищної територіальної громади	26.02.2022
с. Розівка Чернігівської селищної територіальної громади	26.02.2022
с. Салтичія Чернігівської селищної територіальної громади	26.02.2022
с. Степове Чернігівської селищної територіальної громади	26.02.2022
сел. Стульневе Чернігівської селищної територіальної громади	26.02.2022
с. Стульневе Чернігівської селищної територіальної громади	26.02.2022
с. Тарасівка Чернігівської селищної територіальної громади	26.02.2022
с. Хмельницьке Чернігівської селищної територіальної громади	26.02.2022
с. Чернігово-Токмачанськ Чернігівської селищної територіальної громади	26.02.2022
с. Широкий Яр Чернігівської селищної територіальної громади	26.02.2022
Василівський район	
Благовіщенська сільська територіальна громада	02.03.2022
Василівська міська територіальна громада за винятком с. Кам'янське	26.02.2022
Великобілозерська сільська територіальна громада	26.02.2022
Водянська сільська територіальна громада	27.02.2022
Дніпрорудненська міська територіальна громада	13.03.2022
Енергодарська міська територіальна громада	04.03.2022
Кам'янсько-Дніпровська міська територіальна громада	27.02.2022
Малобілозерська сільська територіальна громада	26.02.2022
Михайлівська селищна територіальна громада	28.02.2022
Роздольська сільська територіальна громада	28.02.2022
с. Жереб'янки Степногірської селищної територіальної громади	02.03.2022
с. Лобкове Степногірської селищної територіальної громади	02.03.2022/ 12.06.2023

Найменування	Дата початку/ завершення тимчасової окупації
с. Малі Щербаки Степногірської селищної територіальної громади	22.03.2022/ 26.04.2022
с. П'ятихатки Степногірської селищної територіальної громади	02.03.2022/ 19.06.2023
с. Степове Степногірської селищної територіальної громади	02.03.2022/ 03.04.2022
Мелітопольський район	
Веселівська селищна територіальна громада	26.02.2022
Кирилівська селищна територіальна громада	24.02.2022
Костянтинівська сільська територіальна громада	25.02.2022
Мелітопольська міська територіальна громада	25.02.2022
Мирненська селищна територіальна громада	25.02.2022
Новенська сільська територіальна громада	24.02.2022
Новобогданівська сільська територіальна громада	26.02.2022
Нововасилівська селищна територіальна громада	25.02.2022
Новоуспенівська сільська територіальна громада	26.02.2022
Олександрівська сільська територіальна громада	24.02.2022
Плодородненська сільська територіальна громада	26.02.2022
Приазовська селищна територіальна громада	24.02.2022
Семенівська сільська територіальна громада	25.02.2022
Терпіннівська сільська територіальна громада	25.02.2022
Чкаловська сільська територіальна громада	26.02.2022
Якимівська селищна територіальна громада	24.02.2022
Пологівський район	
Воскресенська сільська територіальна громада	03.03.2022
с. Дорожнянка Гуляйпільської міської територіальної громади	03.03.2022
с. Загірне Гуляйпільської міської територіальної громади	03.03.2022
с. Марфопіль Гуляйпільської міської територіальної громади	03.03.2022
с. Мирне Гуляйпільської міської територіальної громади	03.03.2022
с. Степанівка Гуляйпільської міської територіальної громади	03.03.2022
Більмацька селищна територіальна громада	03.03.2022
Комиш-Зорянська селищна територіальна громада	03.03.2022
Малинівська сільська територіальна громада за винятком: с. Малинівка; с. Ольгівське; с. Охотниче; с. Полтавка (з урахуванням територій поза межами населених пунктів у межах територіальної громади)	04.03.2022
Малотокмачанська сільська територіальна громада за винятком с. Білогір'я, с. Мала Токмачка (з урахуванням територій поза межами населених пунктів у межах територіальної громади)	04.03.2022
Молочанська міська територіальна громада	26.02.2022
с. Копані Оріхівської міської територіальної громади	02.03.2022
с. Мирне Оріхівської міської територіальної громади	04.03.2022
с. Нестерянка Оріхівської міської територіальної громади	03.03.2022

Найменування	Дата початку/ завершення тимчасової окупації
Пологівська міська територіальна громада	03.03.2022
Розівська селищна територіальна громада	03.03.2022
Смирновська сільська територіальна громада	03.03.2022
Токмацька міська територіальна громада	26.02.2022
Федорівська сільська територіальна громада	04.03.2022

5. Державна політика та заходи з забезпечення екологічної безпеки

Внаслідок повномасштабної війни значно ускладнилися екологічні проблеми, що існували в області до її початку. Військова агресія росії призвела до цілого ряду небезпечних впливів на всі складові навколишнього природного середовища: атмосферне повітря, ґрунти та ландшафти, поверхневі та підземні води, рослинність, тваринний світ. Основна небезпека для навколишнього природного середовища в умовах воєнних дій пов'язана з ризиком забруднення через пошкодження промислових підприємств та інфраструктурних об'єктів внаслідок влучання боєприпасів або аварійне порушення їх роботи через припинення електропостачання, водопостачання, газопостачання, порушень технологічних процесів тощо.

Під час війни виникла потреба в оцінці шкоди довкіллю від війни та витрат на його відновлення. Вже сьогодні вражають масштаби екологічних злочинів російських окупантів. Деякі екосистеми та унікальні природні об'єкти вже не підлягають відновленню. За очевидності екологічної шкоди, її оцінка потребує нових підходів, адже наразі повний обсяг збитків та шкоди довкіллю залишається невідомим, оскільки системи моніторингу були порушені або знищені, а доступ до лісів та інших природних територій обмежений або відсутній. Фіксація фактів екологічної шкоди від російського вторгнення здійснюється в рамках функціонування інформаційної панелі «ЕкоЗагроза».

З метою визначення шкоди, заподіяної землям, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану на території Запорізької області, продовжує роботу робоча група (розпорядження голови облдержадміністрації від 03.05.2022 № 211) та комісія з визначення шкоди та збитків, завданих земельному фонду Запорізької області внаслідок збройної агресії Російської Федерації (розпорядження голови облдержадміністрації від 16.06.2022 № 276).

За 2023 рік Державною екологічною інспекцією Південного округу (Запорізька та Херсонська області) розраховано збитків на загальну суму **13 962 821 655,39 грн, у т.ч.:**

Ресурсний напрямок	Розраховано збитків, грн
Водні ресурси	1 636 763,92
Атмосферне повітря	57 209 464,03
Земельні ресурси	12 396 436 939,57
Природно-заповідний фонд	1 507 538 487,87

10. ПРОМИСЛОВІСТЬ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ДОВКІЛЛЯ

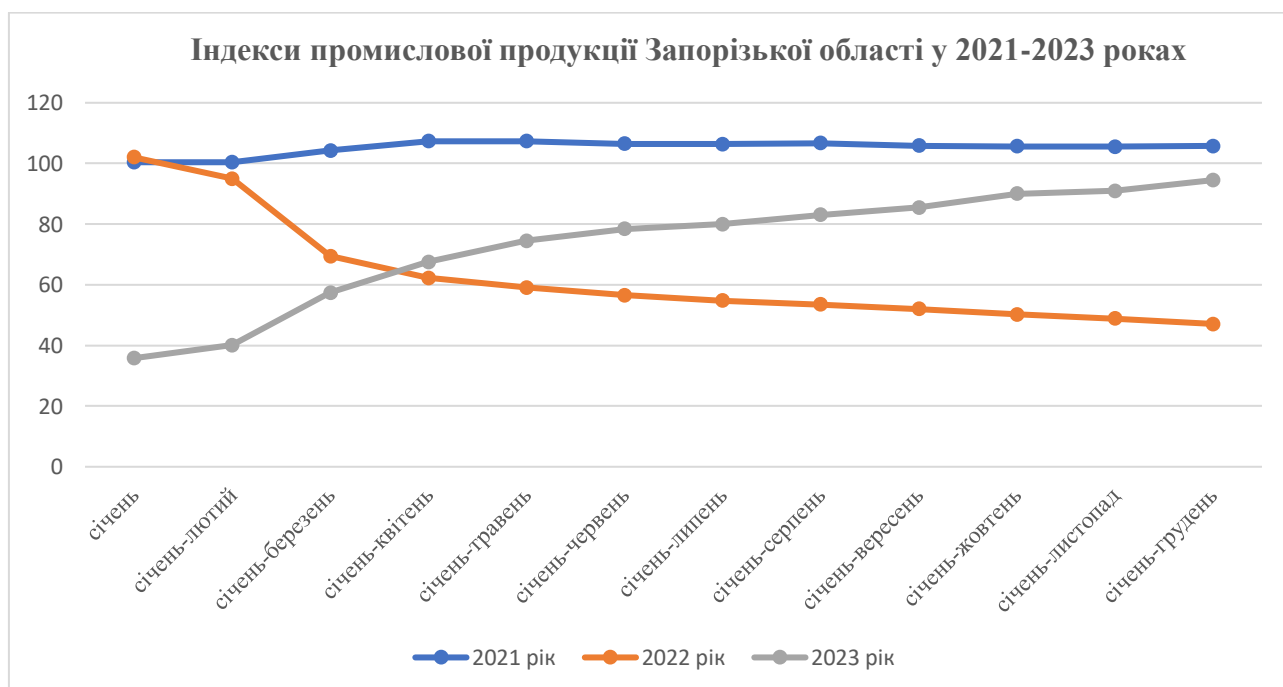
1. Структура та обсяги промислового виробництва

У довоєнний період Запорізька область була одним з найбільших розвинених промислових регіонів України із значним виробничим потенціалом, за обсягами реалізації промислової продукції область займала 4 місце. В області діяло 2 281 промислове підприємство, з яких 17 великих та 230 середніх. На виробництвах було задіяно 125,7 тис. осіб.

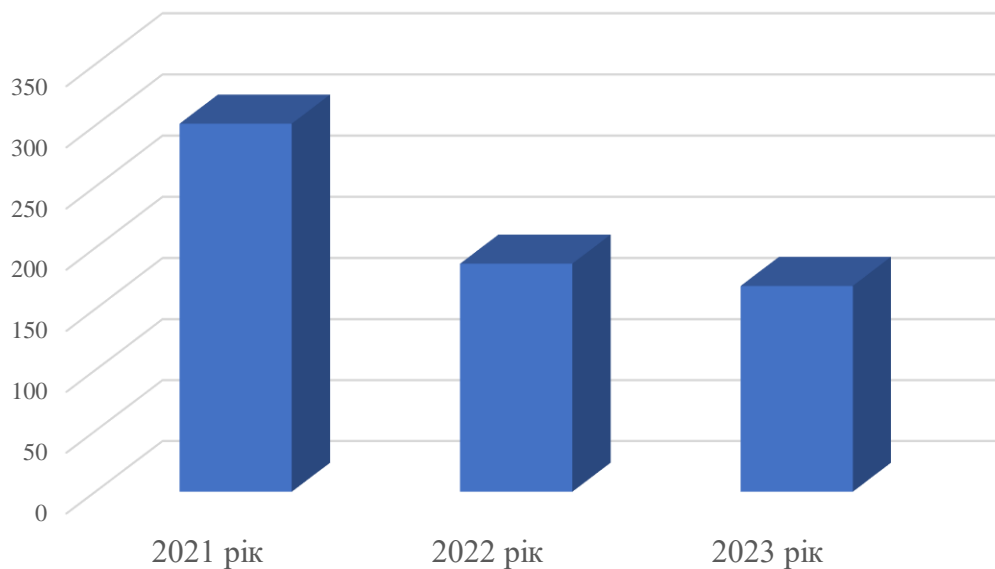
З початком воєнних дій на більшій частині промислових підприємств була зупинена виробнича діяльність (березень 2022 року).

Крім того, з 247 великих і середніх промислових підприємств, на окупованій території опинилися 2 великих (ПрАТ «Запорізький залізорудний комбінат» та Запорізька АЕС) та близько 30 середніх підприємств (серед яких АТ «Гідросила МЗТГ», ТОВ «БІОЛ» у Мелітопольському районі, ПрАТ «Бердянські жниварки», ТОВ «Азовська кабельна компанія», ТОВ «Бердянський кабельний завод», ПрАТ «Берті», ТОВ «УБСП АЗМОЛ-Брітіш Петрокемікалс», ТОВ «Агрінол» у Бердянському районі, ПрАТ «Токмацький ковальсько-штампувальний завод», ТДВ «Пологівський хімічний завод «Коагулянт», ТОВ «Дніпрокераміка», ТОВ «Гірничодобувна компанія «Мінерал» у Пологівському районі та ін).

За підсумками 2023 року ряд великих промислових підприємств, як ПАТ «Запоріжсталь», ПрАТ «Дніпроспецсталь», ПрАТ «Запоріжтрансформатор», ДП «Івченко-Прогрес» та ін. продемонстрували зростання обсягів виробництва проте, темп промислового виробництва у 2023 році не досяг на 5,4 % показника 2022 року та склав 94,36 %. Обсяг реалізованої промислової продукції у 2023 році склав 168,8 млрд грн, що на 9,7 % менше ніж у 2022 році (5,2 % загальноукраїнського показника).

Обсяг реалізованої промислової продукції Запорізької області

Крім того, з початку повномасштабного вторгнення рф на територію України відбулося пошкодження або руйнування на 463 об'єктах промисловості (з них 91 об'єкт пошкоджено повторно) 32 промислових підприємств, яких 322 об'єкти (з них 20 повторно), у 2023 році пошкоджено або зруйновано 115 об'єктів (з них 64 повторно).

Не зважаючи на втрати промислового комплексу області, які відбулися з початку повномасштабного вторгнення рф в Україну на сьогодні в області збереглися потужні металургійний та машинобудівний комплекси:

металургійний - ПАТ «Запоріжсталь», ПрАТ «Дніпроспецсталь», АТ «Запорізький завод феросплавів», ПрАТ «Укрграфіт», ПрАТ «Запоріжвогнетрив», ПрАТ «Запоріжжкокс», які можуть бути забезпечені науковою базою за допомогою ПАТ «Інститут титану» та ДП «УкрНДІспецсталь» Крім того, при стабілізації ситуації в області, пов'язаної з бойовими діями та ракетними обстрілами можливо відновлення робіт на ТОВ «Запорізький титано-магнієвий комбінат» та АТ «Запорізький виробничий алюмінієвий комбінат»;

машинобудівний - ДП «Івченко-Прогрес», КП «НВК «Іскра», АТ «Мотор Січ», ДП «ЗАРЗ «МІГремонт», ЗДП «Радіоприлад», Група «Запоріжтрансформатор», ПрАТ «Запорізький електровозремонтний завод», ПрАТ «Запорізький завод важкого кранобудування». Відновлення після ракетних обстрілів забезпечить роботу ПрАТ «Запорізький автомобілебудівний завод».

2. Вплив на навколишнє середовище

Промислові підприємства постачають сировину і виробляють основні види продукції. Від їх розвитку значною мірою залежать рівень економіки країни, задоволення потреб населення.

Найбільш небезпечні для природного середовища є гірничодобувна та металургійна промисловість. Великої шкоди ці підприємства завдають повітряному басейну, водним ресурсам, земельним ресурсам, утворюючи кар'єри, а також зумовлюють значне теплове забруднення середовища.

Динаміка обсягів викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел найбільших підприємств – забруднювачів

Таблиця 10.2.1

№	Назва підприємства	Динаміка обсягів викидів в атмосферне повітря, тис.т/рік				
		2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.
1	ПАТ «Запоріжсталь»	51,831	50,248	50,677	35,782	45,729
2	ПрАТ «Дніпроспецсталь»	0,659	0,671	0,656	0,203	0,207
3	ПрАТ «Український графіт»	1,359	1,196	1,804	0,577	0,409
5	АТ «Запорізький завод феросплавів»	7,061	5,336	6,083	2,426	0,59
6	ПрАТ «Запорізький абразивний комбінат»	2,412	1,546	2,815	1,766	1,376
7	ПрАТ «Запоріжжкокс»	1,625	1,523	1,487	1,326	1,609
8	ТОВ «Запорізький титано-магнієвий комбінат»	0,761	0,579	0,514	0,111	0,001
9	АТ «Мотор Січ»	0,548	0,012	0,014	0,599	0,307
10	ПрАТ «Запоріжвогнетрив»	0,307	0,366	0,344	0,263	0,389

В області болючою залишається проблема накопичення відходів через великі обсяги утворення та видалення відходів впродовж тривалого часу, яка представляє реальну небезпеку для життя населення і навколишнього середовища та потребує особливої уваги.

Динаміка утворення відходів основних підприємств області

Таблиця 10.2.2

Найменування підприємства	Кількість утворених відходів тис тонн			
	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік
ПАТ «Запоріжсталь»	1 128,288	3 344,611	1 086,430	704,024
ПрАТ «Дніпроспецсталь»	76,021	75,348	29,088	28,737
АТ «Запорізький завод феросплавів»	64,522	98,632	37,219	4,386
ТОВ «Запорізький титано-магнієвий комбінат»	13,419	18,220	3,714	0,731

Для зменшення обсягів розміщених відходів, які утворюються практично на всіх підприємствах - основних забруднювачах, вдосконалюються діючі та впроваджуються сучасні технології, устаткування та обладнання, міжнародний європейський досвід у сфері управління відходами, забезпечується підготовка відходів до повторного використання, рециклінг або проведення інших операцій з відновлення відходів.

Гірничодобувна промисловість

Гірничодобувна промисловість – галузь, пов'язана з видобуванням та первинною обробкою корисних копалин. Первинну обробку часто ще називають збагаченням, при цьому у сировині збільшується відсоток корисних елементів і зменшується баласт.

На території Запорізької області, розташовано одне з найбільших підприємств гірничодобувної промисловості України - ПрАТ «Запорізький залізорудний комбінат». Запорізький залізорудний комбінат був побудований на базі Південно-Білозерського і Переверзевського родовищ залізних руд.

На комбінаті видобувається агломераційна і мартенівська руда.

Родовище залізних руд і легко збагачувальних магнетитових кварцитів залягає у складних гідрогеологічних умовах. Руда відрізняється своєю високою якістю і мінімальною кількістю шкідливих домішок.

У зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України, повною втратою контролю над виробничими потужностями комбінату та неможливістю ведення господарської діяльності, ПрАТ «Запорізький залізорудний комбінат» своїм наказом від 15.06.2022 № 130 призупинив виробничу діяльність. Виробничі потужності та майно підприємства захоплено російськими окупантами.

З метою зменшення негативного впливу на навколишнє природне середовище в результаті видалення відходів, які утворюються в процесі виробництва, підприємствами гірничодобувної промисловості регіону виконуються заходи з підготовки відходів до повторного використання, рециклінг або проведення інших операцій з відновлення відходів.

Показники управління відходами на основних підприємствах гірничодобувної промисловості, тонн

Таблиця 10.2.3

Найменування підприємства	Утворилося відходів	Передано на видалення	Передано на відновлено
ПрАТ «Запорізьке кар'єроуправління»	12,2	10,1	2,1
ТОВ «Мокрянський кам'яний кар'єр № 3»	1,922	1,15	1,232

Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від підприємств з добування піску, гравію, глини і каоліну

Таблиця 10.2.4

	Кількість підприємств			Кількість викидів	
	Код території за КАТОТТГ	всього, одиниць	у % до попереднього року	тонн	у % до попереднього року
А	1	2	3	4	5
ВСІ ПІДПРИЄМСТВА		4	100,0	93,698	66,9
ПрАТ «Запорізьке кар'єроуправління»	230600700102	1	100,0	16,421	29,7
ТОВ «Смарт граніт»	230600700107	1	100,0	14,932	61,6
ПАТ «Янцівський гранітний кар'єр»	230601300200	1	100,0	55,844	100,0
ТОВ «Мокрянський кам'яний кар'єр №3»	230600700107	1	100,0	6,501	140,3

Металургійна промисловість

В м. Запоріжжя відведення зворотних вод у водні об'єкти міста, здійснюють наступні підприємства чорної та кольорової металургії: ПАТ «Запорізький металургійний комбінат «Запоріжсталь», ПрАТ «Електрометалургійний завод «Дніпроспецсталь» ім. А.М. Кузьміна», АТ «Запорізький завод феросплавів», ПрАТ «Укрграфіт».

ПАТ «Запорізький металургійний комбінат «Запоріжсталь» спеціалізується на виробництві сталі, чавуна, прокату.

Водопостачання підприємства для виробничих, господарсько-питних потреб здійснюється з р. Дніпро за допомогою власних берегових насосних станцій. У 2023 році підприємством на власні потреби використано 59,186 млн. м³ води технічної якості і 6,403 млн. м³ питної якості. Відведення зворотних вод здійснюється в р. Дніпро (верхній та нижній б'єф) по 6 випусках згідно з дозволом на спеціальне водокористування та встановленими нормативами ГДС речовин, що надходять із зворотними водами у водні об'єкти.

Починаючи з 2019 року, категорія якості зворотних вод підприємства відповідає нормативним показникам і відноситься до категорій вод - нормативно-очищених та нормативно чистих без очистки. У 2023 році підприємством відведено у р. Дніпро 45,315 млн. м³ зворотних вод, з них нормативно чистих без очистки – 1,820 млн. м³, нормативно очищених - 43,495 млн. м³.

З метою раціонального використання водних ресурсів на комбінаті експлуатуються системи оборотного та повторного водопостачання обсягами 423,793 млн. м³/рік та 6,149 млн. м³/рік відповідно.

У порівнянні з 2022 роком, обсяги виробництва продукції у 2023 році збільшилися і склали 60 – 65% до повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України, при цьому обсяги споживання води та відведення зворотних вод зросли на незначні величини (5-7 %).

ПрАТ «Електрометалургійний завод «Дніпроспецсталь» ім. А.М. Кузьміна» спеціалізується на виробництві спеціальних сталей та прокату. Для задоволення потреб виробництва підприємство здійснює забір технічної і питної води від мереж ПАТ «Запоріжсталь» та питної води від мереж КП «Водоканал». У 2023 році на питні і виробничі потреби використано від мереж ПАТ «Запоріжсталь» 4.056 млн. м³ води технічної якості і 1,334 млн. м³ води питної якості, від мереж КП «Водоканал» - 0,0221 млн. м³.

Відведення виробничих стічних вод здійснюється до комплексу позамайданчикowego шламовидалення ПАТ «Запоріжсталь». У 2023 році відведення виробничих стічних вод до комплексу позамайданчикowego шламовидалення ПАТ «Запоріжсталь» скоротилося на 2,137 млн. м³ та склало 2,337 млн. м³.

Відведення зворотних вод здійснюється у Дніпровське водосховище згідно з дозволом на спеціальне водокористування та нормативами гранично допустимого скиду речовин, що надходять із зворотними водами у водні об'єкти. У 2023 році підприємством відведено до Дніпровського водосховища 0,098 млн. м³ зворотних вод, які віднесено до категорії «нормативно - чистих без очистки».

З метою раціонального використання водних ресурсів на комбінаті експлуатуються системи оборотного водопостачання обсягом 59,709 млн. м³/рік.

АТ «Запорізький завод феросплавів» спеціалізується на виробництві феросплавів та ванна. Водопостачання підприємства для господарсько-побутових і виробничих потреб здійснюється від мереж КП «Водоканал» та ПАТ «Запоріжсталь». У 2023 році використано для потреб підприємства: від мереж КП «Водоканал» - 0,1308 млн. м³ питної води, від мереж ПАТ «Запоріжсталь» - 0,104 млн. м³/рік води технічної якості.

Відведення зворотних вод здійснюється в р. Дніпро та Дніпровське водосховище згідно з дозволом на спеціальне водокористування та нормативами гранично допустимого скиду речовин, що надходять із зворотними водами у водні об'єкти. У 2023 році підприємством відведено до Дніпровського водосховища 0,0306 млн. м³ зворотних вод, які віднесено до категорії «нормативно - чистих без очистки», до р. Дніпро - 0,0008 млн. м³ зворотних вод, які віднесено до категорії «нормативно – очищених».

З метою раціонального використання водних ресурсів на підприємстві експлуатуються системи оборотного та повторного водопостачання потужністю 10,258 млн. м³/рік та 0,0003 млн. м³/рік відповідно.

ПрАТ «Укрграфіт» спеціалізується на виробництві графітованих електродів. Водопостачання підприємства для господарсько-побутових і виробничих потреб здійснюється від мереж КП «Водоканал», ПАТ «Запоріжсталь» та артезіанської свердловини, розташованої на території підприємства. У 2023 році використано для потреб підприємства: від мереж КП «Водоканал» - 0,0637 млн. м³ питної води, від мереж ПАТ «Запоріжсталь» - 0,2116 млн. м³ води технічної якості, із свердловини - 0,0024 млн. м³ води технічної якості.

Відведення зворотних вод здійснюється в Дніпровське водосховище по 2 випусках згідно з дозволом на спеціальне водокористування та нормативами гранично допустимого скиду речовин, що надходять із зворотними водами у Дніпровське водосховище. У 2023 році підприємством відведено до Дніпровського водосховища 0,084 млн. м³ зворотних вод, очищених на очисних спорудах підприємства. З метою раціонального використання водних ресурсів на підприємстві експлуатуються системи оборотного та повторного водопостачання потужністю 3,902 млн. м³/рік та 0,055 млн. м³/рік відповідно.

З метою зменшення негативного впливу на навколишнє природне середовище в результаті розміщення відходів, які утворюються в процесі виробництва, підприємствами металургійної промисловості в Запорізькій області виконуються заходи для їх подальшої утилізації, оброблення (перероблення).

**Показники управління відходами на основних підприємствах
металургійної промисловості, тонн**

Таблиця 10.2.5

Найменування підприємства	Утворилося відходів	Передано на видалення	Передано на відновлено
ПАТ «Запоріжсталь»	704 024,742	497,233	402,660
ПрАТ «Дніпроспецсталь»	28 737,210	163,474	46,002
ПрАТ «Запоріжжкокс»	7 199,742	181,148	1 315,749
ТОВ «Запорізький титано-магнієвий комбінат»	731,506	44,8	686,706
АТ «Запорізький завод феросплавів»	4 386,859	4 342,250	50,140
ТОВ «Запорізький сталеливарний завод»	155,317	142,6	12,717
ПрАТ «Укрграфіт»	767,850	211,426	516,454

**Обсяги видалення відходів на полігонах найбільших підприємств виробництва
чавуну, сталі та феросплавів області у 2023 році**

Таблиця 10.2.6

Найменування підприємства	Усього, тонн
ПАТ «Запоріжсталь»	376 289,317
ПрАТ «Запоріжжкокс»	5 702,995
ТОВ «Запорізький титано-магнієвий комбінат»	162,572
АТ «Запорізький завод феросплавів»	4 294,85
ПрАТ «Дніпроспецсталь»	28 157,845

**Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від підприємств
металургійної промисловості**

Таблиця 10.2.7

	Кількість підприємств			Кількість викидів	
	Код території за КАТОТТГ	всього, одиниць	у % до попереднього року	тонн	у % до попереднього року
А	1	2	3	4	5
ВСІ ПІДПРИЄМСТВА		4	57,1	46599,474	121,0
ПрАТ «Дніпроспецсталь»	230600700103	1	100,0	206,842	101,7
АТ «Запорізький завод феросплавів»	230600700103	1	100,0	589,674	24,3
ПАТ «Запоріжсталь»	230600700103	1	100,0	45728,820	127,8

Хімічна та нафтохімічна промисловість

ПрАТ «Запорізький абразивний комбінат» відноситься до підприємств хімічної промисловості, яке здійснює скидання зворотних вод у водні об'єкти,

що утворилися в наслідок виробничої діяльності. Водопостачання промислового майданчика підприємства, розташованого у м. Запоріжжя, здійснюється від мереж КП «Водоканал», АТ «Мотор Січ». У 2023 році використано для потреб підприємства: від мереж КП «Водоканал» - 0,064 млн. м³ питної води, від мереж АТ «Мотор Січ» - 0,0756 млн. м³ води технічної якості.

Крім того, на виробничі потреби використовується вода, що пройшла очищення на очисних спорудах підприємства. Відведення зворотних вод здійснюється у р. Мокра Московка згідно з дозволом на спеціальне водокористування та нормативами гранично допустимого скидання речовин, що надходять із зворотними водами у водні об'єкти.

У 2023 році підприємством відведено до р. Мокра Московка 0,026 млн. м³ нормативно очищених на очисних спорудах зворотних вод.

На підприємстві експлуатуються системи оборотного та повторного водопостачання обсягом 1,704 млн. м³/рік та 0,172 млн. м³/рік відповідно.

З метою зменшення негативного впливу на навколишнє природне середовище в результаті видалення відходів, які утворюються в процесі виробництва, підприємствами хімічної промисловості регіону виконуються заходи з підготовки відходів до повторного використання, рециклінгу або проведення інших операцій з відновлення відходів.

Показники управління відходами на основних підприємствах хімічної та нафтохімічної промисловості, тонн

Таблиця 10.2.8

Найменування підприємства	Утворилося відходів	Передано на видалення	Передано на відновлено
ПрАТ «Запоріжсклофлюс»	336,664	182,9	153,764
ПрАТ «Запорізький абразивний комбінат»	2 503,845	380,1	2 080,48

Харчова промисловість

Харчова промисловість є однією з провідних галузей промисловості України. Харчова промисловість має складну структуру, об'єднуючи понад 40 галузей і виробництв, що виробляють продукти харчування. Основні з них: цукрова, борошномельна, м'ясна, молочна, хлібопекарська, маслоробна, кондитерська, спиртова, макаронна, пивоварна, рибна, виноробна, круп'яна, консервна, тютюнова тощо.

Забезпечення потреби у воді підприємств харчової промисловості Запорізької області здійснюється, в основному, за рахунок централізованого водопостачання та, на деяких підприємствах, за рахунок власних свердловин. Відведення стічних вод підприємствами здійснюється до мереж централізованого каналізування.

У 2023 році відведення зворотних вод у водні об'єкти здійснювали наступні підприємства:

ПАТ «Карлсберг Україна» м. Запоріжжя відведено до р. Дніпро 0,043 млн. м³ зворотних вод, з них 0,040 млн. м³ віднесено до категорії «нормативно - чистих без очистки», 0,006 млн. м³ - до категорії «нормативно очищених»;

ТОВ «Агропромінвест 08» м. Вільнянськ відведено до р. Мокра Московка 0,003 млн.м³ зворотних вод, які віднесено до категорії «нормативно очищених»;

ТОВ «Компанія Стінгрей» м. Запоріжжя відведено до Дніпровського водосховища 0,009 млн.м³ зворотних вод, які віднесено до категорії «нормативно очищених».

На сьогодні найбільшим підприємством, що займається виробництвом мінеральних вод та інших безалкогольних напоїв є ПрАТ «Карлсберг Україна». Підприємством впроваджено та сертифіковано систему екологічного менеджменту відповідно до міжнародного стандарту ISO 14001:2015. За 2023 рік на підприємстві утворилось 23 719,039 тонн відходів, передано на видалення 175,398 тонн, при цьому, 23 543,641 тонн передано на відновлення.

З метою зменшення негативного впливу на навколишнє природне середовище в результаті видалення відходів, які утворюються в процесі виробництва, підприємствами харчової промисловості регіону виконуються заходи з підготовки відходів до повторного використання, рециклінгу або проведення інших операцій з відновлення відходів.

3. Державна політика та заходи з екологізації промислового виробництва

Одним із основних шляхів екологізації промисловості є вдосконалення і модернізація технології виробництва, в тому числі уловлювання викидів, комплексне перероблення стічних вод і відходів та використання продуктів перероблення як вторинної сировини, тобто перетворення забруднювальних речовин на корисні продукти.

Другий напрям екологізації виробництва полягає в очищенні викидів і стоків від забруднення.

Третій напрямок – це виробництво обладнання та устаткування для здійснення екологічно безпечних технологій.

Основними цілями екологізації промислового виробництва є зменшення впливу наявних джерел забруднення на довкілля, покращення еколого-економічних показників підприємств, модернізація системи екологічного управління, забезпечення випуску екологобезпечної продукції.

ПАТ «Запоріжсталь» у 2023 році проведено модернізацію конструкції насадки регенераторів нагрівальних колодязів №12 обтискового цеху з метою скорочення викидів СО, в агломераційному цеху виконано роботи з ремонту та сервісного обслуговування газоочисних установок від агломашин №№1-6, виконано заміну фільтруючих елементів рукавних фільтрів згідно з відповідним графіком, а в доменному цеху – виконано заміну рукавів на аспіраційних установках від доменних печей, виконані роботи з технічного обслуговування та ремонту аспірацій підбункерних приміщень та ливарного двору.

ПрАТ «Запоріжжкокс» працює по безстічній системі водопостачання. Всі виробничі, господарсько-побутові та злизові води з території підприємства і частини вулиці Діагональне шосе збираються, проходять очистку на очисних спорудах біохімічного очищення та використовуються на гасіння коксу та підживлення системи оборотного водопостачання. За рахунок повернення у

виробництво очищених стічних вод підприємством вирішена проблема техногенного навантаження на водні ресурси.

АТ «Запорізький завод феросплавів» фактично працює по безстічній системі. Всі виробничі та злизові зворотні води з території підприємства проходять очистку на очисних спорудах та використовуються для підживлення систем оборотного водопостачання. Крім того, у 2023 році проведено капітальний ремонт газоочисного обладнання ФРІР печі 14 цеху 2. Придбано та здійснено монтаж (заміну) 1600 од. фільтрувальних елементів.

З метою раціонального використання водних ресурсів підприємства ПрАТ «Запорізький абразивний комбінат», ПрАТ «Укрграфіт» використовують для технологічних потреб злизові води, які очищено на очисних спорудах. У 2023 році ПрАТ «Укрграфіт» виконано модернізацію 2-х електрофільтрів УВП-12 ск.

11. СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ДОВКІЛЛЯ

Запорізька область - один з найбільших виробників сільськогосподарської продукції та виробів харчової промисловості серед регіонів України.

1. Тенденції розвитку сільського господарства

До початку введення воєнного стану в Запорізькій області оброблялось 1 млн 880 тис. га ріллі.

Станом на цей час 80 % ріллі або майже 1,5 млн га знаходиться на тимчасово окупованій території або на території, на якій ведуться активні бойові дії.

На підконтрольній території в області у 2023 році, за статистичною інформацією, отримано валовий збір зернових та зернобобових культур, в тому числі ранні зернові та зернобобові 382,8 тис. тон при урожайності 32,0 ц/га (у 2022 році урожайність складала 25,3 ц/га) з них: пшениці – 308,6 тис. тон при урожайності 32,0 ц/га, що на 3,9 ц/га більше ніж у минулому році.

Також, у 2023 році соняшник зібрано з площі 262,2 тис. га, урожайність становить 23,3 ц/га (у 2022 році - 19,4 ц/га).

Дані наведено без урахування тимчасово окупованих територій і частини територій, на яких ведуться (велися) бойові дії, даних від дрібних фермерських господарств та тих, що не надали інформацію.

2. Вплив на навколишнє середовище

Внесення мінеральних і органічних добрив на оброблювані землі та під багаторічні насадження

У 2023 році забезпеченість мінеральними добривами на підконтрольній території області склала 2626,3 тон, в т.ч. азотними мінеральними добривами – 2018,1 тон, комплексними – 608,3 тон.

Використання пестицидів

Сільгосппідприємствами області у минулому році використано 214,8 тон пестицидів, у т.ч. інсектицидів – 65,8 тон, фунгіцидів – 26,4 тон, гербіцидів – 112,3 тон, протруйників – 10,3 тон.

Зрошення та осушення земель

У Запорізькій області всього обліковується 241,3 тис. га зрошуваних земель. З них на тимчасово окупованих територіях знаходиться 198,1 тис. га (82,1 %), на підконтрольній території області – 43,2 тис. га (17,9 %).

У 2023 році фактичний полив в області здійснено на площі 2,13 тис. га на контрольованій Україною території.

Інформація щодо будівництва (реконструкції) протиерозійних гідротехнічних споруд в Департаменті агропромислового розвитку облдержадміністрації відсутня.

У зв'язку з надзвичайною ситуацією, що виникла в результаті руйнування дамби Каховської ГЕС на даний час неможливо здійснювати полив на підконтрольній території області на площі 2,7 тис. га.

Основні водокористувачі (сільгосптоваровиробники) технічної води по Верхньо-Тарасівській зрошувальній системі на зрошення, яке здійснюється дошувальними машинами, розташовані за межами с. Мар'ївка Запорізького району Запорізької області. Наразі можливості здійснювати водозабір у них немає.

Вирішенням проблеми водопостачання для зазначених сільгосптоваровиробників за пропозицією Вільнянського міжрайонного управління водного господарства, може стати проєкт об'єднання басейнів НСП-10, НСП-12 Верхньо-Тарасівської зрошувальної системи та регулюючого басейна Розумівської зрошувальної системи.

Площа обслуговування становить 1152 га. При об'єднанні Верхньо-Тарасівської зрошувальної системи та регулюючого басейна Розумівської зрошувальної системи прогнозується збільшення площі обслуговування до 3559 га.

Перспектива об'єднання НСП-10, НСП-12 та регулюючого басейна Розумівської зрошувальної системи може розглядатися тільки після розробки техніко-економічного обґрунтування такої схеми та розробки проєкту відповідною проєктною організацією. Орієнтовна вартість зазначених робіт складає 100 млн грн.

Інформацію щодо проєкту об'єднання Верхньо-Тарасівської та Розумівської зрошувальних систем надано Міністерству аграрної політики та продовольства України.

Тенденції в тваринництві

Основним завданням Департаменту агропромислового розвитку облдержадміністрації є забезпечення реалізації державної аграрної політики області в умовах воєнного часу спрямованої на розвиток агропромислового комплексу та гарантування продовольчої безпеки держави.

З початку повномасштабного вторгнення російської федерації значна кількість сільськогосподарських підприємств, які займалися утриманням поголів'я великої рогатої худоби, в тому числі корів, свиней, овець та птиці опинилися на окупованій території області.

Наразі на підконтрольній території області галуззю тваринництва займаються 15 сільськогосподарських підприємств м'ясо-молочного комплексу (по виробництву молока – 5, по виробництву м'яса – 10) та 1 по виробництву яєць курячих.

В сільгосппідприємствах області утримується 1,9 тис. голів великої рогатої худоби, в тому числі 688 корів, 20,9 тис. голів свиней, овець 250 голів та 373,2 тис. голів курей.

Станом на 01.01.2024 виробництво складає: м'яса у живій вазі – 2,7 тис. тон, молока – 2,9 тис. тон, яєць – 62,3 млн. штук.

До рівня минулого року збільшено виробництво м'яса на 908,9 тон (150 %) та молока – на 924,2 тони (165 %).

У регіоні прийнята та діє Комплексна програма розвитку агропромислового комплексу на 2024-2027 роки (розпорядження голови облдержадміністрації від 20.12.2023 № 750), одним із напрямків якої є придбання установок індивідуального доїння корів членами сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, що надасть можливість збільшити виробництво молока.

З метою підвищення якості молочної продукції, що виробляється в сільськогосподарських обслуговуючих кооперативах та поліпшення умов праці селян Програмою передбачається виділяти Департаменту агропромислового розвитку облдержадміністрації з обласного бюджету щороку кошти на часткове відшкодування вартості установок індивідуального доїння корів для сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів у розмірі не більше 50 % від вартості, але не більше як 10000 гривень за одну установку.

3. Органічне сільське господарство

Стратегією регіонального розвитку Запорізької області на період до 2027 року та Планом заходів на 2021-2023 роки з її реалізації, затверджених рішенням обласної ради від 12.12.2019 № 134, передбачено розвиток сфери органічного сільськогосподарського виробництва.

Реалізація Стратегії полягає у здійсненні комплексної системи заходів, які забезпечують досягнення стратегічних цілей та створюють безпечні умови та високу якість життя в регіоні, розвиток екологічного сільського господарства.

У червні минулого року відбулися онлайн-тренінги «Органічний модуль» на тему «Законодавство України у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» та «Органічне законодавство ЄС», організовані ТОВ «Органік Стандарт» у співпраці з об'єднанням «Органічна ініціатива» за підтримки швейцарсько-української програми «Розвиток торгівлі з вищою доданою вартістю в органічному та молочному секторах України» (QFTR).

Зазначені інформаційні заходи спрямовані на підвищення рівня обізнаності щодо вимог законодавства України до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції, а також законодавчого регулювання Європейського Союзу у цій сфері.

4 Державна політика та заходи з екологізації сільського господарства

За ступенем впливу на довкілля сільське господарство можна порівняти з промисловим сектором, оскільки сучасні методи вирощування культур та обробки ґрунту є виснажливими та шкідливими для оточуючих екосистем.

В зв'язку з цим, для екологізації сільського господарства необхідно орієнтування державної політики на збереження родючості ґрунтів та охорону ґрунтів від деградації; ефективне управління процесами органічного сільського господарства; запровадження екологізації зрошення.

З метою розвитку органічного землеробства виробникам сільськогосподарської продукції області запропоновано взяти участь у

Вуглецевій програмі eAgropon, яка спрямована на зменшення викидів вуглецю та покращення вуглецевого балансу в сільському господарстві.

Фермери, які переходять на методи вуглецевого ведення сільського господарства, що збільшують органічний вуглець у ґрунті та скорочують викиди, можуть отримати вуглецеві кредити за допомогою участі у Вуглецевій програмі. Вуглецеві кредити пов'язані з видаленням парникових газів або скороченням викидів, яке можна перевірити за допомогою вимірювань.

Крім того, для відновлення зрошення в області спільно з Проєктом USAID «Демократичне врядування у Східній Україні» проводиться робота щодо опрацювання питання підтримки малих фермерських господарств у частині постачання систем малої іригації, в т.ч. систем крапельного зрошення.

12. ЕНЕРГЕТИКА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА НАВКОЛИШНЄ ПРИРОДНЄ СЕРЕДОВИЩЕ

Енергетика — основа господарсько-економічної діяльності людини. Вона забезпечує технологічні процеси в промисловості, дає тепло і світло людям. Це система галузей, що охоплює паливну промисловість та електроенергетику з їх підприємствами, комунікаціями, системами керування, науково-дослідною базою. Підприємства енергетики ведуть розвідку, освоєння, переробку та транспортування енергоносіїв, виробництво та передавання електроенергії і тепла.

До підприємств паливно-енергетичного комплексу області відносяться:

ВП «Запорізька АЕС» ДП НАЕК «Енергоатом»;

Філія Дніпровська ГЕС ПрАТ «Укргідроенерго»;

ВП «ДТЕК Запорізька ТЕС» АТ «ДТЕК Дніпроенерго»;

Запорізький регіональний центр обслуговування мережі Південного територіального управління обслуговування мережі НЕК «Укренерго»;

ПАТ «Запоріжжяобленерго»;

АТ «Запоріжгаз»;

ПрАТ «Мелітопольгаз»;

Запорізьке лінійне виробниче управління магістральних газопроводів ТОВ «Оператор ГТС України»;

5 вітрових електростанцій;

45 сонячних електростанцій;

мала гідроелектростанція – ТОВ «Гідропауер 1»;

біогазовий енергетичний комплекс - ТОВ «Біогаз – Україна».

Також в області діють 536 підприємств, які здійснюють постачання електричної енергії.

1. Структура виробництва та використання енергії

На тимчасово окупованій території (далі – ТОТ) Запорізької області знаходяться:

Запорізька АЕС зі встановленою потужністю 6000 МВт;

Запорізька ТЕС зі встановленою потужністю 2850 МВт;

5 вітрових електростанцій (ВЕС): Ботієвська ВЕС, Приморська ВЕС 1, Приморська ВЕС 2, Орлівська ВЕС, Запорізька ВЕС із загальною потужністю – 595,845 МВт;

28 сонячних електростанцій (СЕС) із загальною потужністю 196,04 МВт;

частина установок сонячної генерації приватних домогосподарств (населення).

У 2023 році на підконтрольній Україні території Запорізької області підприємствами традиційної та альтернативної генерації вироблено 4913 млн кВт год, що на 27 % більше, ніж у 2022 році (3862 млн кВт год), у тому числі:

традиційна генерація: представлена філією «Дніпровська ГЕС» ПрАТ «Укргідроенерго» із загальною потужністю 1578,6 МВт. У 2023 році

вироблено 4504 млн кВт год електроенергії, що на 29 % більше у порівнянні з 2022 роком (3476 млн кВт год);

альтернативна генерація: у 2023 році вироблено 409 млн кВт год, що на 6 % більше у порівнянні з 2022 роком (386 млн кВт год), яка представлена:

17 сонячними електростанціями (СЕС) із загальною потужністю 90,962 МВт, якими у 2023 році вироблено 121,728 млн кВт год електроенергії, що на 8,5 % більше, ніж у 2022 році (112,18 млн кВт год);

малою ГЕС на скидних спорудах ТОВ «Гідропауер-1» із загальною потужністю 0,520 МВт, якою у 2023 році вироблено 2,62 млн кВт год електроенергії, що на 28,4 % більше, ніж у 2022 році (2,04 млн кВт год);

біогазовим енергетичним комплексом ТОВ «Біогаз» із загальною потужністю 4,245 МВт, яким у 2023 році вироблено 7,76 млн кВт год електроенергії, що на 0,38 % менше, ніж у 2022 році (7,79 млн кВт год);

електростанціями на вторинних енергетичних ресурсах загальною потужністю 41,98 МВт (ПАТ «Запоріжсталь» - 38 МВт, ТОВ «Оптімусагротрейд» - 3,98 МВт), якими у 2023 році вироблено 267,03 млн кВт год електроенергії, що на 1,25 % більше, ніж у 2022 році (263,73 млн кВт год);

установками сонячної генерації приватних домогосподарств (населення) загальною потужністю 20,413 МВт, якими у 2023 році на підконтрольній Україні території вироблено 9,86 млн кВт год електричної енергії (порівняння з минулим роком не доцільно, у зв'язку з тим, що розрахунок виробництва електроенергії домогосподарствами у 2022 році був здійснений з урахуванням ТОТ та склав 16,62 млн кВт год). Відповідно до чинного законодавства у 2023 році загальний виробіток електроенергії домогосподарствами на ТОТ прийнято вважати нульовим.

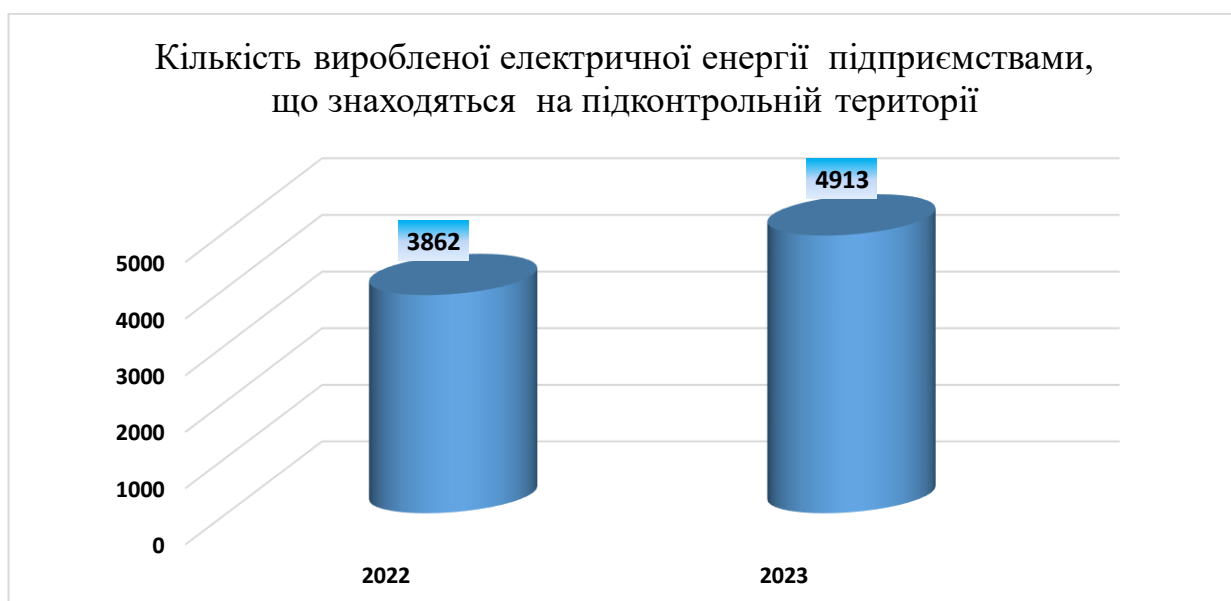

Рис. 12.1.1. Кількість виробленої електричної енергії підприємствами, що знаходяться на підконтрольній території Запорізької області

2. Ефективність енергоспоживання та енергозбереження

Протягом 2023 року виконання на території Запорізької області функцій держави в частині організації та здійснення заходів з питань енергозбереження було досить складним, що пов'язано, в першу чергу, з військовою агресією російської федерації та проведенням активних бойових дій на території області.

У бюджетній сфері області з метою зменшення витрат енергоресурсів та підвищення енергоефективності і енергозбереження протягом 2023 року у бюджетних закладах сфери охорони здоров'я, культури та освіти, які підпорядковані Запорізькій обласній раді були проведені наступні заходи:

1) замінено застарілі люмінесцентні лампи на LED-світильники:

в КНП «Обласний клінічний заклад з надання психіатричної допомоги» ЗОР за адресою: м. Запоріжжя, Оріхівське шосе, 10 А, вул. Седова, 6, вул. Седова, 31, вул. Седова, 31А (за безкоштовною державною програмою, що забезпечить річну економію близько 1 тис. кВт·год електроенергії на суму 6 тис. грн бюджетних коштів);

в КНП «Запорізький обласний центр служби крові» ЗОР за адресою: м. Запоріжжя, вул. Л. Жаботинського, 32 (частково за рахунок власних коштів вартість впровадженого заходу – 6,4 тис. грн, що забезпечить річну економію близько 953 кВт·год електроенергії на суму 5 тис. грн бюджетних коштів);

в КНП «Обласний медичний центр серцево-судинних захворювань» ЗОР за адресами: м. Запоріжжя, вул. Перемоги, 78 та вул. Перемоги, 79 (за кошти господарської діяльності в розмірі 6,692 тис. грн та 17,4 тис. грн, що забезпечить відповідно річну економію близько 1100 кВт·год та 1500 кВт·год електроенергії на суму 7,5 тис. грн та 8,30 тис. грн бюджетних коштів відповідно);

в КНП «Запорізький регіональний протипухлинний центр» ЗОР за адресою: м. Запоріжжя, вул. Культурна, 177А (за кошти благодійного фонду, що забезпечить відповідно річну економію близько 31 тис. грн бюджетних коштів);

в КЗ «Обласна база спецмедпостачання» ЗОР за адресами: м. Запоріжжя, вул. Седова, 31-а (за кошти благодійного фонду, що забезпечить річну економію близько 2,2 тис. грн бюджетних коштів);

в КЗ «ЗФМК ім П.І. Майбороди» в навчальному корпусі та гуртожитку за адресою: м. Запоріжжя, пр. Маяковського, 22 (за кошти благодійного фонду, що забезпечить річну економію близько 622 кВт·год електроенергії на суму 26,7 тис. грн бюджетних коштів);

в КЗ «Матвіївська загальноосвітня санаторна школа-інтернат І-ІІІ ступенів» ЗОР у І та ІІ учбових корпусах за адресою: Запорізький район, Матвіївська СР, с. Матвіївка, вул. Центральна, 71а (за рахунок залишків матеріальних цінностей, що забезпечить річну економію близько 2,1 тис. грн бюджетних коштів);

в Запорізькому авіаційному фаховому коледжі ім. О.Г. Івченка в навчальному, виробничому корпусах та гуртожитку (із встановленням LED-панелей замість світильників) за рахунок коштів державного бюджету в розмірі 9,53 тис. грн);

2) зменшено обсяг енергоспоживання за рахунок ретельного ведення обліку з постійним контролем:

КНП «Запорізька обласна клінічна дитяча лікарня» ЗОР за адресами: м. Запоріжжя, пр. Соборний / вул. Дніпровська / вул. Олександрівська, буд. 70/21/47, що забезпечить річну економію: природного газу близько 63000 м³ на суму 1042,9 тис. грн; водопостачання (холодної води) близько 8650 м³ на суму 8,65 тис. грн та відповідно водовідведення на суму 9,13 тис. грн; електроенергії близько 248176 кВт·год на суму 375,38 тис. грн);

КНП «Запорізький регіональний фізіопульмологічний лабораторно-діагностичний центр» ЗОР за адресою: м. Запоріжжя, вул. Перспективна, буд. 2, що забезпечить річну економію природного газу близько 18018 м³ на суму 298,2 тис. грн;

КЗ «Запорізький медичний фаховий коледж» ЗОР за адресою: м. Запоріжжя, Оріхівське шосе, 14, що забезпечить річну економію електричної енергії близько 13000 кВт·год на суму 57,85 тис. грн;

3) здійснено поточний ремонт систем опалення, холодного водопостачання, водовідведення, електропостачання:

КНП «Обласна інфекційна клінічна лікарня» ЗОР за адресою: м. Запоріжжя, вул. Героїв полку «Азов», 142, що забезпечить річну економію: тепла близько 936,29 Гкал на суму 256,5 тис. грн та водопостачання (холодної води)/ водовідведення близько 20,937 тис. м³ на суму 157,397 тис. грн;

КНП «ОМЦРЛ» ЗОР за адресою: м. Запоріжжя, вул. Дивногорська, 5 та вул. Л. Жаботинського, 3А за рахунок власних коштів в розмірі 10,8 тис. грн, що забезпечить річну економію електроенергії близько 7,5 кВт·год на суму 31,5 тис. грн;

КНП «Запорізький медичний фаховий коледж» ЗОР за адресою: м. Запоріжжя, Оріхівське шосе, 14 за рахунок власних коштів в розмірі 9,96 тис. грн (шляхом промивки системи опалювання та заміни кранів), що забезпечить річну економію в розмірі 2,6 тис. грн;

4) здійснена відмова від гарячого водопостачання за рахунок встановлення водонагрівачів:

КНП «Обласний клінічний заклад з надання психіатричної допомоги» ЗОР за адресою: м. Запоріжжя, Оріхівське шосе, 10 А, корпусу А, Б, В, Г за рахунок коштів місцевого бюджету в розмірі 60,00 тис. грн, що забезпечить річну економію в розмірі 600 тис. грн.

На теперішній час в м. Запоріжжя реалізується 31 договір за механізмом енергосервісу (ЕСКО-договори) на суму 57027,74 тис. грн.

3. Вплив енергетичної галузі на навколишнє середовище

Теплові електростанції на органічному паливі є одним із головних джерел викидів парникових газів, які вважаються причиною глобальних змін клімату. Крім атмосфери, викиди теплових електростанцій негативно впливають на земну поверхню, ґрунт і рослинність через осідання на них пилу та випадіння «хімічного» дощу або снігу внаслідок розчинення аерозолів окислів сірки й азоту в атмосферній волозі. Вплив теплових електростанцій на водні об'єкти здійснюється за двома напрямками: використання водних ресурсів та вплив на

стан водних об'єктів через скидання до них зворотних вод із підвищеними, порівняно з природною водою, концентраціями забруднюючих речовин.

Атомні електростанції за впливом на довкілля суттєво відрізняються від теплових, насамперед тим, що вони не використовують органічне паливо для виробництва електроенергії. АЕС не викидають в атмосферу забруднюючих речовин, не засмічують атмосферу та земельні ресурси золо-шлаковими відходами.

За умов абсолютної надійності роботи атомних реакторів і забезпеченні надійного поховання створюваних на них радіоактивних відходів, АЕС є найбільш екологічно чистими і безпечними для природного середовища і населення енергетичними об'єктами.

При роботі атомних та теплових електростанцій потрібна велика кількість води для охолодження конденсаторів турбін. Тому, особливим видом забруднення водних об'єктів є теплове забруднення, спричинене скиданням у водойми теплих вод від охолодження енергетичних установок. Теплове забруднення є одним із серйозних негативних факторів впливу на навколишнє природне середовище при роботі атомних та теплових електростанцій. Величезна кількість тепла, що надходить з нагрітими водами, впливає на термічний і біологічний режими водних екосистем.

ВП «Запорізька теплова електростанція» ПАТ «ДТЕК Дніпроенерго» розташована на березі Каховського водосховища у місті Енергодар Запорізької області.

Підприємство спеціалізується на виробництві електро - та теплоенергії. На Запорізькій ТЕС встановлено 6 енергоблоків, сумарною потужністю 2850 МВт. Розташовується на ТОТ. З 05 травня 2022 року не виробляє теплову та електричну енергію.

ВП «Запорізька атомна електростанція»(ВП ЗАЕС) ДП НАЕК «Енергоатом» розташована на березі Каховського водосховища у місті Енергодар Запорізької області.

ВП ЗАЕС експлуатуються 6 енергоблоків сумарною електричною потужністю 6000 МВт.

До 24 лютого на станції працювало близько 11 тис працівників. З 04 березня 2022 року тимчасово окупована військовими формуваннями російської федерації. Інформація про виробництво електроенергії ВП ЗАЕС відсутня.

Найбільш екологічно чистою серед енергетичної галузі вважається гідроенергетика. На відміну від теплових електростанцій, що працюють на органічному паливі, гідравлічні та гідроакумуючі електростанції не викидають в атмосферу шкідливі речовини, не спускають у водойми забруднені стоки та підігріту воду. Вплив гідроелектростанцій на природу пов'язаний, насамперед, із будівництвом гідровузлів, що перегороджують русло рік, створюють підпір і змінюють річковий стік. Це спричиняє порушення цілого ланцюга природних процесів, що має як негативні, так і позитивні наслідки. Негативними наслідками будівництва гідроелектростанцій та створення їхніх водойм є: значні вилучення земельних ресурсів через затоплення та підтоплення

земель; переформування берегів і дна водоймищ; розмиви русел і берегів рік нижче гідровузлів; зміни ґрунтового й рослинного покривів.

До позитивних наслідків впливу гідроелектростанцій та їхніх водойм можна віднести: перетворення гідрографічної мережі; здійснення необхідного комплексного перерозподілу стоку води на потреби енергетики, промисловості сільського господарства, меліорації, водного транспорту.

Філія «Дніпровська ГЕС» ПАТ «Укргідроенерго» розташована у м. Запоріжжя.

Підприємство спеціалізується на виробництві електроенергії для потреб споживачів. Дніпровська ГЕС – це п'ята ступінь Дніпровського каскаду гідроелектростанцій в Україні, є найстарішою серед каскаду електростанцій на річці Дніпро.

Дніпровський гідровузол – гідротехнічна споруда, яка створює у верхньому б'єфі водосховища напір для роботи гідроагрегатів за рахунок різниці у відмітках верхнього і нижнього б'єфів.

Виробництво електроенергії здійснюється за рахунок пропуску води через гідроагрегати машинних залів ГЕС-1, ГЕС-2. Виробництво електроенергії гідроелектростанціями відноситься до чистих видів виробництва.

Дніпровська ГЕС - налічує 18 гідроагрегатів (10 гідроагрегатів ГЕС-1, 8 гідроагрегатів - ГЕС-2) із загальною встановленою потужністю 1 578,6 МВт.

4. Використання відновлювальних джерел енергії та розвиток альтернативної енергетики

На підконтрольній території області знаходиться 17 СЕС загальною потужністю 90,96 МВт.

Крім того, на підконтрольній території області активно впроваджуються установки сонячної генерації у приватному домогосподарстві (населення). Загальна потужність – 9,84 МВт.

Також в м. Запоріжжя здійснюють виробництво електроенергії електростанції на вторинних енергетичних ресурсах (доменний, коксовий газ): ПАТ «Запоріжсталь» 38 МВт, ТОВ «Оптимус агро трейд» 3,98 МВт.

У м. Запоріжжя виробляють електричну енергію біогазовий енергетичний комплекс ТОВ «Біогаз-Україна» (потужністю 4,245 МВт) та мала гідроелектростанція на скидних спорудах ТОВ «Гідропауер 1» (потужністю 0,520 МВт).

Слід зазначити, що загальна кількість котелень на підконтрольній Україні території становить 341 од., з них: 196 котелень працюють на природному газі, 72 – на вугіллі, 19 – на електроенергії та 54 – на альтернативних видах палива (з них: 1 – працює на деревинному паливі, 11 – на паливі з відходів сільського господарства, 42 - на інших альтернативних видах палива). Загальна потужність котелень складає 2 301,0198 Гкал/год, з них потужність котелень, які працюють на альтернативних видах палива, становить 44,909 Гкал/год (1,99%).

Загальний обсяг виробленої теплової енергії котельнями, що знаходяться на підконтрольній Україні території, за 2023 рік склав 1195685,744 Гкал (обсяг виробленої теплової енергії котельнями, які працюють на традиційних видах

палива склав 1194755,144 Гкал; обсяг виробленої теплової енергії котельнями, які працюють на альтернативних видах палива склав 930,6 Гкал).

На території Кушугумської селищної ради Запорізького району планується будівництво об'єктів вироблення електроенергії малої генерації – сонячні електростанції. Наразі здійснюється пошук донорів та організацій для фінансування та співфінансування проєктів.

5. Державна політика та заходи щодо зменшення впливу енергетики на навколишнє природне середовище

Енергетична стратегія – це інтегрована модель дій держави, що спрямована на досягнення цілей національної безпеки та задоволення енергетичних потреб суспільства за найменших сукупних витрат, при цьому економічно обґрунтовано. Таким чином, Енергетична стратегія України до 2030 року покликана визначити вектор розвитку галузей енергетики країни відповідно до цілей і завдань паливно-енергетичного комплексу України до 2030 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 1071).

Цілями Енергетичної стратегії є:

створення умов для надійного та якісного задоволення попиту на енергетичні продукти за найменших сукупних витрат, при цьому економічно обґрунтовано;

підвищення енергетичної безпеки держави;

підвищення ефективності споживання та використання енергопродуктів;

зменшення техногенного навантаження на навколишнє середовище і забезпечення цивільного захисту у сфері техногенної безпеки ПЕК.

Виходячи із зазначених цілей, основними завданнями й напрямками реалізації Енергетичної стратегії України є:

1. Формування цілісної та дієвої системи управління та регулювання в паливноенергетичному секторі, розвиток конкурентних відносин на ринках енергоносіїв;

2. Поступова лібералізація та розвиток конкурентних відносин на ринках енергоресурсів і ринках пов'язаних послуг;

3. Створення передумов для істотного зменшення енергоємності економіки за рахунок впровадження нових технологій, прогресивних стандартів, сучасних систем контролю, управління й обліку, транспортування та споживання енергетичних продуктів і розвитку ринкових механізмів стимулювання енергозбереження;

4. Збільшення видобутку та виробництва власних енергоресурсів з урахуванням економіки видобування, а також збільшення обсягів енергії та енергопродуктів, видобутих із нетрадиційних і відновлюваних джерел енергії;

5. Диверсифікація зовнішніх джерел поставок енергетичних продуктів;

6. Досягнення збалансованості економічно обґрунтованої цінової політики щодо енергетичних продуктів, яка повинна забезпечити покриття видатків на їх виробництво й доставку до кінцевого споживача, а також створення відповідних умов для надійного функціонування та сталого розвитку підприємств ПЕК;

7. Створення умов для залучення до ПЕК приватних інвестицій, нових технологій і сучасного досвіду ефективної роботи;

8. Нормативно-правове забезпечення реалізації цілей розвитку ПЕК України з урахуванням наявного внутрішнього законодавчого поля, численних зобов'язань, передбачених міжнародними договорами, а також вимогами європейського енергетичного законодавства.

Незважаючи на очевидні переваги, відновлювані джерела енергії також можуть негативно впливати на довкілля.

Експлуатація станцій, які виробляють енергію за допомогою відновлюваних енергетичних джерел, пов'язана з вилученням з обігу значних земельних ділянок і, ймовірно, в майбутньому буде супроводжуватися тими чи іншими негативними наслідками для довкілля:

змінами ландшафтів (вітряки, сонячні батареї),

підвищенням рівнем шуму (вітряки),

забрудненням ґрунтів (геотермальні енергоустановки та установки, які працюють на біомасі),

згубними впливами на інші природні ресурси (припливно-відпливні електростанції).

Крім того, ці енергоустановки зазвичай мають невелику потужність і можуть використовуватися не скрізь (вітряки, сонячні батареї, геотермальні і припливно-відпливні електростанції, метантенки).

Енергія вітру є «механічною» енергією.

Вітрові електростанції не забруднюють повітря хімікатами, але вони створюють шум. Тому, хоча розміщення великої кількості генераторів поруч сприяє ефективнішій експлуатації, багато людей вважають це неприйнятним. Ці електростанції працюють найефективніше при потужному вітрі, але вразливі до ураганів.

Сонце є найпотужнішим джерелом енергії. Її вловлюванню перешкоджає необхідність у вилученні значних площ, де треба розмістити сонячні колектори та значні коливання кількості сонячного світла.

В основному існують два способи використання цього джерела електроенергії:

Перший спосіб – побудувати сонячні котельні. Вода в них кип'ятиться та випаровується за допомогою сонячної енергії, що спрямовується дзеркалами, а пара обертає турбіни. Сонячні котельні потребують великих площ, наприклад, одна електростанція на 80 мегават складається з 852 котелень, кожна з яких має діаметр 100 метрів.

Другий спосіб - полягає у використанні панелей з елементами, що перетворюють сонячну енергію одразу на електричну. Ці панелі не забруднюють довкілля, але створюють екологічні проблеми, коли стають відходами.

Сонячні панелі можна пристосувати до індивідуальних потреб, що робить їх придатними для використання у господарстві. Вони працюють найефективніше у пустелі.

Енергія біомаси може утворюватись шляхом спалювання рослинної маси. Цей метод не є шкідливим для довкілля, оскільки викиди вуглекислого газу в

атмосферу є незначними. Однак, у вугілля виділяється оксид карбону (чадний газ) та сажа.

Крім цього, продуктивність турбіни невисока, що робить цей метод достатньо дорогим, а використання біомаси часто нерентабельним. Альтернативне рішення – переробити рослинну масу на газ, наприклад, метан. Його потім спалюють газові турбіни, які працюють більш ефективно. Цей спосіб має майбутнє там, де є багато відходів сільського господарства. Метанол та етанол, що утворюють в процесі ферментації біомаси, можуть використовуватись як паливо для автомобілів.

Таким чином, хоча енергію можна одержувати екологічнішими способами, використовуючи відновлювані джерела енергії (сонця, вітру, термальних вод, деревини та відходів сільськогосподарського виробництва), необхідно усвідомлювати, що способу отримання енергії, який би зовсім не шкодив довкіллю, не існує.

13. ТРАНСПОРТ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА НАВКОЛИШНЄ ПРИРОДНЄ СЕРЕДОВИЩЕ

Транспорт є однією з найважливіших галузей суспільного виробництва і покликаний задовольняти потреби населення та суспільного виробництва в перевезеннях.

Автомобільний, залізничний, морський, річковий, авіаційний, трубопровідний та інші види транспорту постійно впливають на стан навколишнього середовища, забруднюючи повітря, воду, ґрунти, ліси. На транспорт припадає до 70 % хімічного й 90 % шумового забруднення (особливо в містах).

1. Транспортна мережа адміністративно-територіальної одиниці

У зв'язку з воєнним станом зазначена інформація у розрізі Запорізької області не оприлюднюється.

Разом з цим, варто зазначити, що навіть загальна характеристика транспортної мережі може бути чутливою інформацією, особливо щодо Запорізької області, частина території якої належить до тимчасово окупованих.

Структура та обсяги транспортних перевезень

У зв'язку з воєнним станом зазначена інформація у розрізі Запорізької області не оприлюднюється. Крім того, інформація щодо спеціальних перевезень підпадає під дію статей 2.4.1, 2.4.4 Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, затвердженого наказом Центрального управління Служби безпеки України від 23.12.2020 № 383, зі змінами, не може бути надана у відкритому доступі, без відповідних обмежень.

Разом з цим, варто зазначити, що навіть загальна характеристика транспортної мережі може бути чутливою інформацією, особливо щодо Запорізької області, частина територій якої належить до тимчасово окупованих.

Склад парку та середній вік транспортних засобів

Середній вік парку зареєстрованих транспортних засобів на території Запорізької області та кількість автомобілів згрупованих за конструкцією, яка дозволяє використовувати паливо (незалежно від фактичного використання палива) станом на 31.12.2023 наведено у таблиці 13.1.1.

Середній вік парку дорожніх механічних транспортних засобів

Таблиця 13.1.1

Тип транспортного засобу	Всього					Від 2 до 3 років					Від 3,1 до 5 років					Від 5,1 до 10 років					Більше 10 років				
	Станом на 31.12.2019	Станом на 31.12.2020	Станом на 31.12.2021	Станом на 31.12.2022	Станом на 31.12.2023	2019	2020	2021	2022	2023	2019	2020	2021	2022	2023	2019	2020	2021	2022	2023	2019	2020	2021	2022	2023
Транспортних засобів всього	297607	331710	363650	389413	432268	4541	3913	5518	5772	5566	12108	15161	19274	20200	20000	41587	47338	53529	50995	51536	233491	257803	295922	326520	364166
Легкові автомобілі	223098	250796	294192	315443	345234	2506	2265	3435	3444	3698	6591	9063	12550	13248	13313	30631	35422	40771	38026	37684	179448	198871	231235	256562	288308
Вантажні бортові	8138	8502	8930	9102	9380	15	10	5	16	16	54	69	83	67	62	211	225	216	189	213	5553	5895	6308	6519	6744
Самоскиди	5957	6496	7285	7681	8052	54	45	80	79	120	123	178	183	221	241	323	367	453	427	445	5364	5786	6388	6804	7188
Сідлові тягачі	3050	3486	4062	4612	5262	3	6	25	17	19	51	64	59	71	77	396	528	671	736	753	2579	2857	3274	3760	4380
Спеціальні транспортні засоби (Тип ТЗ за конструкцією)	1	1	1	1	1	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	1	1	1	1	1
Спеціальні транспортні засоби (тип ТЗ за призначенням)	1555	1688	1821	1956	2116	28	33	28	26	55	52	80	97	122	102	110	119	143	141	144	1309	1422	1561	1671	1811

Тип транспортного засобу	Всього					Від 2 до 3 років					Від 3,1 до 5 років					Від 5,1 до 10 років					Більше 10 років				
	Станом на 31.12.2019	Станом на 31.12.2020	Станом на 31.12.2021	Станом на 31.12.2022	Станом на 31.12.2023	2019	2020	2021	2022	2023	2019	2020	2021	2022	2023	2019	2020	2021	2022	2023	2019	2020	2021	2022	2023
Пасажирські автобуси	3108	3395	3666	3855	4096	31	38	12	5	5	108	143	146	150	106	269	297	296	271	241	2671	2900	3201	3420	3733
Інші транспортні засоби	22836	25924	29757	31663	33933	1693	1408	1835	2081	1566	4418	4643	5180	5577	5577	7630	8036	8278	8428	9279	19662	22098	24474	26909	29614

2. Вплив транспорту на навколишнє середовище

Автомобільний, залізничний, морський, річковий, авіаційний види транспорту постійно впливають на стан навколишнього середовища, забруднюючи повітря, воду, ґрунти, ліси. Морські та річкові порти, аеропорти займають великі площі земельних ділянок, часто в зоні міст чи передмістя.

Споживання продукції транспортної галузі є доволі широким. Майже всі галузі господарства за сучасних умов не можуть обійтися без транспорту. Тому великою проблемою цієї галузі є саме екологодеструктивний вплив - забруднення водних, земельних ресурсів, атмосфери внаслідок використання послуг транспортної галузі (споживачі: машинобудування, металургія, сільське господарство, харчова промисловість, тощо).

Основними видами впливу транспорту на довкілля є:

- викиди відпрацьованих газів;
- відходи від експлуатації транспорту (злив технологічних рідин, мікрочастинки шин, побутові відходи тощо);
- електромагнітне колювання;
- забруднення водних об'єктів внаслідок експлуатації морського та річкового транспорту;
- руйнація природних ландшафтів, зменшення лісонасаджень та сільськогосподарських угідь, деградація земель через будівництво об'єктів транспортної мережі;
- порушення водоносних горизонтів великими насипами при будівництві залізниць, доріг, злітно-посадкових смуг;
- скорочення ареалів тварин (птахів в зоні аеропортів, тварин внаслідок прокладання доріг), перенесення транспортними засобами чужорідних видів тваринного світу з одних ареалів поширення в інші.

3. Державна політика та заходи щодо зменшення впливу транспорту на навколишнє середовище

Для зменшення викидів шкідливих речовин на автотранспорті важливе значення мають:

- оптимізація перевезень, удосконалення системи транспортних потоків за допомогою планувально-архітектурних та інших рішень;
- поліпшення експлуатації транспортних засобів і встановлення контролю за вмістом шкідливих речовин у вихлопних газах;
- економія паливно-мастильних матеріалів;
- організація виробництва та використання для перевезення вантажів і пасажирів у містах екологічно чистого виду транспорту – електромобілів;
- розробка, дослідно-промислове опрацювання та впровадження методу спалювання водню в автомобільних двигунах;
- підвищення відповідальності інженерно-технічних працівників автопідприємств за додержання норм і нормативів у галузі охорони навколишнього середовища й раціонального використання природних ресурсів.

Продовжується розроблення «Програма охорони довкілля щодо поетапного зниження викидів забруднюючих речовин суб'єктами господарювання

м. Запоріжжя». Одним із запланованих заходів проєкту зазначеної програми є «Проведення наукових досліджень щодо впливу та оцінки ризику для здоров'я населення забруднення атмосферного повітря від викидів автотранспорту (з метою оцінки їх внеску у загальне забруднення). Виконання зазначеного заходу в подальшому дозволить розробляти заходи спрямовані на зменшення забруднення атмосферного повітря та ризику для здоров'я населення.

14. СТАЛЕ ВИРОБНИЦТВО ТА СПОЖИВАННЯ

1. Тенденції та характеристика споживання

Ціни на споживчому ринку області у 2023 році порівняно з початком року зросли на 5,9 % (в Україні – на 5,1 %).

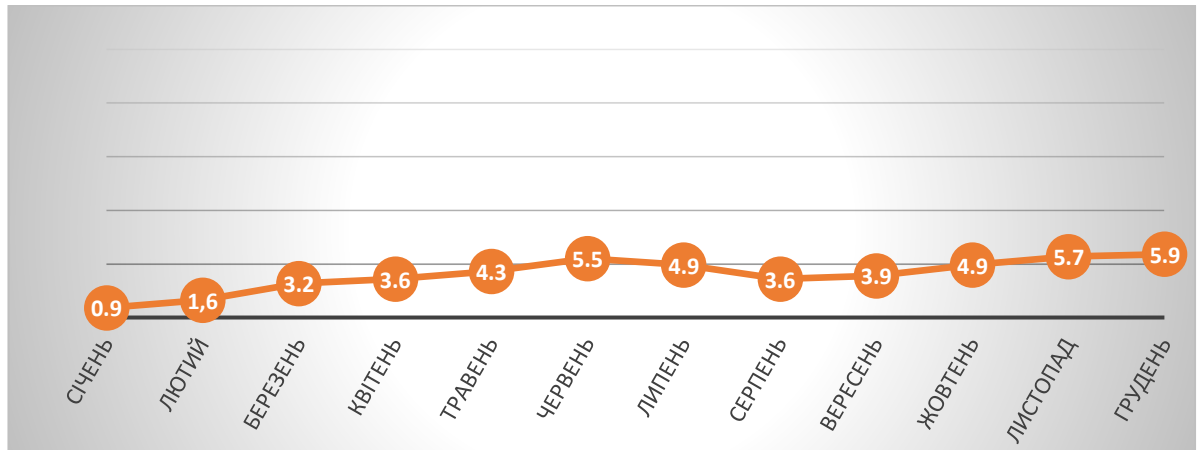

Рис. 15.1.1 Зміни споживчих цін у 2023 році (у % до грудня попереднього року)

Продукти харчування та безалкогольні напої подорожчали на 4,7 %. Найбільше зросли в ціні м'ясо та м'ясопродукти (на 12,9 %), фрукти (10 %) та молоко (9,7 %). Також подорожчали масло (8,6 %), овочі (7,0 %), хліб (6,6 %), сир і м'який сир (творог) (6,4 %). При цьому, знизилися ціни на олію соняшникову (15,9 %) та яйця (11,2 %).

Ціни на алкогольні напої, тютюнові вироби підвищилися на 8,2 %.

Одяг і взуття подешевшали на 6,7 %, зокрема, одяг – на 1,0 %, взуття – на 14,7 %.

Ціни (тарифи) на електроенергію зросли на 69,7 %.

Ціни у сфері охорони здоров'я зросли на 7,3 % в результаті подорожчання амбулаторних послуг на 8,0 % та фармацевтичної продукції, медичних товарів та обладнання на 6,1 %. Ціни у сфері освіти зросли на 13,7 %.

У першу чергу внаслідок зростання вартості палива та мастил (на 6,7 %) ціни у сфері транспорту в цілому зросли на 4,8 %.

Ціни у сфері ресторанів та готелів зросли на 10,4 %.

Ціни на різні товари та послуги підвищились на 14,6 %.

2. Запровадження елементів сталого споживання та виробництва

В рамках реалізації експериментального проекту щодо створення сприятливих умов для забезпечення ефективного споживання електричної енергії населення (постанова Кабінету Міністрів України від 10.01.2023 № 25) забезпечено належне поводження з відпрацьованими лампами, отриманими АТ «Укрпошта» від населення. У 2023 році утилізовано 457423 ламп розжарювання.

ПАТ «Запоріжсталь», окрім реалізації природоохоронних заходів, протягом 2023 року брав активну участь у поліпшенні стану навколишнього середовища шляхом участі в різних соціальних проектах, таких як проведення суботників по

очищенню територій міста від засмічення, очищення дна р. Дніпро від сміття і проведення зариблення в рамках акції «Врятуємо Дніпро разом!», а також проведення озеленення власної території і територій міста. В 2023 році силами учасників в рамках такої акції було зібрано та вивезено понад 8 м³ сміття: шин, пластикових, жерстяних та скляних пляшок, будівельних та побутових матеріалів. В екоколоці взяли участь понад 100 волонтерів, які прибрали берегову лінію завдовжки близько 1 км та завширшки до 30 метрів.

15. ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА

1. Національна та регіональна екологічна політика

Національна (державна) екологічна політика — це діяльність державних органів, спрямована на забезпечення конституційного права кожного на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди.

На стратегічному рівні пріоритети екологічної політики визначені у Законі України від 28.02.2019 № 2697-VIII «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року», відповідно до якої, національна екологічна політика спрямована на досягнення наступних стратегічних цілей:

- формування в суспільстві екологічних цінностей і засад сталого споживання та виробництва;

- забезпечення сталого розвитку природно-ресурсного потенціалу України;

- забезпечення інтеграції екологічної політики у процес прийняття рішень щодо соціально-економічного розвитку України;

- зниження екологічних ризиків з метою мінімізації їх впливу на екосистеми, соціально-економічний розвиток та здоров'я населення;

- удосконалення та розвиток державної системи природоохоронного управління.

Положення Основних засад (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року лягли в основу Стратегії регіонального розвитку Запорізької області на період до 2027 року (далі Стратегія - 2027), затвердженої рішенням Запорізької обласної ради від 12.12.2019 № 134. При розробці Стратегії-2027 враховано результати, досягнуті при реалізації попередніх стратегічних документів, насамперед, Стратегії регіонального розвитку Запорізької області на період до 2020 року (рішення обласної ради від 25.02.2016 № 1).

Операційними цілями Стратегічної цілі 4 «Екологічна безпека та збереження природних ресурсів» є:

- охорона та раціональне використання водних ресурсів та зниження негативного впливу на атмосферу;

- розв'язання проблеми негативного впливу відходів на довкілля та здоров'я населення;

- збереження біологічного та відновлення ландшафтного розмаїття області; екологічний моніторинг та інформування.

Досягнення цілей передбачається через реалізацію наступних проєктів:

- будівництво нових та реконструкція існуючих очисних каналізаційних споруд та мереж каналізації;

- придбання та встановлення обладнаних стаціонарних автоматизованих постів контролю забруднення навколишнього середовища на зовнішній межі санітарно-захисних зон промислових підприємств;

будівництво, реконструкція та розширення полігонів твердих побутових відходів;

будівництво заводу комплексного сортування та переробки твердих побутових відходів;

збереження біологічного та ландшафтного різноманіття області;

вдосконалення системи державного моніторингу навколишнього природного середовища на регіональному рівні;

організація та проведення заходів щодо пропаганди охорони навколишнього природного середовища.

На виконання Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на період до 2025 року, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21.04.2021 № 443-р та з метою узгодження дій місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в галузі навколишнього природного середовища на території області розроблено та затверджено (розпорядження голови обласної державної адміністрації від 06.09.2021 № 606) Регіональний план дій з охорони навколишнього природного середовища Запорізької області на період до 2025 року, цілями якого є:

формування в суспільстві екологічних цінностей і засад сталого споживання та виробництва;

забезпечення сталого розвитку природно-ресурсного потенціалу регіону;

забезпечення інтеграції екологічної політики у процес прийняття рішень щодо соціально-економічного розвитку регіону.

На сьогоднішній день відбувається процес реформування та удосконалення окремих інструментів екологічної політики: системи природоохоронних дозволів, екологічних платежів, моніторингу довкілля, інструментів стратегічного планування та інше.

2. Удосконалення нормативно-правового регулювання у сфері охорони навколишнього природного середовища

Основними напрямками удосконалення нормативно-правового регулювання у сфері охорони навколишнього природного середовища мають стати: систематизація екологічного законодавства; удосконалення правових основ управління й контролю у сфері використання природних ресурсів, охорони довкілля, поліпшення еколого-правової освіти.

В законодавстві щодо охорони атмосферного повітря у 2023 році відбулись вагомі зміни, а саме: оновлено Порядок проведення робіт, пов'язаних з видачею дозволів на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами, обліку суб'єктів господарювання, які отримали такі дозволи (постанова Кабінету Міністрів України від 13.03.2022 № 302, зі змінами) та Інструкції про вимоги до оформлення документів, в яких обґрунтовуються обсяги викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами (Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 27 червня 2023 року № 448). Зазначені зміни спрямовані на зменшення регуляторного тиску на суб'єкти господарської діяльності та на удосконалення

процедури видачі дозволу на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами.

Нарешті, розпочався процес розбудови системи управління відходами. Набрав чинності (09.07.2023) рамковий Закон «Про управління відходами» (далі – Закон). Реформа спрямована на підтримку бізнес-моделі, при якій перевага надається повторному використанню ресурсів, поновленню матеріалів, збільшенню термінів служби товарів, замінності комплектуючих і переробці.

Україна орієнтується на досвід Німеччини, Швейцарії, Австрії, Швеції, а також Великої Британії, які вже мають вагомі результати. Вони розпочали реформу ще 20-30 років тому і ще повністю не перейшли до циркулярної економіки. Україні потрібно подолати цей шлях значно швидше.

Досі в Україні перероблялося лише 5,6 % ТПВ, 1,4 % – спалювалось, решта відправлялась на полігони та сміттєзвалища. Головною причиною того, що галузь управління відходами не функціонувала належним чином, була відсутність законодавчої бази з чіткими вимогами щодо переробки відходів. Реформа змінює правила: запроваджує ієрархію управління відходами, проводить децентралізацію функцій, оновлює дозвільну систему, встановлює нові стандарти експлуатації полігонів, створює фінансові інструменти для розвитку інфраструктури.

Щоб забезпечити якісне планування, Міндовкілля розробило Національний план управління відходами, який на кінець 2023 року проходить стратегічну екологічну оцінку.

З метою встановлення єдиних підходів до стратегічного планування управління відходами в областях України для визначення найбільш оптимальних моделей управління відходами для кожного регіону, з реальними потребами, необхідною інфраструктурою, з технологіями та методами передбачена розробка регіональних планів управління відходами (Порядок розроблення та затвердження регіональних планів управління відходами затверджено Постановою КМУ від 30.06.2023 № 667).

Місцеві плани є третім з чотирьох рівнів планування, передбачених реформою управління відходами. Вони складатимуться замість Схем санітарного очищення, слугуватимуть орієнтиром для громад та окремих населених пунктів та допоможуть якісно сформувати план дій, який сприятиме розбудові інфраструктури переробки відходів та зменшенню обсягів їх захоронення (Порядок розроблення, погодження та затвердження місцевих планів управління відходами затверджено постановою КМУ від 05.09.2023 № 947).

Законом введено новий поділ відходів на класи відповідно до вимог рамкової директиви ЄС. Згідно з ним відходи поділяються небезпечні і такі, що не є небезпечними. Порядок класифікації відходів та Національного переліку відходів затверджено постановою КМУ від 20.10.2023 № 1102. Зі вступом в дію Національного переліку відходів суб'єкти ринку проводитимуть класифікацію відходів вже за новим, аналогічним до європейського, переліком і відповідно до Порядку класифікації визначатимуть код з урахуванням небезпечних властивостей відходів (постанова КМУ від 08.08.2023 № 827 «Деякі питання

оголошення припинення статусу відходів»). Реалізація реформи управління відходами в Україні дасть можливість знизити кількість відходів, які їхатимуть на полігони, та збільшити обсяг їх повторного використання (у ЄС щороку переробляють до 90 мільйонів тонн брухту чорних металів, а рівень збору вторинної сировини складає 88 %).

Процедура та критерії віднесення речовин або предметів, що утворюються під час виробничого процесу, до побічних продуктів для ефективного використання їх як сировини в іншому виробництві чи як готової продукції, та забезпечення запобігання і мінімізації негативного впливу на навколишнє природне середовище та здоров'я людей, визначаються Порядком віднесення речовин або предметів до побічних продуктів (постанова КМУ від 17.11.2023 № 1214).

Процедура створення, забезпечення адміністрування та функціонування інформаційної системи управління відходами, яка ведеться у вигляді електронної бази даних з метою забезпечення належного обліку, звітності, узагальнення та аналізу інформації у сфері управління відходами, надання електронних публічних послуг, ведення та розміщення реєстрів та забезпечення інформаційної взаємодії між суб'єктами у сфері управління відходами, визначена Порядком створення та адміністрування інформаційної системи управління відходами (постанови КМУ від 05.12.2023 № 1279).

Процедура видачі, відмови у видачі, анулювання дозволу на здійснення операцій з оброблення відходів, визначена Порядком видачі, відмови у видачі, анулювання дозволу на здійснення операцій з оброблення відходів (постанова КМУ від 19.12.2023 № 1328). Дозвіл видається суб'єкту господарювання, який здійснює операції з оброблення відходів на одному чи кількох об'єктах оброблення відходів. Видача, відмова у видачі, анулювання дозволу здійснюється виключно в електронній формі через інформаційну систему управління відходами, що є функціональним модулем Єдиної екологічної платформи «ЕкоСистема».

З метою вирішення накопичених проблем із небезпечними відходами, забезпечення належного рівня екологічної безпеки в країні та далі рухатися «дорожньою картою» реалізації реформи та приєднання до ЄС затверджено Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з управління небезпечними відходами (постанова КМУ від 05.12.2023 № 1278). Для здійснення операцій з управління небезпечними відходами суб'єктам господарювання потрібно зробити два кроки:

пройти передліцензійну перевірку. За заявами суб'єктів господарювання, поданими через Інформаційну систему управління відходами на ЕкоСистемі, такі перевірки проводитимуть працівники Міндовкілля безпосередньо на місці для встановлення наявності та відповідності матеріально-технічної бази підприємства технологічним вимогам, правилам технічної експлуатації установок та техрегламентам (наказ Міндовкілля від 31.10.2023 № 729 затверджено Порядок здійснення відповідних перевірок);

подати документи для отримання ліцензії відповідно до затверджених Ліцензійних умов через Інформаційну систему управління відходами.

З метою визначення механізму надання послуг з управління побутовими відходами (операції зі збирання, перевезення, відновлення та видалення побутових відходів) у містах, селищах і селах суб'єктами господарювання усіх форм власності, затверджено Правила надання послуги з управління побутовими відходами та типових договорів про надання послуги з управління побутовими відходами (постанова КМУ від 08.09.2023 № 835).

Органи місцевого самоврядування визначають на конкурсних засадах суб'єктів господарювання, які здійснюють операції зі збирання та перевезення побутових відходів. Виконавець надає послуги споживачеві за умовами договору, який сторони укладають відповідно до типових договорів про надання послуги з управління побутовими відходами. Порядок проведення конкурсу на здійснення операцій із збирання та перевезення побутових відходів затверджено постановою КМУ від 25.08.2023 № 918.

Для визначення механізму формування середньозваженого тарифу на послугу з управління побутовими відходами, а також тарифів на збирання, перевезення, відновлення та видалення побутових відходів, який застосовується суб'єктами господарювання, що надають послугу з управління побутовими відходами, здійснюють операції із збирання, перевезення, відновлення та видалення побутових відходів, під час формування тарифу на послугу з урахуванням витрат адміністратора послуги (у разі наявності) та тарифів на операції із збирання, перевезення (у тому числі під час подання документів на конкурс на здійснення збирання та перевезення побутових відходів), відновлення та видалення побутових відходів, а також для зміни таких тарифів, затверджено Порядок формування середньозваженого тарифу на послугу з управління побутовими відходами, а також тарифів на збирання, перевезення, відновлення та видалення побутових відходів (постанова КМУ від 26.09.2023 № 1031).

Методика роздільного збирання побутових відходів (наказ Мінрозвитку громад від 13.12.2023 № 1130) визначає єдині підходи до організації роздільного збирання побутових відходів в населених пунктах, що є складовою системи управління побутовими відходами, та застосовується під час розроблення правил благоустрою населених пунктів та місцевих планів управління відходами.

Процедура та механізм визначення суб'єктів господарювання, які здійснюють відновлення та/або видалення побутових відходів визначені Порядком, затвердженим постановою КМУ від 05.09.2023 № 941.

Для визначення впливу сміттеобробних об'єктів на довкілля та вжиття заходів для його зменшення, українські підприємства зобов'язані здійснювати моніторинг, зокрема, вимірюватимуть показники стану повітря, підземних і поверхневих вод, ґрунту, шумового забруднення тощо. Зібрану інформацію надаватимуть державі для прийняття управлінських рішень.

Проведення моніторингу об'єкта оброблення відходів регламентовано відповідним Порядком (постанова КМУ від 07.11.2023 № 1166).

3. Державний нагляд (контроль) у сфері охорони навколишнього природного середовища

Контроль у галузі охорони довкілля (екологічний контроль) є однією з важливих функцій державного управління, що здійснюється уповноваженими органами за певними правилами процедури. Він полягає у перевірці дотримання чинного законодавства про довкілля усіма суб'єктами правових відносин.

Основним завданням екологічного контролю є забезпечення додержання вимог законодавства про довкілля всіма державними органами, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форм власності та підпорядкування, а також громадянами.

Державний екологічний контроль здійснюється органами спеціальної компетенції, для яких контрольна функція є основною. Таким органом передусім є Державна екологічна інспекція (далі - Держекоінспекція). Держекоінспекція є урядовим органом державного управління, перебуває у складі Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України і йому підпорядковується.

За 2023 рік Держекоінспекцією проведено 2 позапланові перевірки суб'єктів господарювання на підставі звернень громадян та отриманих погоджень.

У зв'язку із встановленням воєнного стану на території України з 24 лютого 2022 року проведення планових та позапланових перевірок державного нагляду (контролю) щодо дотримання вимог природоохоронного законодавства суб'єктами господарювання, органами місцевого самоврядування та місцевими органами державної влади припинено.

Протягом року здійснено 697 ресурсних заходів дотримання вимог природоохоронного законодавства. За виявлені порушення вимог природоохоронного законодавства складено 693 протоколи про адміністративні правопорушення, у тому числі 78 протоколів передано для розгляду до судових органів. До адміністративної відповідальності притягнуто 666 осіб. Накладено адміністративних стягнень у вигляді штрафів на загальну суму 86,411 тис. грн, стягнуто – 60,775 тис. грн.

До правоохоронних органів передано 22 матеріали проведених заходів державного нагляду (контролю). За переданими матеріалами відкрито 18 кримінальних проваджень (з них 2 - за матеріалами, переданими у попередньому звітному періоді).

Органами прокуратури заявлено 3 позови від імені Держекоінспекції на загальну суму 285,466 тис. грн (матеріали передано до органів прокуратури у 2022 році.)

За звітний період загальна сума розрахованих збитків, заподіяних державі внаслідок порушення вимог природоохоронного законодавства, становить 5063,788 тис. грн, у т.ч. нанесених невстановленими особами – 1397,775 тис. грн. З метою відшкодування збитків, завданих державі, пред'явлено 82 претензії на загальну суму 879,012 тис. грн. Загальна сума стягнутих збитків склала 868,683 тис. грн.

Контроль за охороною і використанням вод та відтворенням водних ресурсів

Проведено 10 ресурсних заходів щодо дотримання вимог водоохоронного законодавства.

Загальна сума розрахованих збитків, заподіяних державі внаслідок порушення водоохоронного законодавства, склала 41,141 тис. грн. З метою відшкодування збитків, завданих державі, пред'явлено 2 претензії на загальну суму 0,272 тис. грн. Загальна сума стягнутих збитків склала 12,511 тис. грн (з урахуванням позовів, поданих у попередніх звітних періодах).

До правоохоронних органів передано один матеріал, за яким відкрито кримінальне провадження.

Протягом 2023 року за матеріалами Інспекції прокуратурою подано 3 позови до органів суду для відшкодування збитків в інтересах держави на загальну суму 285,466 тис. грн.

Контроль за охороною атмосферного повітря

Проведено одну позапланову перевірку суб'єкта господарювання (на підставі звернення самого підприємства та погодження Міндовкілля), також прийнято участь у 9 комісійних обстеженнях з питань моніторингу та вжиття заходів з припинення правопорушень у сфері охорони атмосферного повітря на території м. Запоріжжя.

За накладені у попередньому звітному періоді штрафні санкції, стягнуто у примусовому порядку 0,272 тис. грн.

До правоохоронного органу направлено один матеріал, за яким відкрито кримінальне провадження.

Загальна сума розрахованих збитків за результатами перевірок проведених у попередніх звітних періодах становить 485,380 тис. грн. З метою відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення вимог природоохоронного законодавства, пред'явлено 5 претензій на загальну суму 485,380 тис. грн. Загальна сума стягнутих збитків складає 547,134 тис. грн (з урахуванням раніше пред'явлених збитків).

Контроль за охороною і використанням земель

Здійснено 67 ресурсних заходів дотримання вимог природоохоронного законодавства у частині охорони земель, у тому числі у сфері охорони земель водного фонду – 13 заходів.

До правоохоронного органу направлено один матеріал (землі водного фонду), за яким відкрито кримінальне провадження.

Контроль за охороною і використанням надр

У звітному періоді перевірки з дотримання вимог природоохоронного законодавства в частині користування надрами не проводились.

Контроль за поводженням з відходами та небезпечними хімічними речовинами

Здійснено 47 ресурсних заходів дотримання вимог природоохоронного законодавства у сфері поводження з відходами. За виявлені порушення до адміністративної відповідальності притягнуто одну особу на суму 0,340 тис. грн;

стягнуто штрафів на загальну суму 2,720 тис. грн (з урахуванням раніше пред'явлених штрафів).

Під час проведення рейдових заходів на предмет додержання вимог природоохоронного законодавства у сфері поводження з відходами на підконтрольній Україні території в межах Запорізької області державними інспекторами виявлено 77 несанкціонованих сміттєзвалищ; органам місцевого самоврядування винесено 73 вимоги щодо приведення захаращених територій у відповідність із законодавством.

Відповідно до листів-відповідей, отриманих від районних адміністрацій м. Запоріжжя та районних державних адміністрацій Запорізької області, ліквідовано 41 сміттєзвалище (одне з яких було виявлено у попередній звітній період).

Контроль за охороною, захистом, використанням рослинного світу, в тому числі ліси

Державними інспекторами з охорони навколишнього природного середовища Південного округу проведено 485 перевірок дотримання вимог природоохоронного законодавства в частині охорони рослинного світу, у тому числі – 28 перевірок у сфері охорони лісів.

За результатами проведених заходів державного нагляду (контролю) складено 101 протокол про адміністративні правопорушення у сфері охорони рослинного світу, з яких у сфері охорони лісів – 63 протоколи. До адміністративної відповідальності притягнуто 83 особи, накладено адміністративних стягнень на загальну суму 40,460 тис. грн, стягнуто – 29,495 тис. грн, у тому числі за порушення у сфері охорони лісів притягнуто 50 осіб, накладено адміністративних стягнень на загальну суму 27,370 тис. грн, стягнуто – 21,505 тис. грн.

До правоохоронних органів направлено 10 матеріалів проведених заходів державного нагляду (контролю) у сфері охорони лісів; відкрито 8 кримінальних проваджень (з них 2 – за матеріалами, переданими у попередньому звітному періоді).

Сума розрахованих збитків, завданих державі внаслідок порушення природоохоронного законодавства у сфері охорони рослинного світу, склала 2287,808 тис. грн (з них у сфері охорони лісів – 2237,137 тис. грн), у тому числі нанесених невстановленими особами – 43,611 тис. грн (з них у сфері охорони лісів – 29,472 тис. грн).

Протягом 2023 року з метою відшкодування збитків у сфері охорони рослинного світу пред'явлено 72 претензії на загальну суму 340,904 тис. грн, у тому числі у сфері охорони лісів – пред'явлено 36 претензій на загальну суму 274,138 тис. грн. Загальна сума стягнутих збитків у сфері охорони рослинного світу склала 307,877 тис. грн, у тому числі у сфері охорони лісів – 289,355 тис. грн (з урахування раніше пред'явлених претензій).

Контроль за охороною, використанням та відтворенням водних живих ресурсів, в тому числі браконьєрство

Проведено 67 заходів дотримання вимог природоохоронного законодавства в частині охорони водних біоресурсів. За виявлені порушення вимог природоохоронного законодавства складено 585 протоколів про адміністративні правопорушення, у тому числі 68 протоколів передано для розгляду до судових органів. До адміністративної відповідальності 576 осіб. Накладено стягнень у вигляді штрафів на загальну суму 44,727 тис. грн; стягнуто – 28,186 тис. грн.

Розраховано збитків на загальну суму 880,141 тис. грн, у тому числі нанесених невстановленими особами – 274,329 тис. грн. Пред'явлено одну претензію на суму 47,481 тис. грн. Сума стягнутого збитку склала на суму 1,161 тис. грн.

Контроль за охороною, використанням та відтворенням тваринного світу

Заходи щодо дотримання вимог природоохоронного законодавства у сфері охорони та відтворення тваринного світу не проводились.

Державними інспекторами з охорони навколишнього природного середовища розглянуто один адміністративний матеріал, що надійшов з Оріхівського УТМР, винесено одну постанову про накладення адміністративного стягнення на суму 0,102 тис. грн, яку сплачено у добровільному порядку.

Контроль за охороною, використанням та відтворенням природно-заповідного фонду

За звітний період Держекоінспекцією проведено одну позапланову перевірку (на підставі звернення громадян та погодження Державної екологічної інспекції України) та 10 заходів дотримання вимог природоохоронного законодавства суб'єктами господарювання, діяльність яких пов'язана зі збереженням об'єктів природно-заповідного фонду.

За виявлені правопорушення на 6 осіб складено протоколи про адміністративні правопорушення. До судових органів направлено 7 протоколів для розгляду справ по суті (у тому числі один протокол - складений у попередньому звітному періоді). До адміністративної відповідальності за рішенням суду притягнуто 5 осіб на загальну суму 0,782 тис. грн.

До правоохоронних органів направлено 2 матеріали з ознаками кримінальних правопорушень; відкрито одне кримінальне провадження.

Розраховано збитків на загальну суму 1369,318 тис. грн, у т.ч. нанесених невстановленими особами – 1079,835 тис. грн. Пред'явлено 2 претензії на загальну суму 4,975 тис. грн.

Аварійні забруднення об'єктів навколишнього природного середовища.

У 2023 році сталася одна аварійна ситуація, а саме 19.11.2023 приблизно о 19⁰⁰ судно «ГПП-10» (несамохідний гідропісконавантажувач) (регістровий номер №2-010570, бортовий №Д-3041), яке було пришвартоване біля причалу №1, затонуло та стався витік нафтопродуктів у р. Дніпро. За інформацією АСК «Укррічфлот» нафтова пляма локалізована шляхом встановлення бонових загороджень.

Спеціалістами Держекоінспекції здійснено виїзд на місце події та відібрано проби поверхневих вод. Виявлено перевищення вмісту нафтопродуктів у порівнянні з фоною пробую. Розраховано збитки на суму 41,029 тис. грн. Матеріали, передані до правоохоронних органів, долучені до кримінального провадження.

4. Виконання державних цільових екологічних програм

В умовах воєнного стану, виконання державних цільових екологічних програм призупинено.

5. Державна політика у сфері моніторингу навколишнього природного середовища

Функціонування ефективної системи моніторингу довкілля є невід'ємною складовою державної екологічної політики (в частині охорони навколишнього природного середовища), спрямованої на забезпечення конституційного права громадян на безпечне середовище існування.

Основною метою проведення моніторингу довкілля є збирання, збереження та обробка достовірної та оперативної інформації, необхідної для розробки заходів із попередження та зменшення негативних наслідків змін стану довкілля.

Взаємовідносини суб'єктів системи моніторингу ґрунтуються на взаємній підтримці рішень у галузі охорони довкілля, координації дій під час планування, організації та проведення спільних заходів з моніторингу довкілля, ефективному використанні наявних організаційних структур, засобів спостережень та колективному використанні інформаційних ресурсів та комунікаційних засобів, безкоштовному обміну інформацією.

Мережа спостережень за станом довкілля

Таблиця 15.5.1.

№ з/п	Суб'єкти моніторингу	Кількість точок спостережень, од.								
		атмосферне повітря	стаціонарні джерела викидів в атмосферне повітря	поверхневі води	джерела скидів зворотних вод у поверхневі води	морські води	джерела скидів зворотних вод у морські води	підземні води	джерела скидів зворотних вод у глибокі підземні водоносні горизонти	грунти
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	Запорізький обласний центр з гідрометеорології	5	-	1	-	-	-	-	-	-
2	Басейнове управління водних ресурсів річок Приазов'я	-	-	1	-	-	-	-	-	-
3	КП «Облводоканал» Запорізької обласної ради	8	8	2	2	-	-	-	-	-

№ з/п	Суб'єкти моніторингу	Кількість точок спостережень, од.								
		атмосферне повітря	стаціонарні джерела викидів в атмосферне повітря	поверхневі води	джерела скидів зворотних вод у поверхневі води	морські води	джерела скидів зворотних вод у морські води	підземні води	джерела скидів зворотних вод у глибокі підземні водоносні горизонти	грунти
4	КП «Водоканал» Запорізької міської ради	12	8	9*	5	-	-	10	-	16
5	ДУ «Запорізький ОЦКПХ МОЗ»	166	-	13	-	-	-	-	-	50
6	ДУ «Інститут охорони ґрунтів України» Запорізька філія ДУ «Держґрунтохорона»	-	-	-	-	-	-	-	-	5

6. Оцінка впливу на довкілля

Оцінка впливу на довкілля є процедурою, яка має на меті виявити та оцінити можливий вплив на довкілля від здійснення екологічно небезпечної господарської діяльності.

У процесі прийняття рішень про провадження планованої діяльності, що включає будівництво, реконструкцію, технічне переоснащення, розширення, перепрофілювання, ліквідацію (демонтаж) об'єктів, інше втручання в природне середовище, яка може мати значний вплив на довкілля, здійснення оцінки впливу на довкілля є обов'язковим.

Правові та організаційні засади оцінки впливу на довкілля, спрямованої на запобігання шкоді довкіллю, забезпечення екологічної безпеки, охорони довкілля, раціонального використання і відтворення природних ресурсів, у процесі прийняття рішень про провадження господарської діяльності, яка може мати значний вплив на довкілля, з урахуванням державних, громадських та приватних інтересів встановлює Закон України «Про оцінку впливу на довкілля».

Оцінка впливу на довкілля це процедура, яка передбачає ряд етапів:

підготовку суб'єктом господарювання звіту з оцінки впливу на довкілля;
проведення громадського обговорення;

аналіз уповноваженим органом інформації, наданої у звіті з оцінки впливу на довкілля, будь-якої додаткової інформації, яку надає суб'єкт господарювання, а також інформації, отриманої від громадськості під час громадського обговорення, під час здійснення процедури оцінки транскордонного впливу, іншої інформації;

надання уповноваженим органом мотивованого висновку з оцінки впливу на довкілля, що враховує результати аналізу наданої інформації;

врахування висновку з оцінки впливу на довкілля у рішенні про провадження планованої діяльності.

На території області висновки з оцінки впливу на довкілля, відповідно до повноважень, видає Департамент захисту довкілля Запорізької обласної державної адміністрації, який, виходячи з оцінки впливу на довкілля планованої діяльності, визначає допустимість чи обґрунтовує недопустимість провадження планованої діяльності та визначає екологічні умови її провадження.

Протягом 2023 року Департаментом захисту довкілля Запорізької обласної державної адміністрації видано 4 висновки з оцінки впливу на довкілля по наступним об'єктам:

1. ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКЕ ПІДПРИЄМСТВО «НІБУЛОН» «Буріння експлуатаційної свердловини як джерела господарсько – побутового та виробничого водопостачання діючого підприємства – філії «Хортиця» ТОВ СП «НІБУЛОН» за адресою: Запорізька область, с. Біленьке, вул. Шкільна, 7»;

2. ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ «ПАРТЕНС КОМПАНІ» «Експлуатація існуючої автозаправної станції по вул. Нікопольське шосе, 1 з в с. Нове Запоріжжя, Запорізького району Запорізької області»;

3. ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО «ПРОМВИБУХ» «Реалізація інженерних, технічних, технологічних, організаційних рішень, передбачених проєктом «Прив'язка модульного комплексу з виробництва безтритилових ВР і їх компонентів на базі модульного устаткування отримання патронованого ЕВР «Україніт-П» і емульсійної композиції до базисного складу ПрАТ «Промвибух», реконструкція базисного складу» розташованого за адресою м. Запоріжжя, вул. Креміно, 1б»;

4. ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ «БАЛТА» «Видобуток питних підземних вод на ділянці надр, площею 0,5967 га, де розташована свердловина № 2-ре, м. Запоріжжя, Запорізька область».

Проведено 6 громадських обговорень планованої діяльності суб'єктів господарювання на території Запорізької області, що можуть зазнати впливу від реалізації планованої діяльності, що передбачені процедурою оцінки впливу на довкілля. Громадські обговорення планованої діяльності проводились у формі надання письмових зауважень і пропозицій (у тому числі в електронному вигляді) – 2, а також у режимі відеоконференції - 4.

Слід зазначити, що відповідно до пункту 3 Порядку проведення громадських слухань у процесі оцінки впливу на довкілля, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2017 року № 989, із змінами (внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 08.09.2023 № 967) у період воєнного стану в Україні громадські слухання проводяться у режимі відеоконференції.

Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення та цифровізації процедури оцінки впливу на довкілля» від 13.07.2023 № 3227-IX (далі - Закон) внесено зміни до Закону України «Про оцінку впливу на довкілля», які серед іншого передбачають скорочення термінів

щодо здійснення уповноваженим органом окремих дій у рамках процедури оцінки впливу на довкілля.

Зокрема, Закон передбачає:

скорочення строку громадського обговорення повідомлення про плановану діяльність з 20 до 12 робочих днів, зафіксовано тривалість громадського обговорення, яка становить 25 робочих днів;

повідомлення про плановану діяльність та оголошення про початок громадського обговорення Звіту з оцінки впливу на довкілля буде заповнюватись у цифровому форматі безпосередньо у Єдиному реєстрі з оцінки впливу на довкілля. Уповноважений орган позбавлений можливості відхиляти ці документи у зв'язку із невідповідністю їх затвердженій формі;

скасування вимоги публікації повідомлення та оголошення у засобах масової інформації. Натомість інформування громадськості забезпечується територіальними громадами;

громадськість зможе зареєструватися на вебсайті Реєстру для адресного інформування про оприлюднення в ньому інформації та документації;

визначення вичерпного переліку підстав для відмови у видачі висновку з оцінки впливу на довкілля та скорочення процедури здійснення оцінки впливу на довкілля у разі усунення недоліків, що стали причиною для відмови;

визначення підстав, за яких планована діяльність може бути визнана недопустимою.

СТРАТЕГІЧНА ЕКОЛОГІЧНА ОЦІНКА

Метою стратегічної екологічної оцінки (далі - СЕО). є сприяння сталому розвитку шляхом забезпечення охорони довкілля, безпеки життєдіяльності населення та охорони його здоров'я, інтегрування екологічних вимог під час розроблення та затвердження документів державного планування.

Стратегічна екологічна оцінка здійснюється на основі принципів законності та об'єктивності, гласності, участі громадськості, наукової обґрунтованості, збалансованості інтересів, комплексності, запобігання екологічній шкоді, довгострокового прогнозування, достовірності та повноти інформації у проекті документа, міжнародного екологічного співробітництва.

Відповідно до Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку» документи державного планування – стратегії, плани, схеми, містобудівна документація, загальнодержавні програми, державні цільові програми та інші програми і програмні документи, включаючи зміни до них, які розробляються та/або підлягають затвердженню органом державної влади, органом місцевого самоврядування повинні проходити процедуру СЕО.

Обласні державні адміністрації (відповідні підрозділи з питань охорони навколишнього природного середовища та з питань охорони здоров'я) у межах своєї компетенції:

надають зауваження і пропозиції до заяви про визначення обсягу СЕО проекту документа державного планування місцевого та регіонального рівнів;

надають зауваження і пропозиції до проекту документа державного планування місцевого та регіонального рівнів та звіту про СЕО.

Протягом 2023 року Департаментом захисту довкілля Запорізької обласної державної адміністрації надано зауважень і пропозицій до 6 заяв про визначення обсягу стратегічної екологічної оцінки до документів державного планування місцевого та регіонального рівнів.

Надано зауважень та пропозицій до 3 звітів про стратегічну екологічну оцінку проєктів документів державного планування.

Слід зазначити, що у травні 2023 року набули чинності зміни до Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку», які запроваджують відповідальність за порушення стратегічної екологічної оцінки та регламентують створення Єдиного реєстру стратегічної екологічної оцінки. Порядок ведення Єдиного реєстру стратегічної екологічної оцінки затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 2 травня 2023 р. № 430.

Згідно постанови, реєстр – це єдина інформаційно-комунікаційна система, що забезпечує створення, перегляд, збирання, внесення, накопичення, обробку, використання, розгляд, зберігання, захист, облік та надання інформації у сфері стратегічної екологічної оцінки. Реєстр є функціональним модулем Єдиної екологічної платформи «ЕкоСистема», призначеним для офіційного оприлюднення документації щодо стратегічної екологічної оцінки, забезпечення інформування суб'єктів стратегічної екологічної оцінки та інших заінтересованих сторін про хід та результати здійснення стратегічної екологічної оцінки.

7. Економічні засади природокористування

Економічні механізми природоохоронної діяльності

Еколого–економічний механізм природоохоронної діяльності діє з 1991 року з прийняттям Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища». Економічний механізм природокористування і природоохоронної діяльності базується на:

засадах платності за використання природних ресурсів, забруднення та шкідливий вплив на довкілля;

цільовому використанні коштів та підтримання природних ресурсів в належному стані.

Найважливішими елементами економіко-правового механізму природокористування і природоохоронної діяльності в Україні є:

екологічний податок;

грошові стягнення за шкоду, заподіяну порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища в результаті господарської та іншої діяльності;

система рентної плати за спеціальне використання природних ресурсів (водних, земельних, лісових, мінеральних, біологічних тощо).

Екологічний податок та рентна плата за спеціальне використання природних ресурсів є обов'язковим податковим збором.

Але, на відміну від рентної плати за спецкористування природних ресурсів, яка переважно зараховується до загальних бюджетів і використовується на загальні потреби суспільства, частина коштів екологічного податку акумулюються на спеціальних рахунках. Ці кошти складають частину фондів охорони навколишнього природного середовища, які були створені державою з метою концентрації коштів і цільового фінансування природоохоронних та ресурсозберігаючих заходів (ст. 47 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»).

Відповідно до Бюджетного кодексу України екологічний податок розподіляється наступним чином:

до загального фонду Державного бюджету – 45 % (крім екологічного податку, що справляється за викиди в атмосферне повітря двоокису вуглецю стаціонарними джерелами забруднення, який зараховується до загального фонду державного бюджету в повному обсязі; екологічного податку, що справляється за утворення радіоактивних відходів (включаючи вже накопичені) та/або тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками понад установлені особливими умовами ліцензії строк);

до спеціального фонду місцевих бюджетів - фондів охорони навколишнього природного середовища (далі – фонди ОНПС) місцевого рівня (обласного, місцевих на рівні села, селища, міста) – 55 %, у тому числі до обласного фонду ОНПС - 30 %, до фондів на рівні села, селища, міста – 25 %.

Кошти фондів охорони навколишнього природного середовища можуть використовуватися тільки для цільового фінансування природоохоронних та ресурсозберігаючих заходів, в тому числі наукових досліджень з цих питань, а також заходів для зниження впливу забруднення навколишнього природного середовища на здоров'я населення.

Інформація про фактичні надходження екологічних платежів до спеціального фонду місцевих бюджетів (фондів охорони навколишнього природного середовища) у Запорізькій області за 2023 рік, тис. грн

Таблиця 15.7.1

Екологічний податок (крім радіоактивних відходів) (19010000)					Грошові стягнення за шкоду, заподіяну порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища в результаті господарської та іншої діяльності (24062100)
Залишок коштів спеціального фонду місцевих бюджетів на кінець 2023 року	Фактичні обсяги надходжень				
	Усього	у тому числі за			
		Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами забруднення (19010100)	Скиди забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти (19010200)	Розміщення відходів (19010300)	
189 605.7	47 918.1	14 283.8	13 588.8	19 222.2	823.3

За 2023 рік надходження до спеціального фонду місцевих бюджетів Запорізької області від сплати екологічного податку склали 47 094,8 тис. грн, що становить 99,3 % до затвердженого на цей період показника. Недовиконання склало 332,7 тис. грн за рахунок невиконання надходжень від викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами забруднення (за винятком викидів в атмосферне повітря двоокису вуглецю) на 937,3 тис. грн (на 6,2 %), від скидів забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти — на 2,8 тис. грн (на 0,02 %). По надходженнях від розміщення відходів план перевиконаний на 607,4 тис. грн (на 3,3 %).

У порівнянні з 2022 роком надходження екологічного податку зменшилися на 41,5 % або на 33 352,9 тис. грн. Зменшення відбулося по надходженнях від забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами забруднення — на 68,5 % або на 31 090,5 тис. грн, від розміщення відходів — на 29,2 % або на 7 939,2 тис. грн. В той же час, надходження від скидів забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти зросли на 71,7 % або на 5 676,8 тис. грн (за рахунок збільшення ставок податку згідно із законодавством).

Також одним з джерел фінансування природоохоронної діяльності з бюджету є рентна плата і плата за використання інших природних ресурсів, які надходять до загального фонду бюджетів відповідного рівня. В 2023 році до загального фонду зведеного бюджету області надійшло 1 021 789,7 тис. грн платежів за використання природних ресурсів, у тому числі: до державного бюджету — 89 368,5 тис. грн, до місцевого — 932 421,2 тис. грн. Поресурсно це склало відповідно:

рентна плата за спеціальне використання води: до державного бюджету — 83 749,6 тис. грн, до місцевих бюджетів — 68 522,5 тис. грн;

рентна плата за користування надрами: до державного бюджету — 5 618,9 тис. грн, до місцевих бюджетів — 2 408,1 тис. грн;

рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів: до державного бюджету — 0, до місцевих бюджетів — 3,5 тис. грн;

плата за спеціальне використання інших природних ресурсів: до державного бюджету — 0, до місцевих бюджетів — 320,9 тис. грн.

Надходження платежів земельного податку та орендної плати до місцевих бюджетів в 2023 році склали 861 166,2 тис. грн.

Стан фінансування сфери охорони навколишнього природного середовища

Для фінансування природоохоронних заходів залучались власні кошти підприємств, кошти місцевих бюджетів, у тому числі фондів охорони навколишнього природного середовища.

Надходження та використання коштів обласного фонду
охорони навколишнього природного середовища, тис. грн

Таблиця 15.7.2

№ з/п	Обіг коштів	Рік		
		2021	2022	2023
1	Залишок коштів на початок звітної періоду	8 136,692	3 049,093	47 200,016

№ з/п	Обіг коштів	Рік		
		2021	2022	2023
2	Надійшло коштів у звітному періоді – всього	101 307,135	44 150,921	25 923,295
3	Залишок коштів на кінець звітного періоду	3 049,093	47 200,016	72 363,59
4	Використано коштів – всього фактично касове виконання	106 394,734	0	759,723
5	% використання коштів (дані п. 4/ (дані п. 1 + дані п. 2) x 100	97,2	0	1,04

Надходження та використання коштів місцевих (село, селище, місто, район)
фондів охорони навколишнього природного середовища, тис. грн

Таблиця 15.7.3

№ з/п	Обіг коштів	Рік		
		2021	2022	2023
1	Залишок коштів на початок звітного періоду	93 764,43	111 223,708	131 445,044*
2	Надійшло коштів у звітному періоді - всього	85 923,587	37 242,999	21 994,775
3	Залишок коштів на кінець звітного періоду	111 223,708	132 420,697	117 242,14
4	Використано коштів – всього фактично касове виконання	68 464,309	16 046,01	36 197,957
5	% використання коштів (п. 4/ (п.1 + п. 2) x 100)	38,1	10,8	23,6

* кошти у сумі 970,848 тис. грн направлено відповідно до законодавства до загального фонду Новомиколаївської селищної територіальної громади.

Витрати на охорону навколишнього природного середовища
за напрямками природоохоронної діяльності у Запорізькій області
у 2023¹ році

Таблиця 15.7.4
(у фактичних цінах; тис. грн)

	Усього	У тому числі		
		капітальні інвестиції		поточні витрати
		усього	з них витрати на капітальний ремонт	

Капітальні інвестиції та поточні витрати

	1916167,7	165228,1	133019,2	1750939,6
у тому числі на				
охорону атмосферного повітря,				
попередження змін клімату та захист				
озонового шару	772715,0	126185,1	118161,3	646529,9
забір і очищення стічних вод	740478,0	26635,1	3438,7	713842,9
поводження з відходами (за винятком				
високорадіоактивних відходів)	347161,8	969,5	0,0	346192,3
захист і відновлення ґрунтів, підземних				
і поверхневих вод	26195,9	11419,2	11419,2	14776,7

зниження шумового та вібраційного впливу на навколишнє середовище (за винятком заходів з охорони праці)	867,1	—	—	867,1
збереження біорізноманіття та охорону природних територій	9631,5	—	—	9631,5
забезпечення радіаційної безпеки (за винятком заходів з охорони праці та зовнішньої охорони об'єктів)	156,5	19,2	—	137,3
науково-дослідні роботи у сфері охорони навколишнього природного середовища	2919,3	—	—	2919,3
інші види природоохоронної діяльності	16042,6	—	—	16042,6

¹ Дані можуть бути уточнені.

Витрати на охорону навколишнього природного середовища за видами економічної діяльності у Запорізькій області у 2023¹ році

Таблиця 15.7.5
(у фактичних цінах; тис. грн)

	Код за КВЕД–2010	Капітальні інвестиції	Поточні витрати
Усього		1916167,7	165228,1
Сільське, лісове та рибне господарство	A	158,1	—
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	B	113,9	—
Переробна промисловість	C	1209183,9	119078,8
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	D	68036,1	22269,8
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	E	604272,1	23766,3
Будівництво	F	—	—
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	G	36,2	—
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	H	—	—
Тимчасове розміщування й організація харчування	I	—	—
Інформація та телекомунікації	J	—	—
Фінансова та страхова діяльність	K	—	—
Операції з нерухомим майном	L	21258,6	—
Професійна, наукова та технічна діяльність	M	5036,4	—
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	N	2986,2	113,2
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	O	300	—
Освіта	P	—	—
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	Q	222,4	—
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	R	4563,8	—
Надання інших видів послуг	S	—	—

¹ Дані можуть бути уточнені.

Капітальні інвестиції на охорону навколишнього природного середовища
за напрямками природоохоронної діяльності в Запорізькій області
у 2022–2023 роках¹

Таблиця 15.7.6
(тис.грн)

	2022	2023
Усього	184444,8	165228,1
у тому числі		
охорона атмосферного повітря, попередження змін клімату та захист озонового шару	141252,1	126185,1
забір і очищення стічних вод	31127,2	26635,1
поводження з відходами (за винятком високорадіоактивних відходів)	5784,6	969,5
захист і відновлення ґрунтів, підземних і поверхневих вод	5824,8	11419,2
зниження шумового та вібраційного впливу на навколишнє середовище (за винятком заходів з охорони праці)	—	—
збереження біорізноманіття та охорона природних територій	28,6	—
забезпечення радіаційної безпеки (за винятком заходів з охорони праці та зовнішньої охорони об'єктів)	2,7	19,2
науково-дослідні роботи у сфері охорони навколишнього природного середовища	424,8	—

¹ Дані можуть бути уточнені.

8. Технічне регулювання у сфері охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки

Технічне регулювання — це правове регулювання відносин у сфері встановлення, застосування та виконання обов'язкових вимог до продукції або пов'язаних з нею процесів, систем і послуг, персоналу та органів, а також перевірка їх дотримання шляхом оцінки відповідності та/або ринкового нагляду.

Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» зазначає, що державні стандарти в галузі охорони довкілля є обов'язковими для виконання і визначають поняття і терміни, режим використання і охорони природних ресурсів, методи контролю за станом довкілля, вимоги щодо запобігання його забрудненню та інші питання, пов'язані з охороною навколишнього природного середовища та використанням природних ресурсів. Це означає, що екологічні стандарти повинні виконуватися усіма природокористувачами і в обов'язковому порядку здійснюватися уповноваженими державними органами.

Нормування у сфері природокористування та охорони довкілля полягає у встановленні уповноваженими державними органами екологічних нормативів відповідно до вимог чинного законодавства. І такими екологічними нормативами Закон називає:

1. Гранично - допустимі викиди та скиди у навколишнє природне середовище забруднюючих хімічних речовин (ГДВ), рівні допустимого шкідливого впливу на нього фізичних і біологічних факторів. Особливостями

цих нормативів є те, що вони встановлюються для кожного стаціонарного джерела викидів чи скидів окремо. Основною метою встановлення їх є недопущення перевищення нормативів якості довкілля, особливо нормативів гранично допустимих концентрацій забруднюючих речовин;

2. Нормативи гранично допустимих концентрацій (ГДК) забруднюючих речовин у навколишньому природному середовищі та рівні шкідливих біологічних впливів на нього. Вони належать до санітарно-гігієнічних нормативів. Це нормативи якості довкілля, які встановлюють гранично допустимий рівень фізичних, хімічних та біологічних шкідливих впливів на довкілля. ГДК повинні бути єдиними для всієї території України.

3. Нормативи використання природних ресурсів. Вони встановлюються законодавством для різних видів природокористування. Так, Лісовий кодекс України передбачає встановлення лімітів заготівлі деревини в порядку рубок головного користування, Водний кодекс України визначає ліміт використання вод, а Закон України «Про мисливське господарство та полювання» передбачає встановлення лімітів використання мисливських тварин і т. д.

Нині українська система технічного регулювання в цілому знаходиться в стадії реформування, зумовленого необхідністю лібералізації ринкових відносин та впровадження більш ефективного державного нагляду і захисту прав споживачів.

Новітня система технічного регулювання має забезпечити національну безпеку, захист життя і здоров'я людей, тварин і рослин, довкілля та передбачає встановлення державних обов'язкових норм, правил та вимог спільно з розвитком добровільної сертифікації, що дозволить вибудувати торгівельні відносини у відповідності до єдиних уніфікованих принципів та правил для всіх учасників ринку.

Згідно з світовою практикою та законодавством Європейського Союзу технічне регулювання у сфері охорони навколишнього природного середовища, екологічної безпеки та раціонального використання природних ресурсів безпосередньо пов'язане з механізмами державного економічного стимулювання впровадження технологій більш чистого виробництва та поліпшення екологічних показників продукції протягом її життєвого циклу.

Екологічні стандарти, окрім вимог до систем управління чи процесів, визначають терміни, встановлюють єдині уніфіковані норми відбору проб та методи контролю забруднення, що є основою для забезпечення ефективної системи державного контролю за забрудненням атмосферного повітря, стічних та поверхневих вод тощо.

Регулювання екологічної безпеки - це система активних законодавчих, адміністративних та економічних заходів і важелів впливу, які використовують державні органи різного рівня для примушування забруднювачів навколишнього середовища обмежити викиди шкідливих речовин у природні і техногенні середовища, а також для матеріального стимулювання сумлінних природокористувачів. Важливу роль щодо цього відіграє інститут права, який чітко фіксує для фізичних і юридичних осіб межу допустимого в їхній

екологічній поведінці та передбачає юридичну відповідальність за порушення цієї межі. Однак, основний обсяг забруднень та інших видів порушення якості середовища, джерелом яких є матеріальне виробництво, транспорт, тощо, не може бути усунений одночасно через економічні та технологічні обмеження. Щодо цих джерел забруднень застосовується екологічне регулювання. Основи екологічного регулювання вводяться в дію законами про охорону навколишнього природного середовища.

Управління діяльністю щодо охорони довкілля та раціонального використання природних ресурсів забезпечується постійно діючою та поновлюваною системою нормативної документації для контролю за забрудненням атмосферного повітря, водних об'єктів і ґрунтів, а також для нагляду за викидами у природне середовище.

9. Державне регулювання природокористування

Державне регулювання у сфері охорони атмосферного повітря, головним чином, відбувається шляхом видачі дозволів на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами, шляхом встановлення умов та вимог до обладнання, технологічних процесів та дозволених обсягів викидів забруднюючих речовин і заходів щодо їх зниження.

За 2023 рік обласною державною адміністрацією видано 40 дозволів на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами, що становить 15,6 % від виданих у 2021 р. (257); з них для другої групи - 13 дозволів, для третьої – 27 дозволів. Значне зменшення кількості виданих дозволів на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами пов'язано, головним чином, з тим, що значна кількість суб'єктів господарювання здійснювала господарську діяльність на тимчасово окупованих територіях Запорізької області, а також з прийняттям Кабінетом Міністрів України постанови від 18.03.2002 № 314 «Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану», відповідно до:

підпункту 1 пункту 1 якої у період воєнного стану право на провадження господарської діяльності може набуватися суб'єктами господарювання на підставі безоплатного подання до органів ліцензування, дозвільних органів та суб'єктів надання публічних (електронних публічних) послуг декларації про провадження господарської діяльності (далі - декларація);

підпункту 5 пункту 1 якої строки дії діючих строкових ліцензій та документів дозвільного характеру, результатів надання публічних послуг з проведення робіт та/або надання послуг у сфері протимінної діяльності автоматично продовжуються на період воєнного стану та три місяці з дня його припинення чи скасування, а періодичні, чергові платежі за ними відстрочуються на строк, зазначений у цьому підпункті (крім строку дії ліцензій у сфері діяльності з організації та проведення азартних ігор та плати за такі ліцензії).

Крім того, відповідно до частин 8, 9 статті 13 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» під час режиму тимчасової окупації норми

регуляторного законодавства на тимчасово окупованій території не застосовуються. Ліцензії, надані суб'єктам господарювання до набрання чинності цим Законом (а для територій України, що були тимчасово окуповані Російською Федерацією після набрання чинності цим Законом - до тимчасової окупації цієї території України) відповідно до закону про ліцензування видів господарської діяльності, документи (включаючи сертифікати), видані відповідно до закону до 1 січня 2018 року, та документи про відповідність, надані відповідно до Закону України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності», документи дозвільного характеру, надані згідно із Законом України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності»:

а) вважаються недійсними на тимчасово окупованій території;

б) можуть використовуватися для проведення господарської (підприємницької) діяльності на іншій території України до закінчення строку їх дії, у випадку перереєстрації таких суб'єктів на іншій території України, у порядку, встановленому центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову політику;

в) не можуть бути продовженими відповідно до законодавства України, крім випадків, коли до закінчення строку дії таких ліцензій (дозволів) здійснено деокупацію відповідної тимчасово окупованої території.

З метою впровадження ефективної системи контролю за рухом та операціями у сфері поводження з відходами, а також підвищення якості надання адміністративних послуг створено першу електронну послугу в екологічній сфері «Декларація про відходи».

Порядок подання декларації про відходи та її форма, відповідно до якого подання декларацій про відходи здійснюється через Єдиний державний вебпортал електронних послуг, затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 07.05.2022 № 556.

Розгляд та реєстрація поданих декларацій здійснюється в автоматичному режимі.

Відповідно до Порядку ведення реєстру місць видалення відходів (постанова Кабінету Міністрів України від 03.08.1998 № 1216) ведеться реєстр місць видалення відходів (далі – MBV), згідно якого 99 місць видалення відходів паспортизовано. Власники MBV щорічно подають зміни до паспортів MBV за результатами спостережень, контрольних замірів, додаткових робіт тощо. У 2023 році подано зміни до 6 паспортів MBV.

З метою систематизації та уніфікації інформації щодо об'єктів утворення, оброблення та утилізації відходів, здійснення контролю за їх станом, оцінки обсягів утворення відходів і рівня їх екологічної безпеки облдержадміністрацією здійснювалося ведення реєстру об'єктів утворення, оброблення та утилізації відходів, який складається з двох частин: перша – об'єкти утворення відходів, друга – об'єкти оброблення та утилізації відходів. Протягом 2023 року до реєстру внесено зміни до 17 об'єктів утворення відходів та 4 об'єктів оброблення та утилізації відходів.

10. Стан та перспективи наукових досліджень у сфері охорони навколишнього природного середовища

Запорізький національний університет.

Наукові напрями:

біологія та охорона здоров'я;
математичні науки;
природничі науки;
технічні науки;
гуманітарні науки та мистецтво;
суспільні науки.

Науково-дослідна частина складається, у тому числі:

Центр промислової екології;

РНН Центр «Екологія»;

навчально-науково-дослідних лабораторій:

біоресурсів навколишнього природного середовища;

біотехнології фізіологічно-активних речовин;

клітинної і організменної біотехнології;

проблемної науково-дослідної лабораторії «Науки про Землю».

Основні напрями діяльності Центру промислової екології є:

- Розробка та впровадження маловідходних та безвідходних технологій та заходів для найбільш повного використання вторинних сировинних ресурсів та відходів виробництва.

- Розробка сучасних технологій та засобів очищення промислових викидів в атмосферу, зокрема знешкодження діоксиду сірки в промислових викидах електроактивованими розчинами сполук заліза; дослідження можливості знешкодження сірководню промислових викидів в полях високої напруженості.

- Науково-технічні послуги з питань екологічної та техногенної безпеки.

Біологічний факультет готує фахівців, які працюють в установах біологічного, хімічного, природоохоронного, сільськогосподарського, фармацевтичного та харчового профілів, мисливських господарствах, діагностичних лабораторіях і центрах, санітарно-епідеміологічних закладах, установах фітосанітарної служби по всій території України та за кордоном, викладають в середніх і вищих навчальних закладах. Наукові традиції факультету наочно засвідчує Зоологічний музей, який містить унікальні колекції пташиних яєць та комах.

На цей час на факультеті функціонують 2 наукові школи:

«Біоорганічна хімія» (кер. д. фарм., н., проф. Омелянчик Л.О.).

Головним досягненням наукової школи є створення більше 2000 біологічних активних сполук, вивчення їх фізико-хімічних та біологічних властивостей, відібрані найбільш перспективних БАР, які після проведення поглиблених біологічних досліджень можуть знайти застосування в сільському господарстві, ветеринарії, медицині.

Пошук біологічно активних речовин (БАР) синтетичного та рослинного походження, вивчення їх фізико-хімічних властивостей та біологічної активності

(молекулярний дизайн, синтез, фізико-хімічні та біологічні властивості похідних азотовмісних гетероциклів та біогенних амінів, карбонових та амінокислот; фізико-хімічні (ЯМР-, Масс-, УФ-, ІЧ-спектроскопічні, потенціометричні) дослідження взаємодії нових біологічно-активних речовин з металами; фізична хімія харчових речовин).

Школою створені біорегулятори на основі комбінаторних структур азотовмісних гетероциклів (хіноліну, акридину) та різноманітних аналогів біогенних амінів, амінокислот з використанням комп'ютерного прогнозу, вивченні їх фізико-хімічні константи.

Отримано патенто- та конкурентноспроможні результати. Розроблені біорегулятори конкурують зі світовими аналогами.

Школою розроблені нові методи синтезу невідомих раніше сполук. Це дало можливість впровадити їх як в науковий, так і в освітній процес кафедр ВНЗ України, вивчити фізико-хімічні характеристики та біологічну дію, встановити закономірності «структура-дія» серед синтезованих сполук, що дасть можливість молекулярного дизайну потенційних лікарських, ветеринарних препаратів, пестицидів тощо. Аналіз взаємозв'язку між даними комп'ютерного прогнозу, хімічною структурою, фізико-хімічними властивостями та біологічною активністю досліджених сполук дають можливість створення комбінаторних бібліотек та направленою моделювання речовин з очікуваними видами біологічної дії.

Розроблені препаративні методи синтезу нових сполук серед N- та S-заміщених шестичленних азотовмісних гетероциклів, встановлена їх будова, вивчені фізико-хімічні та біологічні властивості. Вперше визначено константи іонізації S-(гетери)карбонових кислот.

Вперше досліджено залежність прояву біологічної дії та токсичності у різних таксономічних групах (бактерії, рослини, ссавці) від типу гетероциклічної системи в молекулі. Встановлено наявність стимулюючого ефекту S-піридинзаміщених тіокислот на синтез пігменту в пігмент утворюючих бактерій родів *Pseudomonas* та *Serratia* та бактеріостатичну активність деяких S-заміщених акридину стосовно *B. subtilis* та *S. aureus*. Стимуляція росту біомаси, спостерігалася тільки в *Serratia marcescens*.

«Генетика та селекція рослин» (кер. д. б. н., проф. Лях. В.О.).

Основний аспект досліджень - створення нових сортів в рамках генетичного та фізіолого-біохімічного управління продуктивними процесами сільськогосподарських та декоративних рослин.

Наукова робота кафедри загальної та прикладної екології і зоології пов'язана з такими кафедральними напрямками як: «Розробка методів біологічного очищення стічних вод», «Біоіндикація важких металів та інших поллютантів у воді та ґрунті з використанням пігментосинтезуючих бактерій та дріжджів», «Гідробіологічна оцінка прісних водоемів м. Запоріжжя та Запорізької області», «Вивчення якісного та кількісного складу мікроміцетів в антропогенно порушених ґрунтах м. Запоріжжя».

Науково-дослідна робота на кафедрі садово-паркового господарства та генетики проводиться згідно напряму «Генетичні та фізіолого-біохімічні основи управління продуктивними процесами сільськогосподарських та декоративних рослин».

Кафедра біології лісу, мисливствознавства та іхтіології займається розробкою проектів з організації та упорядкування мисливського господарства для користувачів різних форм власності, а також біологічним обґрунтуванням та розробкою режиму рибогосподарської експлуатації водних об'єктів (їх ділянок) України, у тому числі обґрунтувань організації та ведення любительського і спортивного рибальства.

Викладачі та аспіранти кафедри хімії ведуть дослідження за загальнокафедральним напрямом «Пошук біологічно активних речовин синтетичного та природного походження, вивчення їх фізико-хімічних властивостей та біологічної активності».

Наукові дослідження кафедри фізіології, імунології і біохімії з курсом цивільного захисту та медицини проводяться з таких напрямів, як: «Шляхи та механізми адаптації людини в умовах дії техногенного навантаження; молекулярно-клітинні механізми захворювань людини різного генезу», «Фізіологічні механізми адаптації організму з урахуванням вікових, статевих, конституційних особливостей», «Біотехнологія перспективних еукаріот — продуцентів біологічно активних речовин», «Вивчення імуноотропної дії біологічно активних речовин кільцеців з розробкою і застосуванням новітніх імуногенезних методів».

На факультеті випускається фаховий журнал *Acta Biologica Ukrainica* (попередня назва «Вісник Запорізького національного університету. Біологічні науки») – включено до Переліку наукових фахових видань України категорії «Б» у галузі біологічних наук (091 – Біологія та 101 – Екологія); у 2018 році включений до бази INDEX COPERNICUS.

Дослідницька діяльність молодих учених

На біологічному факультеті функціонує спілка молодих учених (на цей час голова к. б. н., ст. викл. Амінов Р. Ф.). Спілка координує роботу наукового товариства студентів (голова товариства студентка магістратури Вдовкіна Ольга).

Під егідою ЗНУ функціонує наукове товариство обдарованих учнів «Молодий університет», де члени товариства, багато з яких є переможцями МАН, приймають участь у різноманітних конкурсах, які організовує НТСАДМВ, та щорічній університетській науково-практичній конференції «Молода наука».

За результатами наукової роботи молоді вчені та студенти активно презентують свої доповіді на конференціях різного рівня. На базі факультету щорічно проводиться 2 конференції:

- Регіональна науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих вчених «Актуальні проблеми та перспективи розвитку природничих, медичних та фармацевтичних та наук» (спільно із ЗДМУ);

- університетська науково-практична конференція студентів, аспірантів і молодих вчених «Молода наука».

Крім наукових конференцій студенти успішно представляють результати своїх наукових робіт і на конкурсах різного рівня (Конкурс студентських наукових робіт Запорізької облдержадміністрації; Всеукраїнський конкурс раціоналізаторів та винахідників, «Дотик природи», м. Київ; Всеукраїнський конкурс студентських наукових робіт та Всеукраїнські олімпіади).

Дослідницька інфраструктура

На факультеті функціонують окремі 2 навчально-науково-дослідні лабораторії:

- біотехнології фізіологічно - активних речовин (зав. доц. Корнет М. М.);
- навчально-науково-дослідна лабораторія клітинної та організменної біотехнології (зав. ст. викл. Амінов Р. Ф.).

Також на біологічному факультеті функціонує Регіональний навчально-науково-виробничий центр «Екологія». Основним науковим напрямком роботи Центру є дослідження стану природного середовища м. Запоріжжя та Запорізької області. Найбільша увага фахівців центру приділяється дослідженню водних об'єктів міста Запоріжжя та прилеглих територій за фізико-хімічними, гідробіологічними та токсикологічними параметрами.

До складу Регіонального навчально-науково-виробничого центру «Екологія» при науково-дослідному секторі Запорізького національного університету входить госпрозрахункова науково-дослідна лабораторія біоресурсів навколишнього природного середовища (зав. Вовченко В. Ю.).

Напрямки наукової діяльності навчально-науково-виробничої лабораторії біоресурсів навколишнього природного середовища:

- створення науково-обґрунтованого банку даних зі стану біоресурсів згідно навчального плану ЗНУ та потреби галузі;
- виконання робіт з наукової тематики направлених на покращення стану навколишнього природного середовища в аспекті флори та фауни;
- створення фундаментальних наукових розробок з оптимальної статевовікової структури популяцій представників мисливської фауни та визначення збалансованих ступенів їх охорони і використання, з урахуванням різних форм антропогенного впливу
- розробка науково-обґрунтованих форм моніторингу стану об'єктів мисливської фауни і місць їх перебування;
- розробка та впровадження Державного стандарту на сировину хутрових видів мисливських тварин;
- авторський нагляд за впровадженням проектів організації та розвитку мисливського господарства, аудиторська експертиза та надання рекомендацій направлених на збалансовану господарську діяльність користувачів мисливських угідь;
- розробка та підготовка до видання науково-методичної та навчально-практичної літератури у сфері природокористування;

- збір та друкування інформаційно-аналітичних матеріалів про стан ресурсів мисливської фауни та середовища їх мешкання;
- розробка та підготовка до друку наукових робіт, в яких характеризується стан мисливського господарства України згідно результатів роботи лабораторії;
- розробка науково-обґрунтованих програм по зменшенню чисельності безпритульних та здичавілих собак в урбанізованих природних системах.

Запорізький державний медико-фармацевтичний університет.

Інститут медико-екологічних проблем Запорізького державного медико-фармацевтичного університету (далі Інститут) відкритий в 1995 році для розробки та проведення заходів по зниженню дії на населення шкідливих чинників навколишнього середовища великого індустріального центру та профілактики екологічно обумовлених захворювань.

Керівником Інституту є завідувач кафедри загальної гігієни та екології, заслужений лікар України, к.мед.н., доцент Севальнев А.І.

В структурі Інституту – 4 лабораторії:

- Лабораторія з вивчення впливу на стан здоров'я населення забрудненого навколишнього середовища великого індустріального центру і розробки системи медико-екологічного моніторингу.
- Лабораторія токсиколого-гігієнічних досліджень і гігієнічного нормування шкідливих речовин в атмосферному повітрі та в повітрі промислової зони.
- Лабораторія з розробки нових інформаційних технологій та їх застосування в медико-екологічних дослідженнях.
- Лабораторія аеробіології (створена на кафедрі медбіології, паразитології та генетики для вивчення аероалергенної ситуації, для профілактики сезонних алергій шляхом попередження населення про наявність алергенного пилку рослин та спор грибів в атмосферному повітрі).

Основні напрямки діяльності Інституту:

- Вивчення стану здоров'я населення, встановлення його статистичних та причинно-наслідкових зв'язків з чинниками навколишнього середовища;
- розробка концепції, методології програмного забезпечення та проведення медико-екологічного моніторингу;
- розробка та проведення заходів по зниженню дії шкідливих чинників навколишнього середовища на здоров'я населення,
- обґрунтування та розробка гранично дозволених концентрацій, ОБРД шкідливих речовин в атмосферному повітрі;
- атестація робочих місць на промислових підприємствах та в установах;
- токсиколого-гігієнічні дослідження хімічних речовин та матеріалів, промислових відходів, з розробкою, оформленням та затвердженням токсиколого-гігієнічних паспортів;
- санітарно-гігієнічні дослідження речовин, матеріалів та виробів;
- розробка методів раннього виявлення захворювань та порушень функціонального стану основних систем життєзабезпечення організму, зумовлених шкідливими чинниками довкілля та виробничого середовища;
- розробка методів корекції, лікування, реабілітації та профілактики

порушень функцій організму і захворювань, що виникають внаслідок негативного впливу забруднення довкілля;

- створення спільно з іншими організаціями та установами тимчасових науково-виробничих об'єднань з вирішення медико-екологічних проблем.

На пленарному засіданні 83 Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених та студентів з міжнародною участю «Актуальні питання сучасної медицини та фармації – 2023», яка відбулася 25-26 травня 2023 р. у м. Запоріжжя, у тому числі представлено доповідь «Екологічний дисбаланс і емерджентні інфекції: розкриття зв'язку між зниженням біологічної різноманітності та появою нових патогенів» (Козар Т. І. Науковий керівник: ас. Рябовол В. М. Кафедра гігієни та екології № 2 Національний медичний університет імені О. О. Богомольця).

На основі проведеного наукового огляду з 2019 року були отримані наступні результати:

зниження біологічної різноманітності пов'язане зі збільшенням ризику появи нових патогенів та емерджентних інфекцій;

екологічний дисбаланс, спричинений зміною використання земель та втратою природних середовищ, сприяє поширенню інфекційних хвороб через збільшення контактів між людьми, тваринами та патогенами;

патогенні мікроорганізми можуть змінювати свої властивості та адаптуватися до нових умов середовища, що сприяє появі нових інфекційних хвороб. Також важливим аспектом є те що, зміни клімату можуть впливати на поширення векторних інфекційних хвороб, які передаються через комах, кліщі та інші вектори. Варто зауважити що, людська діяльність, зокрема знищення природних середовищ та зміна використання земель, може збільшити ризик зоонозних хвороб, які переходять з тварин на людей.

Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного.

Науково-дослідний інститут агротехнологій і екології (НДІ АТіЕ) Таврійського державного агротехнологічного університету створено з метою впровадження результатів фундаментальних та прикладних досліджень систем оптимізації землеробства і переробної галузі АПК, розробки науково – обґрунтованих технологій вирощування та первинної обробки продукції рослинництва за умов глобального потепління і аридизації клімату степової зони України.

В структурі НДІ два відділи (рослинництва та технології первинної обробки і зберігання продукції рослинництва) і чотири науково-дослідні лабораторії, які очолюють провідні вчені університету. Під їх керівництвом проводяться дослідження в наступних напрямках:

- розробка комплексних антиоксидантів з елісаторною дією для мінімалізації пестицидного навантаження в агробіоценозах. Застосування таких препаратів сприяє формуванню ефективної системи антиоксидантного захисту та індукує генетично обумовлену стійкість рослин до несприятливих умов довкілля;

- розробка технології використання регуляторів росту і біодобрив в системі органічного землеробства. Комплексне впровадження в технології вирощування соняшнику регуляторів росту і біодобрив сприяє раціональному використанню біологічного потенціалу ґрунту, оптимізації мікробно-рослинної взаємодії, що забезпечує підвищення врожайності і отримання екологічно чистої продукції;

- розробка технології комплексного використання екологічно безпечних біоантиоксидантів при зберіганні плодоовочевої продукції. Впровадження нової технології забезпечує зменшення втрат продукції після тривалого зберігання та підвищує її біологічну цінність.

Науково-дослідна програма НДІ (2021-2025):

обґрунтування антистресових прийомів у ресурсозберігаючих технологіях вирощування зернових, зернобобових і олійних культур у Степовій зоні України;

розроблення інноваційних технологій харчової та кулінарної продукції;

підвищення ефективності технологічних процесів і обладнання харчових виробництв і переробки сільськогосподарської продукції;

сучасний стан геоекологічних умов та біорізноманіття північно-західного Приазов'я;

дослідження ризиків з питань цивільної безпеки, розробка рекомендацій по їх зниженню в Запорізькій області;

розробка інтенсивних технологій виробництва екологічно безпечної плодоовочевої продукції у відкритому та закритому ґрунті Південного Степу України.

11. Участь громадськості в процесі прийняття рішень з питань, що стосуються охорони навколишнього природного середовища

Право на участь громадськості у процесі прийняття рішень з питань, що стосуються довкілля, є одним із важливих екологічних прав, й розглядається як важливий механізм побудови демократичного суспільства. Це право має комплексний характер і реалізується шляхом участі громадськості в обговоренні та внесенні пропозицій до проектів нормативно-правових актів, матеріалів щодо розміщення, будівництва і реконструкції об'єктів, які можуть негативно впливати на стан навколишнього природного середовища, внесення пропозицій до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, юридичних осіб, що беруть участь у прийнятті рішень з цих питань; участі в розробленні та здійсненні заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, раціонального і комплексного використання природних ресурсів; участі у публічних слуханнях або відкритих засіданнях з питань впливу запланованої діяльності на навколишнє природне середовище на стадіях розміщення, проектування, будівництва і реконструкції об'єктів та у проведенні громадської екологічної експертизи тощо.

**Громадські організації екологічного спрямування,
які зареєстровані на території області***

Таблиця 15.11.1

№ з/п	Організації	Юридична адреса
1	Запорізька обласна організація Українського товариства охорони природи «Укрприрода»	69057, м. Запоріжжя, вул. Яценко, б. 1
2	Запорізька міська громадська організація «Незалежний екологічний союз «За чисте повітря»	69067, м. Запоріжжя, вул. Республіканська, 185
3	Громадська організація «Захистимо парки і дерева Запоріжжя»	69123, м. Запоріжжя, вул. Будівельників, б. 13
4	Запорізька обласна громадська екологічна організація «Екологічне Хортицьке об'єднання» (ЕХО)	69037, м. Запоріжжя, вул. Незалежної України, б. 45
5	Громадська екологічна організація «Моя Земля» (ГЕО «Моя Земля»)	69000, м. Запоріжжя, проспект Соборний, б. 152-А, кв. 22
6	Запорізька обласна громадська екологічна організація «Спілка підтримки розвитку зеленотуризму в Запорізькій області» (ЗОГЕО «Спілка підтримки розвитку зеленого туризму в Запорізькій області»	69063, м. Запоріжжя, проспект Соборний, б. 26а
7	Громадська організація з вирішень питань, пов'язаних з екологічною кризою «Фауна»	69014, м. Запоріжжя, вул. Олексія Поради, б. 52
8	Обласна Громадська Екологічна Асоціація «Зелений рух Запоріжжя» (ОГЕА «Зелений рух Запоріжжя»)	69041, м. Запоріжжя, вул. Сергія Синенка, б. 81, кв. 52
9	Запорізька обласна громадська організація «Громадська інспекція охорони навколишнього середовища»	69000, м. Запоріжжя, бульвар Центральний, б. 4, кв. 184
10	Громадська організація «Запорізький екологічний центр» (ГО «Запорізький екологічний центр»)	69007, м. Запоріжжя, вул. Слов'янська, б. 117
11	Громадська організація «Еко-нагляд»	69118, м. Запоріжжя, вул. Плавнева, б. 34
12	Громадська організація «ЕКОСЕНС»	69007, м. Запоріжжя, вул. Фортчна, б. 92, офіс 1
13	Громадська організація «ЗАПОРІЗЬКА ЗООЗАХИСНА ЛІГА»	69098, м. Запоріжжя, вул. 8-го Березня, б. 26-а, кв. 99
14	Громадська організація «ДЗИГА»	69000, м. Запоріжжя, вул. Яценко, б. 8, кв. 134
15	Громадська організація «Запоріжжя без сміття»	69015, м. Запоріжжя, вул. Автозаводська, б. 48, кв. 37

* дані можуть бути уточнені.

Наведемо приклад активної позиції та системної роботи громадських екологічних організацій.

Релігійна громада «Помісна Церква християн Євангельської Віри «СІОН» за підтримки БО «Українська освітня платформа» втілено два проєкта - «Від серця до серця - безбар'єрність в дії» та «Точка опори».

Метою проєкту є просвітницька, адвокаційна робота по формуванню у громадян екологічно відповідального ставлення до довкілля, соціально-екологічна соціалізація населення, покращення морального та психологічного

клімату в регіоні, збільшення залучених одиноких людей, ВПО, членів багатодітних сімей, людей з інвалідністю до активної співпраці, організації дозвілля, розкриття потенціалу людини, відволікання від сумних обставин, надання первинної психологічної допомоги, зменшення рівня негативного емоційно-психологічного стану населення.

Під час реалізації проєктів налагоджена кроссекторальна взаємодія з представниками влади Кушугумської та Широківської територіальних громад, з Запорізьким міським територіальним центром соціального обслуговування, Запорізькою міською радою, Запорізькою обласною державною адміністрацією.

У рамках проєкту було організовано роботу 9 різноманітних студій, в тому числі екологічного напрямку:

«Екостудія Феї Екології» для дітей дошкільного і молодшого шкільного віку. Під час занять Екостудії розглядалися такі теми: «Розвідка осенніх прикмет», «Збережемо ялинки», «Допомоги птахам», «Комахи», «Фауна рідного краю», «Квіти», «Школа Пана Економа» (енергозбереження) та інші. Проводилися майстер-класи, на яких вчилися виготовляти об'ємні аплікації, святкові листівки, кормушки для птахів, малювати, модулювати та інше;

«Екомайстерня «Відходи на доходи» для літніх людей, людей з інвалідністю та батьків. Основна ціль - залучення населення до рішення проблеми утилізації твердих побутових відходів, запровадження ініціатив із роздільного збору сміття та його переробки та переродження старих речей. Учасники студії відпрацювали різні майстерні техніки – декупаж, кракелюр, робота зі шматочками ткани;

Лекторій з конституційного та екологічного права для підлітків, студентів сприяв підвищенню рівня екологічної грамотності;

Студія «Гарденотерапії» для літніх людей, людей з інвалідністю (у тому числі дітей), в рамках якої створена зелена клумба. Постійний догляд за клумбою та участь у тематичних екскурсіях «Спілкування з природою» в зелені зони м. Запоріжжя та «Днях Здоров'я», знайшли великий відгук, що сприяло збільшенню залучених людей у соціальне життя через участь у різноманітних заходах, реабілітації людей через спілкування з природою.

Екостудії для дітей із застосуванням психологічних методів арт-терапії під час заняття у студії та «Екомайстерні «Відходи на доходи» для дорослих дали можливість, в цей складний час для країни, розширити кругозір, розкрити потенціал учасників проєкту, зняти стреси та страхи, отримані внаслідок військових дій.

Всього було проведено 212 занять студій, протягом дії проєктів зареєстровано 2226 відвідувань студій.

Користь від реалізації проєкту отримало 602 особи, з них: 367 дорослих (92 особи з інвалідністю, 174 людини літнього віку), 235 – діти та молодь. До 1600 осіб найближче коло родичів та знайомих та до 17 000 осіб (користувачі соцмереж). Поширення інформації про проєкт через соцмережі дозволило зібрати майже 18 тисяч відгуків від користувачів.

ГО «Запоріжжя без сміття» або Zero Waste ZP - це громадська організація у м.Запоріжжя, що працює з 2020 року у сфері поводження з відходами.

Місія Організації - перетворити свідоме споживання та відповідальне поводження з відходами на щоденну звичку.

З 2021 року головним проєктом організації є майстерня з переробки пластикових відходів PlasticOn. У 2023 році організація продовжила роботу над проєктом: оновленим складом напрацьовували нові техніки переробки пластику, опановували нове обладнання, працювали над дизайном нових виробів, щоб зберегти якомога більше запорізького пластику від звалища.

Реалізовано проєкт «Заохочення громадськості та органів місцевого самоврядування до екосвідомого поводження з відходами у м. Запоріжжя», в рамках якого:

проведено 10 інтерактивних лекцій та майстер-класів;

створено 10 випусків екологічного подкасту;

розроблено дорожню карту по розбудові системи управління відходами в місті;

створено веб-сайт організації (www.zerowaste.zp.ua) для акумуляції знань про поводження з відходами у Запоріжжі;

виготовлено лавку, яка буде нагадувати, що сортування має сенс, з кришечок, зібраних завдяки мешканцям міста.

створено петицію «Побудова сучасної системи управління відходами», яку підтримали депутати міської ради м. Запоріжжя.

У 2023 році діяльність мережі підтримки громадських досліджень **громадської організації «Довкола»** була зосереджена на двох основних напрямках:

моніторинг параметрів екологічної безпеки міст та агломерацій довкола окупованої Запорізької АЕС та протидія еко-ІПСО;

дослідження екологічних та гуманітарних наслідків теракту на Каховській ГЕС.

Аналітики мережі «Довкола» продовжували багаторічну програму аналізу та поширення результатів екологічного моніторингу серед громад Запорізької області.

У співпраці із науковцями товариства #ECODIIT та експертами коаліції «Досить труїти Україну» підготовлені два аналітичні огляди узагальнення результатів радіаційного моніторингу: «Радіаційна безпека. Потужність гамма-радіоактивності у атмосферному повітрі південних областей України за даними громадського моніторингу» (DOI: 10.13140/RG.2.2.30413.61927), «Radiation IPSO Ukraine» (DOI: 10.13140/RG.2.2.33693.08167).

У співпраці із еко-активістами ГО «Екосенс» проведений ретроспективний аналіз змін забруднення та якості повітря агломерації міста Запоріжжя у період воєнного стану: The war impact on the Zaporizhzhia agglomeration air quality (DOI: 10.13140/RG.2.2.34278.80969, НДР 0123U100117).

У співпраці із Департаментом захисту довкілля облдержадміністрації розпочато комплексні наукові дослідження «Ретроспективний аналіз якості повітря агломерації міста Запоріжжя за результатами державного та недержавного моніторингу» (НДР 0123U104427).

«Чисте повітря для України» (<https://cleanair.org.ua/>) — це міжнародна довгострокова програма, яку проводить чеська громадська організація Arnika у співпраці з українськими партнерськими організаціями Free Arduino (Івано-Франківськ) та Зелений Світ — Друзі Землі (Дніпро). Програма «Чисте повітря для України» зосереджена на підтримці та розвитку громадської мережі моніторингу забруднення повітря.

Основним напрямком діяльності Програми «Чисте повітря для України» є розвиток мережі моніторингу якості повітря **EcoCity** (<https://www.eco-city.org.ua/>). Наразі в Запорізькій області працює 12 станцій моніторингу, які надають перевірену актуальну інформацію, доступну миттєво онлайн. Також є можливість завантажити застосунок **EcoCity** (<https://apps.apple.com/ua/app/ecocity/id6473950551?l=uk>) і отримувати сповіщення про якість повітря з будь-якої зі станцій (або ж підписатися на чат-бот **Radiation and Smog Alarm** на платформі Telegram (https://t.me/ecocity_smog_alarm_bot)).

Звіт **«Погляд з космосу на забруднення повітря в Україні: наслідки війни»** на основі супутникових знімків Європейського космічного агентства досліджує та підсумовує зміни в забрудненості повітря в Україні з початку воєнних дій (в порівнянні з довоєнним періодом) з фокусом на діоксид азоту (NO₂). В процесі дослідження аналізувалася вся територія України, та основними областями у звіті стали Запорізька, Донецька та Київська, а також великі міські райони і промислові центри, зокрема, Запоріжжя, Кривий Ріг, Київ (<https://cleanair.org.ua/publication/zabrudnennya-povitrya-z-kosmosy/>).

Команда Програми «Чисте повітря для України» у 2023 році двічі відбирала проби донних осадів разом із представниками Держекоінспекції Південного округу в районі м. Запоріжжя в річищі р. Дніпро після руйнування Каховського водосховища. В результаті отриманих аналізів створено коротку оцінку хімічних аналізів донних відкладів річки Дніпро та проб ґрунту в Запорізькій області **«Перше дослідження забруднення донних відкладів Каховського водосховища»** (<https://cleanair.org.ua/publication/first-research-of-the-contamination-of-the-sediments-from-kakhovka-reservoir/>). Звіт висвітлює визначення рівня ризику, спричиненого забрудненням відкладів відкритого дна річки з зазначенням основних забруднюючих речовин. Предметом аналізу стали відібрані проби осаду та ґрунту з донних відкладів водосховища, зокрема в річищі р. Дніпро та з кратерів після ракетного обстрілу в межах м. Запоріжжя.

Також за сприяння Департаменту захисту довкілля облдержадміністрації восени 2023 року проведено Круглий стіл **«Що по повітря?»** у Запоріжжі (<https://cleanair.org.ua/event/krygluy-stil-zaporizhzhya/>).

Пріоритетним напрямком роботи **громадської організації «Екосенс»** у 2023 році була екологічна безпека та зелене відновлення Запоріжжя для досягнення сталого розвитку та демократії.

Викликом року для регіону стало руйнування Каховського водосховища, що змусило громадських експертів оперативно включитися у моніторинг ситуації, оцінку впливу на екосистеми Дніпра та малих річок, якість води і повітря,

ґрунтів. Завдяки міжнародній адвокації ГО «Екосенс», підготовлена низка публікацій у відомих зарубіжних медіа, таких як Washington Post, New York Times, про вплив руйнування Каховського водосховища на довкілля та громади Запорізької області, що сприяло залученню до них донорської допомоги.

ГО «Екосенс» стала ініціатором підготовки дорожньої карти «Зелена книга відновлення Запоріжжя» та проведення першого Запорізького форуму відновлення, зокрема, розроблено та поширено експертні рекомендації з відновлення екологічної безпеки регіону, підвищення енергонезалежності та врахування адаптації до зміни клімату під час післявоєнного відновлення.

Проведено цикл лекцій та підготовлено навчально-практичний посібник з розумного планування прибудинкових територій та вибору рослин для озеленення відповідно до кліматичних умов Запоріжжя.

Підготовано аналітичний звіт щодо покращення системи управління медичними відходами в Запорізькій області.

Також ГО «Екосенс» проводила консультації з зеленого відновлення з урахуванням потреби адаптації до зміни клімату та сталого енергетичного розвитку для громад Запорізької області.

Більше інформації про роботу ГО «Екосенс» та зелене відновлення Запоріжжя на інформаційному ресурсі <https://vidnova.info/>.

12. Екологічна освіта та інформування

Суть екологічної освіти полягає в тому, щоб кожна людина могла усвідомити пріоритетні загальнолюдські цінності, щоб кожна людина знала про основні джерела порушення природної рівноваги, щоб кожна людина віддавала собі звіт за скоєне як перед самим собою, так і перед сім'єю, суспільством, державою в цілому. Все це виходить з того рівня загальнодержавної культури, яку закладено було освітою і вихованням, а саме від рівня екологічної культури.

Одним з основних завдань для запровадження сталої системи управління відходами в регіоні є роз'яснювальна та просвітницька робота серед населення, у тому числі в закладах освіти.

Питання сортування відходів розглядається на нарадах з працівниками закладів освіти у двох напрямках - розподілу сміття під час освітнього процесу у закладі та стосовно сортування відходів у побуті.

Формування екологічної компетентності у здобувачів освіти проходить наскрізною лінією через усі предмети шкільного циклу, питання свідомого ставлення до управління відходами детально розглядаються під час реалізації освітньої галузі «Я досліджую світ» (1-4 кл.), вивчення інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» (5-6 кл.), вивчення предмету «Основи здоров'я» (7-10 кл.) та предмету «Біологія та екологія» (11-12 кл.).

Просвітницька робота також включає у себе проведення: виховного заходу «Побутові відходи та їх вплив на людину»; акцій «Пластик – не сміття, а допомога» (збір пластикових кришечок), «Сортування побутового сміття - крок до чистого міста», «За чисте довкілля», зі збору макулатури, пластику,

відпрацьованих батарейок; екологічного заходу «Міжнародний день чистих берегів»; перегляд фільмів на тему: «Сміття в світовому океані».

З метою підвищення обізнаності з управління відходами, формування у дітей екологічної свідомості й активної життєвої позиції, виховання почуття необхідності в дотриманні чистоти і порядку в місцях проживання, комунальним закладом «Запорізький обласний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді» Запорізької обласної ради (далі – Центр) для здобувачів освіти області проводились інформаційно-просвітницькі та виховні заходи, на яких розглядалися правила поводження із різними типами відходів, аби зменшувати їх кількість та небезпечні властивості; роздільного збору та сортування; питання переробки відходів.

Тематичні заходи проведені з дотриманням вимог законодавства та обмежень правового режиму воєнного стану, з урахуванням безпекової ситуації в регіоні та з використанням технологій дистанційного навчання.

За сприяння Департаменту освіти і науки облдержадміністрації щороку у квітні Центром проводиться обласний екологічний Форум учнівської молоді, під час якого учасники презентують свою роботу в номінаціях:

«Екологічний побут моєї родини» (розкривають різні аспекти збереження природних ресурсів в побуті окремо взятої родини, наприклад: відмова від поліетиленових пакетів, одноразових пляшок та посуду, запровадження енергоефективності в побуті;

«Очистимо планету від сміття» (учнівська молодь та педагоги долучаються до прибирання своїх закладів освіти та навколишнього середовища, представляють фотографії та відеоролики території до їх прибирання і після).

Восени Центр залучає понад 1000 учнів та вихованців закладів освіти області до щорічної Міжнародної соціально-екологічної акції «Всесвітній день прибирання». Юннати області займаються збором та сортуванням сміття, впорядковують пришкольні вулиці, прибирають території закладів освіти, облаштовують паркі та алеї, проводять еко-акцію «Я обираю жити на чистій планеті», онлайн-лекції «ECO –LIFESTYLE!», збирають та відвантажують багато вторинної сировини.

У рамках щорічного обласного етапу Всеукраїнського конкурсу «Енергія і середовище» здобувачі освіти презентують свої проєкти, в яких ретельно обґрунтовують ефективність вторинного використання відходів після їх сортування для санітарного покращення довкілля (отримання екологічно-безпечних упаковок харчових продуктів та шляхи боротьби з комахами і мікроорганізмами за рахунок використання окремих деталей та елементів з електронних та механічних приладів).

З метою бережливого ставлення до навколишнього середовища та відмови від поліетиленових пакетів Центр проводить обласні етапи Міжнародного екологічного конкурсу «Душа села» та «Квітка буття». Під час участі в заходах вихованці представляють майже 200 ручних виробів – екологічних сумок та торбинок (в'язані, вишиті атласними стрічками, хрестиком, гладдю, ланцюжком,

прикрашені аплікаціями та малюнками) з мотивами природних об'єктів та сільських краєвидів).

Протягом навчального року вихованці Центру залучаються до перегляду відеороликів («Я прибирав – твоя черга: змінимо майбутнє разом»), конкурсів плакатів та листівок («Не засмічуйте довкілля!», «Збережемо планету чистою!», «Сортуй сміття – рятуй життя!»), знайомства із Національним планом управління відходами до 2030 року «Життя в стилі ЕКО», стають учасниками акцій «Друге життя використаних речей»; круглих столів «Відходи – в доходи!», «Життя в стилі нуль відходів», тощо.

З метою набуття навичок щодо кількісного та якісного аналізу побутових відходів; з'ясування шляхів зменшення або рециклінгу кожної категорії відходів Центром для педагогів закладів освіти проводилось навчально-практичне заняття з питань розрахунку середнього показника відходів на одного мешканця квартири та масової частки кожної категорії відходів.

13. Міжнародне співробітництво у сфері охорони навколишнього природного середовища

Під час співпраці з міжнародними організаціями (донорами) основна увага приділялася підтримці та забезпеченню населення регіону гуманітарною допомогою.

Протягом 2023 року проводилися наступні зустрічі з міжнародними організаціями та партнерами:

09 червня відбулася зустріч голови облдержадміністрації з делегацією **чеської гуманітарної організації «Людина в біді»**, на якій обговорили координацію роботи у сфері надання гуманітарної допомоги, зокрема, програм з відновлення умов проживання домогосподарств та пошкодженій інфраструктурі, а також водозабезпечення 4 населених пунктів внаслідок підриву Каховської ГЕС.

З метою вирішення техногенної катастрофи через кризову ситуацію, що склалася у зв'язку з підривом росією Каховської ГЕС, Запорізькою обласною військовою адміністрацією ініційовано та проведено 12 червня онлайн нараду на чолі з в.о. голови **Дніпровського офісу Управління ООН з координації гуманітарних справ (ОСНА Ukraine)** з кластерами та субкластерами ООН щодо стану забезпечення населення області питною водою та координації спільних дій для надання допомоги у життєдіяльності населення області та механізми евакуації у разі виникнення надзвичайної ситуації.

У червні в рамках **Проекту USAID «Зміцнення громадської довіри»** було отримано допомогу у вигляді 50 шт. ємностей для води для постраждалих громад внаслідок руйнування Каховської ГЕС.

20 липня пройшла зустріч представників облдержадміністрації з експертами **чеської неурядової організації «Арніка»**, що надають допомогу у реалізації актуального області проекту з досліджень якості ґрунтів осушених ділянок Каховського водосховища, в рамках чесько-української програми Чисте повітря для України.

21 липня відбулася розширена зустріч **делегатії посольства Швеції в Україні** з головами районних військових адміністрацій та територіальних громад тимчасово окупованих територій. Під час зустрічі презентовано стратегію допомоги Шведського уряду, обговорено потреби регіону та визначило пріоритетних напрямків роботи й всебічної підтримки громад. Керівники військових адміністрацій та територіальних громад опрацювали з представниками делегатії болючі питання, які стосувались, зокрема організації надання адміністративних послуг та можливості відновлення енерго- та водопостачання на деокупованих територіях за допомогою ресурсів міжнародних партнерів.

19 вересня на зустрічі з делегацією **Генерального Директорату Європейської Комісії з питань гуманітарної допомоги та цивільного захисту населення** обговорювався загальний стан справ в регіоні, організація освітнього процесу, наслідки, спричинені підризом дамби Каховського водосховища, та ситуацію на ЗАЕС.

30 листопада відбулася зустріч із делегацією **Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, послами Франції, Канади та Швейцарії**, в ході якої обговорили подальшу підтримку регіону, проблеми розмінування території українських земель з метою збереження життя людей та родючості ґрунтів, перспективи відбудови Запорізької області.

05 грудня відбулася координаційна нарада представників структурних підрозділів облдержадміністрації з **представниками Офісу ООН з координації гуманітарних питань (ОСНА)** щодо координації спільних дій, надання допомоги для прифронтових територій в осінньо-зимовий період, потреби громад у свердловинах на території області.

ВИСНОВКИ

Наразі Запорізький регіон залишається одним з найбільш індустріалізованих регіонів України, має екологічні проблеми: забруднення атмосферного повітря, проблеми водних ресурсів, поводження з відходами, деградація та забруднення ґрунтів, збереження біорізноманіття.

Разом з цим слід зазначити, що в 2023 році, у порівнянні з довоєнним періодом, спостерігається зменшення обсягів викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря по області. Це обумовлене, головним чином тим, що значна частина території Запорізької області опинилася в тимчасовій окупації, частина підприємств регіону зазнала руйнувань, а частина зменшила обсяги виробництва або взагалі зупинила свою виробничу діяльність, оскільки були порушені ланцюги постачання, збуту продукції та відбувались перебої з електропостачанням.

Основною причиною забруднення атмосферного повітря залишаються застарілі технології та устаткування, на базі яких функціонують підприємства і які вже не в змозі забезпечити дотримання встановлених законодавством нормативів граничнодопустимих викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря. Основні підприємства міста побудовані в тридцяті роки минулого століття й функціонують по теперішній час.

Крім того, великі обсяги викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря потрапляють від неорганізованих джерел та збільшення кількості і погіршення технічного стану автомобільного парку, які сприяють значній загазованості житлових районів.

Дослідження стану атмосферного повітря по постах спостереження забруднення проводяться м. Запоріжжя.

Багаторічний моніторинг якості атмосферного повітря м. Запоріжжя свідчить про стабільно високе його забруднення як на межі санітарно-захисних зон, так і в житлових районах, що зумовлено особливістю розташування міста.

Території міста розташована в долині р. Дніпро, для якої є характерними несприятливі умови розсіювання шкідливих викидів (температурні інверсії, штилі тощо), що призводить до накопичування викидів підприємств у житлових районах. Розташування основного промвузла з навітряної сторони щодо житлових районів міста, сприяє їх загазованості.

Повітряохоронні заходи, що проводяться підприємствами-забруднювачами мають локальний характер, і не дозволяють досягти прийняттого екологічного ефекту, достатнього для поліпшення якості повітря області.

У зв'язку з цим, для області життєво необхідною є модернізація промисловості, а саме металургії, а також підприємств, які займаються обробкою відходів.

Також важливим на загальнодержавному рівні є прийняття Закону України «Про інтегроване запобігання та контроль промислового забруднення», який дасть можливість обласним та місцевим органам влади, а також громадськості брати участь у формуванні регіональної політики, щодо запобігання, зменшення

та контролю забруднення, що виникає у результаті провадження господарської діяльності, для забезпечення високого рівня захисту довкілля.

Складною залишається проблема накопичення та оброблення відходів, яка представляє реальну небезпеку для життя населення і навколишнього середовища та потребує особливої уваги.

Високі показники щорічного утворення і накопичення відходів пов'язані із застарілою технічною базою, стрімким розвитком урбанізації та агломерацій. Більша частина відходів містить шкідливі для навколишнього природного середовища та людини речовини. Вирішення проблеми відновлення відходів – це велика кількість ресурсоцінних компонентів з утворених відходів, які можна вилучити з метою одержання якісної та дешевої сировини.

Основними місцевими проблемами в сфері управління з твердими побутовими відходами в області є:

відсутність сучасних полігонів побутових відходів (більша частина звалищ та полігонів ТПВ не забезпечена інженерними системами захисту навколишнього природного середовища та майже вичерпала свій потенціал) та коштів на їх будівництво та експлуатацію;

відсутність сміттесортувальних та сміттєпереробних заводів;

відсутність роздільного збирання ТПВ у більшості населених пунктів;

низький рівень свідомості та освіченості місцевих мешканців щодо стану управління відходами.

Для вирішення цих проблем в сфері управління відходами необхідно наступне:

запобігання та мінімізація утворення відходів шляхом удосконалення діючих та впровадження сучасних технологій та обладнання;

повернення промислових відходів у виробництво з метою вилучення ресурсоцінних компонентів та їх використання як вторинної сировини;

будівництво міжрайонних сучасних сміттєпереробних заводів та сортувальних станцій.

Крім того, суттєвою проблемою постає управління відходами руйнувань на місцевому рівні. На сьогодні на території Запорізької області, підконтрольній Україні, відсутнє обладнання з оброблення (перероблення) відходів від руйнувань та/або їх знешкодження.

Підлив Каховської ГЕС у червні 2023 року призвів до катастрофічних наслідків: загибелі рослинних та тваринних угруповань, зміни ландшафту, біоценозів. Осушеними стали водно-болотні угіддя міжнародного значення, що знаходяться в межах НПП «Великий Луг».

В заповідній плавневій частині о. Хортиця осушеними стало майже 85% озер, загинули рослини та тварини, що там мешкали.

Внаслідок підливу Каховської ГЕС тільки заказнику «Дніпровські пороги» нанесено майже 1,5 млрд. гривень збитків.

Невідомим залишається стан Приазовського НПП, заказника «Коса Обіточна», заказника «Приморський», які знаходяться в тимчасовій окупації з лютого 2022 року.

На тимчасово окупованій території області здійснюється неконтрольована вирубка лісових насаджень та полезахисних лісових смуг, у тому числі на територіях природно-заповідного фонду. Враховуючи географічні особливості регіону, в подальшому це може призвести до виникнення природного явища, як пилові бурі.

Внаслідок бойових дій виникає велика кількість пожеж на степових ділянках та в полезахисних лісових смугах, знищуються унікальні природні комплекси.

Повномасштабна війна триває й з огляду на збитки, які військові дії спричиняють довкіллю, росія чинить екоцид на нашій території. Кожен випадок шкоди довкіллю потрібно досліджувати, щоб підібрати найбільш вдале рішення для подолання наслідків. Важко навіть уявити скільки часу потрібно на очищення та відновлення земель, водних ресурсів та повітря. Екологія та її вплив на здоров'я кожного українця є однією з проблем післявоєнного відновлення в Україні, яка потребує спільних зусиль для її подолання.

ДОДАТКИ

Середні концентрації забруднюючих речовин у контрольному створі р. Мокра Московка
за період червень-грудень* 2023 року

Додаток 4.3.1

Місце спостереження за якістю води	Показники складу та властивостей											
	Значення рН	Розчинний кисень, мгО ₂ /дм ³	Питома електропровідність мкСм/см	БСК ₅ , мгО ₂ / дм ³	Нітроген загальний, мг/ дм ³	Нітроген амонійний, мг/ дм ³	Нітроген нітритний, мг/ дм ³	Нітроген нітратний, мг/ дм ³	Фосфор загальний, мг/ дм ³	Фосфор ортофосфатів, мг/ дм ³	Мінералізація, мг/дм ³	ХСК, мгО ₂ /дм ³
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
р. Мокра Московка залізничний міст, м. Запоріжжя	8,10	12,58	1848,80	3,045	3,508	0,967	0,094	1,312	0,105	0,051	1606,038	32,90

* - у період січень-травень 2023 року спостереження не проводились.

Середньорічні результати гідрохімічних аналізів державного моніторингу вод в частині проведення Держводагентством спостережень на масивах поверхневих вод, забір води з яких здійснюється для задоволення питних і господарсько-побутових потреб населення у межах діяльності Басейнового управління водних ресурсів річок Приазов'я за 2023 рік

Додаток 4.3.2

Назва пункту моніторингу	Іони амонію, мг/дм ³	БПК5, мг O ₂ /дм ³	Завислі речовини, мг/дм ³	Залізо, мг/дм ³	Марганець, мг/дм ³	Мідь, мг/дм ³	Нітриди, мг/дм ³	Нітрати, мг/дм ³	Нафтопродукти, мг/дм ³	Розчинений кисень, мг O/дм ³	Сульфати, мг/дм ³	Сухий залишок, мг/дм ³	Фосфати, мг/дм ³	Хлориди, мг/дм ³	ХПК, мг O/дм ³
р. Дніпро, 328 км, верхній б'єф Дніпровської ГЕС, питний водозабір м Запоріжжя	0,239	3,30	<5,0	0,081	0,056	0,054	0,053	1,12	0,017	9,37	47,35	313,50	0,246	31,83	23,423,5

Середньорічні концентрації забруднюючих речовин в створах спостереження водних об'єктів за 2023 рік (мг/дм³)
Додаток 4.3.3

Місце спостереження за якістю води	Показники складу та властивостей													
	Завислі речовини	pH	Розчинений кисень	Залізо загальне	Сульфати	Хлориди	Фосфати	Азот амонійний	Нітрати	Нітри	Сухий залишок	ХСК	БСК	Нафтопродукти
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
р. Дніпро (Дніпровське водосховище), вище міста, 1 км вище питних водозаборів (ДВС-1, ДВС-2 КП «Водоканал»)	12,30	7,94	7,97	0,185	29,92	29,25	0,227	0,19	1,77	0,05	286,92	34,56	4,17	0,029
р. Дніпро (Дніпровське водосховище), в межах міста, 0,5 км нижче питних водозаборів (ДВС-1, ДВС-2 КП «Водоканал»)	13,43	8,18	8,14	0,187	35,31	26,33	0,210	0,19	1,89	0,07	285,08	35,04	4,30	0,029
р. Дніпро (Дніпровське водосховище), в межах міста, 0,5 км вище затоки Осокорвої по тальвегу концентрованого випуску б. Панської	12,18	7,93	7,99	0,182	30,74	25,89	0,149	0,18	1,81	0,07	278,58	32,88	3,84	0,028
р. Дніпро (Дніпровське водосховище), в межах міста, 0,5 км нижче затоки Осокорвої по тальвегу концентрованого випуску б. Панської	13,84	8,15	7,63	0,194	29,52	27,71	0,197	0,18	2,04	0,07	297,67	35,44	4,40	0,029
р. Дніпро (Дніпровське водосховище), в межах міста, 0,5 км вище концентрованого випуску б. Маркусової	13,97	8,09	7,39	0,191	29,60	26,63	0,206	0,18	2,89	0,09	310,50	35,04	4,15	0,030
р. Дніпро (Дніпровське водосховище), в межах міста, 0,5 км нижче концентрованого випуску б. Маркусової	14,94	8,09	7,59	0,189	35,25	25,74	0,197	0,19	1,86	0,09	329,42	36,81	4,53	0,031

Місце спостереження за якістю води	Показники складу та властивостей													
	Завислі речовини	pH	Розчинений кисень	Залізо загальне	Сульфати	Хлориди	Фосфати	Азот амонійний	Нітраги	Нітрити	Сухий залишок	ХСК	БСК	Нафтопродукти
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
р. Дніпро, в межах міста, 0,5 км нижче греблі Дніпровської ГЕС	14,14	7,71	5,42	0,193	37,99	25,08	0,229	0,16	2,49	0,09	269,00	43,01	5,48	0,028
р. Дніпро (Каховське водосховище), в межах міста, 2,5 км нижче греблі Дніпровської ГЕС	-	7,47	5,29	-	-	-	-	0,17	1,27	0,05	-	28,35	-	-
р. Дніпро (Каховське водосховище), в межах міста, 0,5 км вище концентрованого випуску б. Капустяної	13,57	7,63	6,37	0,220	35,34	25,56	0,240	0,18	2,30	0,09	292,83	38,31	4,73	0,029
р. Дніпро (Каховське водосховище), в межах міста, 0,5 км нижче концентрованого випуску б. Капустяної	13,18	7,84	6,27	0,236	39,68	31,91	0,241	0,23	2,84	0,18	334,42	40,19	5,05	0,030
р. Дніпро (Каховське водосховище), в межах міста, 0,5 км вище впадіння р. М. Московка	12,28	7,94	5,92	0,207	34,99	29,18	0,265	0,17	2,25	0,15	292,42	37,12	4,60	0,029
р. Дніпро (Каховське водосховище), в межах міста, 0,5 км нижче впадіння р. М. Московка	12,00	7,52	6,86	0,118	39,76	34,90	0,291	0,16	1,39	0,09	322,20	26,35	2,98	0,031
р. Дніпро (Каховське водосховище), р-н парку Дубовий Гай	11,67	7,93	5,01	0,167	48,40	29,25	0,167	0,17	1,30	0,11	254,33	30,89	3,84	0,027
р. Дніпро (Каховське водосховище), 0,5 км вище скиду о/с ЦОС-1 КП «Водоканал»	13,00	7,85	5,93	0,219	35,90	29,51	0,254	0,21	3,92	0,14	298,67	43,50	5,65	0,029
р. Дніпро (Каховське водосховище), 0,5 км нижче скиду о/с ЦОС-1 КП «Водоканал»	12,08	8,04	7,62	0,157	26,75	32,94	0,263	0,34	2,99	0,12	329,67	29,56	3,57	0,030
Гребний канал (середина) на території Південного житлового масиву м. Запоріжжя	10,75	8,15	5,87	0,145	183,65	92,62	0,093	0,12	1,01	0,04	605,50	28,00	2,87	< 0,01
Акваторія Каховського водосховища в районі вітрильної школи по вул. Чубанова (Комунарський район)	7,43	4,97	0,275	54,20	24,38	0,212	0,16	0,87	0,22	267,50	35,63	3,93	0,029	11,50

Місце спостереження за якістю води	Показники складу та властивостей													
	Завислі речовини	pH	Розчинений кисень	Залізо загальне	Сульфати	Хлориди	Фосфати	Азот амонійний	Нітраги	Нітриги	Сухий залишок	ХСК	БСК	Нафтопродукти
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Акваторія Каховського водосховища, плавлена частина о. Хортиця, оз. Піщане	43,00	7,86	4,03	0,430	61,87	35,16	0,297	0,46	0,78	0,08	365,67	43,92	4,54	< 0,01
р. Капустянка (р. Суха Московка), 2 км вище шламонакопичувача ПАТ «Запоріжсталь»	29,75	7,71	6,02	0,132	1417,50	278,09	0,128	0,14	2,08	0,46	2632,50	36,25	4,27	< 0,01
р. Капустянка (р. Суха Московка), 0,1 км нижче випуску №3 ПАТ «Запоріжсталь»	15,75	7,49	3,32	0,190	77,45	111,90	0,060	3,81	31,79	10,62	588,00	73,75	23,28	< 0,01
р. Капустянка (р. Суха Московка), під дамбою на пр. Соборний	21,50	7,09	3,02	0,122	191,45	127,41	0,061	2,96	25,58	6,30	680,00	120,00	35,65	< 0,01
р. Капустянка (р. Суха Московка), 0,5 км вище впадіння у р. Дніпро	17,50	7,38	3,31	0,186	190,90	120,77	< 0,05	3,54	25,28	5,75	680,00	110,00	32,52	< 0,01
Акваторія Каховського водосховища, міський центральний пляж напроти будинку по вул. Тбіліський, 29	14,00	8,03	4,52	0,177	44,20	27,92	0,204	0,13	< 0,5	0,08	284,00	45,50	5,71	0,028

Структура та динаміка природоохоронних об'єктів за роками
(загальнодержавного та місцевого значення)

Таблиця 5.4.1

Категорії територій та об'єктів ПЗФ	На 01.01.2021 року		На 01.01.2022 року		На 01.01.2023 року		На 01.01.2024 року	
	кількість, од.	площа, га	кількість, од.	площа, га	кількість, од.	площа, га	кількість, од.	площа, га
Природні заповідники	1	100	1	100	1	100	1	100
Біосферні заповідники	-	-	-	-	-	-	-	-
Національні природні парки	2	94882,92	2	94882,92	2	94882,92	2	94882,92
Регіональні ландшафтні парки	1	1025	1	1025	1	1025	1	1025
Заказники загальнодержавного значення	13	52113,1	13	52113,1	13	52113,1	13	52113,1
Заказники місцевого значення	226	16658,7824	226	16658,7824	226	16658,7824	226	16658,7824
Пам'ятки природи загальнодержавного значення	7	412	7	412	7	412	7	412
Пам'ятки природи місцевого значення	77	580,415	77	580,415	77	580,415	77	580,415
Заповідні урочища	2	95	2	95	2	95	2	95
Ботанічні сади загальнодержавного значення	-	-	-	-	-	-	-	-
Ботанічні сади місцевого значення	-	-	-	-	-	-	-	-
Дендрологічні парки загальнодержавного значення	-	-	-	-	-	-	-	-
Дендрологічні парки місцевого значення	1	7,5	1	7,5	1	7,5	1	7,5
Зоологічні парки місцевого значення	1	290	1	290	1	290	1	290
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення	1	31	1	31	1	31	1	31
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення	16	167,7259	16	167,7259	16	167,7259	16	167,7259
РАЗОМ	348	166363,443	348	166363,443	348	166363,443	348	166363,443
Фактична площа ПЗФ*	-	138183,443	-	138183,443	-	138183,443	-	138183,443
% фактичної площі ПЗФ від площі адміністративно-територіальних одиниць	-	5,07	-	5,07	-	5,07	-	5,07

* сумарна площа територій та об'єктів ПЗФ без урахування площі тих об'єктів ПЗФ, що входять до складу територій інших об'єктів ПЗФ.

Структура природно-заповідного фонду області станом на 01.01.2024

Таблиця 5.4.2

Категорії об'єктів ПЗФ	Об'єкти ПЗФ									% площі окремих категорій до загальної площі ПЗФ
	загальнодержавного значення			місцевого значення			разом			
	кіль- кість, од.	площа, га		кіль- кість, од.	площа, га		кіль- кість, од.	площа, га		
		усього	у тому числі надана в постійне користуванн я		усього	у тому числі надана в постійне користуванн я		усього	у тому числі надана в постійне користуванн я	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Природні заповідники	1	100	-	-	-	-	1	100	-	0,06
Біосферні заповідники	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Національні природні парки	2	94882,92	9274	-	-	-	2	94882,92	9274	57,033
Регіональні ландшафтні парки	-	-	-	1	1025	-	1	1025	-	0,616
Заказники, усього	13	52113,1	X	226	16658,7824	X	239	68771,8824	X	41,338
у тому числі: ландшафтні	7	16895,1	X	74	11479,4824	X	81	28374,5824	X	17,056
лісові	1	370	X	3	245	X	4	615	X	0,37
ботанічні	-	-	X	100	3357,8	X	100	3357,8	X	2,018
загальнозоологічні	1	950	X	4	211,6	X	5	1161,6	X	0,698
орнітологічні	1	400	X	2	417	X	3	817	X	0,491
ентомологічні	-	-	X	43	947,9	X	43	947,9	X	0,57
іхтіологічні	-	-	X	-	-	X	-	-	X	-
гідрологічні	2	32115	X	-	-	X	2	32115	X	19,304
загальногеологічні	1	1383	X	-	-	X	1	1383	X	0,831
палеонтологічні	-	-	X	-	-	X	-	-	X	-
карстово-спелеологічні	-	-	X	-	-	X	-	-	X	-
Пам'ятки природи, усього	7	412	X	77	580,415	X	84	992,415	X	0,597
у тому числі: комплексні	2	310	X	20	324	X	22	634	X	0,381
ботанічні	3	72	X	46	184,295	X	49	256,295	X	0,154

Категорії об'єктів ПЗФ	Об'єкти ПЗФ									% площі окремих категорій до загальної площі ПЗФ
	загальнодержавного значення			місцевого значення			разом			
	кіль- кість, од.	площа, га		кіль- кість, од.	площа, га		кіль- кість, од.	площа, га		
		усього	у тому числі надана в постійне користуванн я		усього	у тому числі надана в постійне користуванн я		усього	у тому числі надана в постійне користуванн я	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
палеонтологічні	-	-	X	-	-	X	-	-	X	-
гідрологічні	-	-	X	1	13,82	X	1	13,82	X	0,009
геологічні	2	30	X	10	58,3	X	12	88,3	X	0,053
Заповідні урочища	-	-	X	2	95	X	2	95	X	0,057
Ботанічні сади	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Дендрологічні парки	-	-	-	1	7,5	-	1	7,5	-	0,005
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва	1	31	31	16	167,7259	-	17	198,7259	31	0,119
Зоологічні парки	-	-	-	1	290	238	1	290	238	0,175
РАЗОМ	24	147539,02	9305	324	18824,4233	238	348	166363,4433	9543	100

